

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

รองศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา แก้วเทพ

โครงการวิจัยการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

ผู้เขียน : กาญจนา แก้วเทพ

โครงการวิจัยการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

ศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปก : ศุภกรานต์ พุ่มพฤกษ์

รูปเล่ม : ณิชรา บุญโพธิ์แก้ว

ประสานงาน : ศิริลักษณ์ สวัสดิ์วงษา

อภิรักษ์ ธรรมเสนา

จัดจำหน่าย : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

979/17-21 อาคาร SM Tower ชั้น 14

ถ.พหลโยธิน แขวงสามเสนใน เขตพญาไท

กรุงเทพฯ 10400

โทร. 0 2278 8200 โทรสาร 0 2298 0476

<http://www.trf.or.th>

พิมพ์ที่ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดภาพพิมพ์

45/14 หมู่ 4 ถ.บางกรวย-จตุรนต์

ต.บางขุน อ.บางกรวย จ.นนทบุรี 11130

โทร. 0 2879 9154 โทรสาร 0 2879 9153

พิมพ์ : มีนาคม 2559

จำนวนพิมพ์ : 500 เล่ม

ราคา : 120 บาท

ISBN : 978-616-7739-89-2

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

กาญจนา แก้วเทพ.

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือสื่อสาร.- : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2559.

88 (A5).

1.. 0. ชื่อเรื่อง.

ISBN 978-616-7739-89-2

คำนำ

หนังสือ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” เป็นหนังสือเล่มแรกของชุดโครงการวิจัย “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” ที่ได้รับความกรุณาจาก รองศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา แก้วเทพ เมธีวิจัยอาวุโส สกว. เป็นผู้เขียน โดยได้นำบทเรียนจากประสบการณ์การทำงานการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในโครงการวิจัย “การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” กับ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) เมื่อปี พ.ศ. 2550-2552 รวมถึงประสบการณ์การทำงานวิจัยกับ สกว. และนำมาปรับใช้กับชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” (พ.ศ.2559)

ชุดโครงการวิจัยนี้ สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ซึ่งได้วางนโยบายนำงานวิจัยของ สกว. ที่ดำเนินการเสร็จสิ้นแล้วมาใช้ประโยชน์ต่อไปให้เกิดมรรคผล ดังปรากฏในแผนยุทธศาสตร์ สกว. ปี 2557-2560 และสำหรับในครั้งนี สกว. ได้ให้ความสนใจต่อกรงานวิจัยประเภท “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” และ “งานวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่” ที่มีอยู่จำนวนมากที่จะนำไปสู่การใช้ประโยชน์ได้อย่างไรในรูปแบบไหน โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์ในด้านชุมชนและพื้นที่

ด้วยเหตุนี้ หนังสือเล่มนี้จึงได้สำรวจเส้นทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่ผ่านมาว่า มีแนวทางใดได้บ้าง และที่สำคัญ เนื่องจากโครงการนี้มีนักวิจัยสังกัดอยู่ในสาขาวิชาในศาสตร์หรือการสื่อสาร ดังนั้น ชุดโครงการนี้จึงเริ่มตั้งข้อสังเกตว่า การสื่อสารน่าจะเป็นหนึ่งในเครื่องมือสำคัญในการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในหลายๆรูปแบบ เช่น การสื่อสารเพื่อการคืนข้อมูลแก่กลุ่มตัวอย่าง การสื่อสารเพื่อการขยายกลุ่มเป้าหมายร่วมประเด็น การสื่อสารเพื่อสร้างภาพรวมของประเด็นแก่กลุ่มที่เกี่ยวข้อง (เช่น เรื่องห่วงโซ่อุปทานของเกษตรอินทรีย์) การใช้เนื้อหาเชิงประเด็นที่ครบทุกมิติของการขับเคลื่อน การสื่อสารเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่

เครือข่ายต่างๆ การสื่อสารประเด็นใหม่สู่การรับรู้สู่สาธารณะ และการฝึก
ชาวบ้านเป็นแกนนำการสื่อสาร เป็นต้น

หนังสือเล่มนี้ ไม่เพียงแต่จะเหมาะกับนักวิจัยในชุดโครงการนี้
เท่านั้น หากแต่น่าจะมีประโยชน์ต่อนักวิจัยด้านนิเทศศาสตร์และนักวิจัย
ในสาขาอื่นที่กำลังจะนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์โดยใช้เครื่องมือทางการสื่อ
สาร ตลอดจนผู้บริหารโครงการวิจัยที่จะสามารถนำความรู้นี้ไปวางแผน
ในการจัดและบริหารชุดโครงการอื่นๆ หวังเป็นอย่างยิ่งว่า หนังสือเล่มนี้
จะเป็นการจุดประกายเบื้องต้นของการทำงานการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
ด้วยเครื่องมือการสื่อสารในอนาคต

รองศาสตราจารย์ ดร.กำจร หลุยยะพงศ์
ผู้ประสานงานโครงการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
ด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

28 มกราคม 2559

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

กาญจนา แก้วเทพ

สารบัญ

เกริ่นนำ	6
รูปแบบการจัดโครงสร้างของชุดโครงการบริหารวัฒนธรรม	7
นาคความหมายของ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย”	8
ตอนที่ 1	
จุดเริ่มต้นแห่งเส้นทางเดินของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย	13
แสงเรืองรองของการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์	17
การแตกตัวของประเภทงานวิจัย	22
นวัตกรรมใหม่ของการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อมุ่งการใช้ประโยชน์	29
แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้	47
ตอนที่ 2	
กรอบการสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในชุดโครงการ	57
การบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ	
ปัจจุบันสมัยของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในสังคมไทย	73
การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย: มุมมองด้านการสื่อสาร	78

เอกสารชิ้นนี้ดัดแปลงและเพิ่มเติมจากบทความเรื่อง “แนวคิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” ใน กาญจนา แก้วเทพ รัตติกาล เจนจัด การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม. 2553 สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กระทรวงวัฒนธรรม ศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และ ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร

กาญจนา แก้วเทพ

มกราคม 2559

เกริ่นนำ

ต้นร่างฉบับแรกของข้อเขียนชิ้นนี้ ผู้เขียนจัดทำขึ้นในช่วงเดือนมกราคม 2553 เพื่อใช้เป็นบทความ “นำทางความคิด” ในเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่ผู้อ่านที่จะไปอ่านเอกสารชิ้นที่ตามมา คือ การสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจำนวน 47 ชิ้น จากชุดโครงการวิจัย” การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” (จากนี้ จะเรียกว่า “โครงการบริหารวัฒนธรรมฯ) ซึ่งเริ่มต้นระยะแรกมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2550 จนถึงระยะสุดท้ายในปี พ.ศ.2552 (ดูรายชื่อในภาคผนวก)

หน่วยงานที่รับผิดชอบชุดโครงการนี้ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ ส่วนวิจัยและพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) นักวิจัยจากศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และนักวิจัยจากโครงการเมธีวิจัยอาวุโส รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ ฝ่ายวิชาการ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

จากเอกสารต้นร่างนี้ ในช่วงปี พ.ศ.2559 ทีมงานในชุดโครงการบริหารวัฒนธรรมได้มีโอกาสมาทำชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” (จากนี้จะเรียกว่า “โครงการใช้ประโยชน์ฯ”) ที่ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ทางทีมงานจึงได้โยกชุดความรู้จากโครงการบริหารวัฒนธรรมมาใช้ รวมทั้งได้ดัดแปลง เพิ่มเติม ลดทอนเนื้อหาจากโครงการเดิมเพื่อให้เข้ากับภารกิจใหม่ และเนื่องจากชุดโครงการใหม่นี้ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยๆถึง 12 โครงการ และยังมีผู้ที่จะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องอีกมาก ทาง

โครงการฯ จึงได้จัดทำเอกสารชุดนี้เพื่อเป็นเครื่องมือทางการสื่อสารในการสร้างความเข้าใจร่วมกันตลอดทั้งโครงการ

เนื้อหาส่วนใหญ่ในเอกสารชุดนี้จะเป็นบทเรียนจากต้นร่างเดิมคือโครงการการบริหารวัฒนธรรมเพื่อให้ผู้อ่านได้มองเห็นต้นธารของความคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตั้งแต่ต้นทาง

รูปแบบการจัดโครงสร้างของชุดโครงการการบริหารวัฒนธรรม

สำหรับรูปแบบการบริหารจัดการชุดโครงการวิจัยการบริหารวัฒนธรรมได้พยายามใช้แนวคิดการบริหารงานวิจัยแบบใหม่ดังที่แสดงในภาพ ซึ่งในการจัดโครงสร้างชุดโครงการวิจัยการใช้ประโยชน์ ก็ได้ใช้รูปแบบเดียวกัน

ภาพที่ 1: โครงสร้างการบริหารจัดการชุดโครงการวิจัย
“การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม”

นอกจากนั้น ในการบริหารจัดการงานวิจัยแบบชุดโครงการ การบริหารวัฒนธรรมที่ประกอบด้วยโครงการวิจัยย่อยๆ ถึง 47 โครงการ จำเป็นต้องมีการสร้างความเข้าใจร่วมกันเพื่อให้เดินทางร่วมทางกันไปให้ จนถึงจุดหมายปลายทาง ไม่ว่าจะจะเป็นความเข้าใจเรื่องโจทย์ใหญ่ของชุดโครงการ แนวคิดที่ใช้ ระเบียบวิธีการวิจัย ฯลฯ ดังนั้น ทางชุดโครงการฯ จึงได้ออกแบบให้ครบวงจรชีวิตที่สำคัญ 3 วงจร

วงจรแรก คือ การติดตั้งความเข้าใจร่วมกันในเรื่อง “การทำงาน วัฒนธรรมเชิงรุกและแบบมีส่วนร่วม” และเรื่อง “การวิจัยวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” (วันที่ 2-3 กุมภาพันธ์ 2551)

วงจรที่สอง เป็นช่วงเวลาที่นักวิจัยจาก สวช. ทั้ง 47 จังหวัด ได้เริ่มดำเนินการวิจัยในเขตพื้นที่ของตนเอง โดยมีทีมประสานงานกลางทั้ง สวช. และทีมประสานงาน/บริหารวิชาการคอยสนับสนุน (ช่วงปี 2551-2552)

วงจรที่สาม คือขั้นตอนของการติดตามการเผยแพร่และการใช้ ประโยชน์จากชุดโครงการดังกล่าว (ช่วงปลายปี 2552)

สำหรับขั้นตอนการดำเนินงานของชุดโครงการการใช้ประโยชน์ ก็ดำเนินการในลักษณะเดียวกัน คือ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอนหลักๆ คือ ขั้นตอนแรกคือ การพัฒนาโจทย์วิจัยร่วมและโจทย์ย่อยร่วมกัน ขั้นที่สอง คือขั้นดำเนินการวิจัย และขั้นตอนสุดท้าย คือขั้นตอนการสังเคราะห์/สรุป บทเรียนร่วมกัน

นานาความหมายของ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย”

ก่อนที่จะทบทวนสภาพการณ์ของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยใน สังคมไทย เนื่องจากโดยทั่วไป เมื่อกล่าวถึงเรื่อง “การใช้ประโยชน์จาก งานวิจัย” ความเข้าใจโดยทั่วไปมักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน คือ มอง การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในทางบวกและพึงปรารถนา และต้องการ เพิ่มพูนการใช้ประโยชน์ให้มากขึ้น อย่างไรก็ตาม ความเข้าใจดังกล่าวก็

เป็นเพียงส่วนเสี้ยวหนึ่งของความเป็นจริงเท่านั้น

C.H.Weiss (1979) จึงได้ประมวลความหมายที่หลากหลายของคำว่า “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” ซึ่งช่วยขยายภาพการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้กว้างขวางมากขึ้น โดยที่เราคงต้องพิจารณาว่า ใครเป็นผู้เข้ามาใช้ประโยชน์จากงานวิจัยและเพื่อเป้าหมายอะไร รวมทั้งเราอาจจะเห็นตัวแปรบางประเภท เช่น สาขาวิชาที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วย

ในที่นี้ จึงจะขอสรุปนาคความหมายของคำว่า “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” จากทัศนะของC.H.Weiss มานำเสนอ Weiss เสนอว่า การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยมีอย่างน้อย 6 แบบจำลอง (น่าสังเกตว่า Weiss จะเน้นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในระดับนโยบาย) ดังนี้

1. Knowledge-Driven Model ความหมายนี้จะดูจะเป็นความหมายเริ่มแรกและมีต้นกำเนิดมาจากสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ในแบบจำลองนี้ได้เรียงลำดับขั้นตอนของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยดังนี้

Basic research → Applied research → Development → Application

ในแบบจำลองนี้ จะเริ่มจากการวิจัยพื้นฐานที่อาจจะมีโอกาสนำข้อมูล/ข้อค้นพบ/ข้อเสนอแนะไปจัดทำนโยบายสาธารณะ

ส่วน Applied research นั้นจะหมายถึงงานวิจัยที่นำเอาข้อค้นพบจากงานวิจัยพื้นฐานมาทดสอบเพื่อดูผลเชิงปฏิบัติการว่าจะมีความเป็นไปได้มากน้อยเพียงใด/อย่างไร

และหากทุกอย่างเป็นไปได้ ก็จะเข้าสู่ขั้นตอนของ Development เช่นการจัดการเทคโนโลยี เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนสุดท้าย คือ Application ซึ่งได้แก่การนำไปใช้ในสภาพการณ์ที่เป็นจริง

ตัวอย่างการนำงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในแบบจำลองนี้ก็เช่น งานวิจัยด้านชีวเคมีเกี่ยวกับยาคุมกำเนิด หรือการค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับพลังงาน

อิเล็กทรอนิกส์ที่ทำให้เกิดการนำมาใช้ในการสร้างโทรทัศน์ เป็นต้น

ในแบบจำลองนี้มีข้อตกลงเบื้องต้นว่า เมื่อความรู้ได้เกิดขึ้นแล้ว (ผลจากการวิจัย) เพียงแค่นำมาพัฒนาและนำไปใช้งานเท่านั้นก็คือรูปแบบการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยแล้ว ข้อตกลงแบบนี้ใช้อธิบายได้ดีกับสาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ แต่มักจะไม่ค่อยเกิดขึ้นกับสาขาสังคมศาสตร์ ซึ่ง Weiss ได้ให้คำอธิบายว่า เนื่องมาจากเหตุผลหลายประการ เช่น ความรู้ด้านสังคมศาสตร์นั้นยังไม่มีพลังเพียงพอที่จะผลักดันให้ผู้มีอำนาจในสังคมนำไปประยุกต์ใช้ รวมทั้งความรู้ด้านสังคมศาสตร์มักยังไม่พร้อมหรือตกผลึกที่จะสามารถนำไปแปรรูปเป็นเทคโนโลยีที่ใช้งานได้ทันที ดังนั้น การใช้ความรู้วิจัยด้านสังคมศาสตร์จึงต้องการเงื่อนไขหลายๆประการมาประกอบ เช่น เกิดแรงผลักดันเพราะปัญหาสังคม (เช่น ข่าวดารพบการนำศพทารกไปทิ้งจำนวนมาก) มีการผลักดันมาจากการเมือง (เช่น เป็นนโยบายหาเสียงของพรรคการเมือง) หรือการเคลื่อนไหวจากคนกลุ่มต่างๆ เป็นต้น

2. Problem-solving Model แบบจำลองนี้มักเกิดขึ้นในสาขาสังคมศาสตร์ที่จุดกำเนิดของการวิจัยนั้นเกิดมาจาก “ตัวปัญหาจริง” และเป้าหมายของการวิจัยก็เพื่อต้องการข้อมูล/ข้อเท็จจริง/แนวทางแก้ไขปัญหา นั้น

แม้จะมีจุดกำเนิดที่แตกต่างจากแบบจำลองแรก แต่ทว่าส่วนที่เหมือนกันก็คือ แบบจำลองนี้ก็มีลักษณะเป็นเส้นตรง (Linear) เหมือนแบบจำลองแรก หากทว่าจะมีขั้นตอนที่ต่างกัน กล่าวคือ “การตัดสินใจของผู้รับผิดชอบ” จะเป็นตัวกำหนด “การประยุกต์ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” เนื่องจากผู้รับผิดชอบนโยบายตระหนักว่า ปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นนั้น ยังขาดข้อมูลหรือขาดทางเลือกหลายวิธีในการแก้ไขปัญหา ดังนั้น จึงจำเป็นต้องทำวิจัยเพื่อเติมเต็มความรู้ที่ขาดหายไป การวิจัยจึงถูกคาดหวังว่าจะได้ความรู้เพื่อมาประกอบการตัดสินใจ ซึ่งหมายความว่า “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” ถูกกำหนดขึ้นล่วงหน้าก่อนจะมีงานวิจัยเกิดขึ้น

Weiss ประมวลภาพของงานวิจัยในแบบจำลองนี้ว่า ความรู้ที่เกิดขึ้น

จากงานวิจัยในแบบจำลองนี้อาจมีได้หลายรูปแบบ ทั้งข้อมูลเชิงคุณภาพที่ใช้การบรรยาย/พรรณนา หรือเป็นข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น ทศนคติของประชาชนต่อผลงานของรัฐบาล ข้อค้นพบจากงานวิจัยเหล่านี้ นอกจากจะให้ข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาแล้ว ก็ยังช่วยให้ความมั่นใจในการตัดสินใจ (หรือให้ความชอบธรรม)ของผู้รับผิดชอบอีกด้วย

มีปัญหาระดับ→ระบุว่ายังขาดข้อมูล/→ทำวิจัย→ตีความ/→ทางเลือกในการตัดสินใจ ความรู้อะไร ผลการวิจัย การแก้ปัญหา

ที่มาของงานวิจัยในแบบจำลองสองนี้ อาจมี 2 แนวทางคือ (1) เริ่มจากนักวิจัยคาดการณ์เองว่าจะเกิดปัญหานั้น จึงทำวิจัยล่วงหน้าเอาไว้ (2) ผู้รับผิดชอบนโยบายต้องเผชิญกับปัญหาการตัดสินใจ และติดต่อให้นักวิจัยไปศึกษาค้นคว้า แต่ไม่ว่าจะเป็นแนวทางใดก็ตาม Weiss ก็ยังลงความเห็นว่า ในทางปฏิบัติ ก็ไม่จำเป็นเสมอไปว่า ไม่ว่าจะจุดกำเนิดของงานวิจัยจะมาจากแนวทางใดก็ตาม แต่ผลการวิจัยที่ออกมา ก็อาจจะไม่ได้รับการนำไปใช้ประโยชน์หรือนำไปปฏิบัติเสมอไปดังเหตุผลที่ได้กล่าวมาแล้ว

3. Interactive Model ในแบบจำลองที่สามนี้มีความแตกต่าง 2 ประการจากแบบจำลองที่สอง ประการแรกก็คือ ผู้บริหาร/ผู้รับผิดชอบนโยบายจะไม่เพียงแต่ใช้ข้อมูลจากงานวิจัยแหล่งเดียวเท่านั้น หากแต่จะใช้ข้อมูลจากแหล่งอื่นๆประกอบด้วย เช่น จากสื่อมวลชน นักการเมือง นักวางแผน กลุ่มผู้ปฏิบัติงาน ฯลฯ ดังนั้น ข้อมูลจากงานวิจัยจะเป็นเพียงหนึ่งในหลายๆแหล่งข้อมูล ประการที่สอง ทิศทางของการวิจัยและการใช้ประโยชน์จะไม่มีลักษณะเป็นเส้นตรงอย่างสองแบบจำลองแรก หากแต่จะมีลักษณะย้อนกลับไปกลับมาแบบซึ่งกันและกัน

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในแบบจำลองนี้ ผลจากงานวิจัยจึงจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นที่จะถูกนำไปใช้ประกอบการตัดสินใจของฝ่าย

นโยบาย โดยที่ยังมีปัจจัยอื่นๆ เช่น ความเข้าใจทางการเมืองของผู้บริหาร แรงผลักดันจากกลุ่มผลประโยชน์ ฯลฯ เข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

4. Political Model ในแบบจำลองนี้ ผู้ที่เข้ามาใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจะเป็นกลุ่มคนที่อยู่ในแวดวงการเมืองและมีแรงจูงใจทางการเมือง เป็นพื้นฐานในการใช้ผลงานวิจัย โดยทั่วไป บรรยากาศที่เกิดขึ้นก็คือ ก่อนหน้าที่จะมีการทำวิจัย จะมีการโต้แย้งเกี่ยวกับประเด็นต่างๆ อย่างมากมาย (เช่น ประโยชน์และอันตรายของการตัดแต่งพันธุกรรม) และเพื่อให้ได้ข้อสรุป ผู้รับผิดชอบระดับนโยบายก็จะเลือกใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเพื่อประโยชน์ทางการเมืองหลายๆแบบ เช่น

- เพื่อโต้แย้ง/ลบล้างแนวคิดของฝ่ายตรงข้ามให้ตกไป
- เพื่อโน้มน้าวกลุ่มที่ยังไม่มั่นใจในข้อเสนอของฝ่ายตน
- เพื่อตอกย้ำความมั่นใจของฝ่ายตนเอง

ในแง่นี้ ดูเหมือนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจะกลายเป็นอาวุธทางการเมืองอย่างหนึ่ง

5. Tactical Model เป็นกรณีที่ดูเหมือนเนื้อหาและผลการวิจัย จะไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์อย่างจริงจัง หากแต่ “การทำวิจัยนั่นเอง” จะกลายเป็นสิ่งที่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ เช่น เมื่อฝ่ายที่ต้องตัดสินใจถูกผลักดันให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่ง เราก็มักจะได้ยินคำว่า “เรากำลังรอผลการวิจัยในเรื่องนี้เพื่อประกอบการตัดสินใจ” (เช่น ปริมาณสารพิษ ถึงระดับเป็นอันตราย) ตัวกระบวนการวิจัยเองได้กลายเป็นหลักฐานว่า “ได้มีการดำเนินการอะไรบางอย่างอยู่แล้ว” หรือมีฉะนั้น ฝ่ายผู้รับผิดชอบอาจอ้างผลการวิจัยว่า “ไม่ต้องทำอะไร เพราะผลการวิจัยได้ระบุว่า....”

6. Enlightenment Model Weiss อธิบายว่า มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านสังคมศาสตร์ในแบบจำลองนี้ค่อนข้างมาก การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในลักษณะนี้ จะไม่ได้เกิดมาจากผลการวิจัยชิ้นใดชิ้นหนึ่ง หากแต่เป็น “แนวคิด/จุดยืนทางทฤษฎี” ที่ช่วยให้ผู้คน “ได้เกิดความสว่างทางปัญญา/ความเข้าใจ” (Enlighten) ต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น ความ

เข้าใจว่า “สุขภาพดีไม่มีขาย เจ้าของสุขภาพต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเอง”

กระบวนการทัศน์ของแบบจำลองนี้เสนอว่า รูปแบบการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยอาจจะไม่ใช่เพราะผลการวิจัยขึ้นใดขึ้นหนึ่งที่เข้าถึงผู้รับผิดชอบนโยบาย หากทว่าบรรดาข้อสรุปหรือข้อเสนอแนะต่างๆจากผลการวิจัยที่เข้าถึงสาธารณะชน และค่อยๆปั้นแต่ง (shape) ความคิดของผู้คนต่อประเด็นใดประเด็นหนึ่ง เช่น ราคาของสินค้าเกษตรอินทรีย์ ความรับผิดชอบต่อสังคมขององค์กรธุรกิจ (CSR) การใช้พลังงานทางเลือก ฯลฯ ในแบบจำลองนี้ ผลการวิจัยจะถูกนำเสนอสู่หลายๆช่องทาง เช่น สื่อมวลชน การเผยแพร่ในองค์กร การประชาสัมพันธ์ การรณรงค์ทางสังคม ฯลฯ และแม้ว่าผู้มีอำนาจในสังคมจะไม่สามารถอ้างอิงผลการวิจัยขึ้นใดขึ้นหนึ่ง หากทว่าข้อค้นพบจากผลการวิจัยก็ได้กลายเป็น “ฉากหลัง” ทำให้ประเด็นปัญหาที่ไม่เคยอยู่ในความสนใจหรืออยู่ในลำดับความสำคัญหรือการรับรู้ของฝ่ายบริหาร ต้องถูกบรรจุอยู่ในนโยบายของฝ่ายบริหาร จุดแข็งของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในแบบจำลองนี้ก็คือ ผลจากงานวิจัยอาจทำให้ผู้บริหารต้องทบทวนบางประเด็น ต้องปรับเปลี่ยนนโยบาย เปลี่ยนตัวชีวิต เปลี่ยนแปลงการจัดสรรงบประมาณ ฯลฯ แม้ว่าผลการวิจัยนั้นอาจจะไม่สอดคล้องกับความเชื่อและความต้องการของฝ่ายบริหารก็ตาม อย่างไรก็ตาม จุดอ่อนของแบบจำลองนี้ก็คือ กระบวนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยแบบนี้เป็นกระบวนการแบบอ้อมๆ แบบค่อยเป็นค่อยไป ในบางกรณี แทนที่จะเป็นกระบวนการสร้างความกระจ่างทางปัญญาให้แก่สังคม แต่เนื่องจากนักวิจัยไม่สามารถควบคุมกระบวนการเผยแพร่ผลการวิจัยได้ ดังนั้นผลลัพธ์สุดท้ายอาจจะกลายเป็นการสร้างควมมีเดบอดให้แก่สังคมก็เป็นได้

จุดเริ่มต้นแห่งเส้นทางเดินของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยของไทย

ในการเขียนบทความเรื่อง “แนวคิดการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” เมื่อปี พ.ศ.2553 นั้น ผู้เขียนได้เตรียมตนเองสำหรับการเขียนบทความ

ดังกล่าวด้วยการสำรวจดูหนังสือที่เขียนเกี่ยวกับงานวิจัยทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมทั้งพลิกดูหัวข้อในหนังสือเหล่านั้น (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นตำรา) และสิ่งที่ผู้เขียนได้ค้นพบก็คือ เนื้อหาในหนังสือเหล่านี้ค่อนข้างจะมีแบบแผนเป็นอย่างเดียวกัน กล่าวคือ มีหัวข้อที่ว่าด้วยการวิจัยคืออะไร ทำอย่างไรจึงจะดำเนินงานวิจัยให้ถูกต้องจรรยาบรรณในการวิจัย ไปจนกระทั่งถึงวิธีการเขียนรายงานการวิจัย แต่ทว่าหัวข้อที่ผู้เขียนค้นหาคือ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” นั้น อาจกล่าวได้ว่า “มีน้อยมากจนกระทั่งไม่มีเลย” ซึ่งปรากฏการณ์ดังกล่าว ก็ทำให้ผู้เขียนตั้งคำถามว่า “เอ๊ะ เพราะเหตุใดจึงเป็นเช่นนี้” แล้วก็วนหาคำตอบที่เป็นสมมติฐานการคาดเดาจากข้อเขียนชิ้นอื่นๆ คำตอบที่น่าจะเป็นไปได้น่าจะมีอยู่สัก 2-3 คำตอบคือ

ประการแรก ปรากฏการณ์ของการไม่บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” เอาไว้ในตำรานั้น อาจจะได้เกิดมาจากต้นกำเนิด/การตกฟากของ “งานวิจัย” เอง ทั้งนี้เพราะการวิจัยนั้นถือกำเนิดมาในแวดวงวิชาการโดยมีสถานะเป็น “เครื่องมือ/กระบวนการ” ผลิตความรู้จากการแสวงหาความจริง ดังนั้น การวิจัยในฐานะที่เป็นเครื่องมือแสวงหาความรู้ จึงไม่ต้องถูกตั้งคำถามว่า จะมีวิธีการนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างไร เนื่องจากมีคุณค่าอยู่แล้วในตนเอง และเมื่อไม่ถูกตั้งคำถาม ก็ไม่จำเป็นต้องมีคำตอบ/คำอธิบายที่จะบรรจุเป็นเนื้อหาในตำรา

และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อการวิจัยถูกนำเข้ามาเป็น “ส่วนหนึ่งของการสำเร็จการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา” (ปริญญาโท/ปริญญาเอก) ซึ่งเท่ากับเป็น “ท่าบังคับ” ของนักเรียน ก็ยิ่งทำให้มีคำตอบสำเร็จรูปของการทำวิจัย/ทำวิทยานิพนธ์ เนื่องจากมองเห็น “ประโยชน์ได้ชัดเจน” อยู่แล้วว่า “ทำวิจัยเพื่อให้เรียนจบ” ประโยชน์ของการวิจัยจึงดูเป็นเรื่องที่ “ยอมรับกันโดยปริยาย” (taken for granted)

ข้อสังเกตเบื้องต้นของผู้เขียนสอดคล้องกับข้อคิดเห็นของอุทัย ดุลยเกษม (อ้างใน สุเทพ, 2545) ที่กล่าวถึงมูลเหตุจูงใจ 6-7 ประการของการทำวิจัยของนักศึกษาและคณาจารย์ในมหาวิทยาลัย ซึ่งมูลเหตุ

จิตใจเหล่านี้ก็เปรียบเสมือนด้านหัวของเหรียญ โดยที่ด้านก้อยก็คือการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั่นเอง ตัวอย่างของ “แรงผลักดันหรือแรงบันดาลใจ” ในการทำวิจัยในยุคปัจจุบัน ส่วนใหญ่จะเป็นดังนี้คือ

- (ก) ทำเพราะต้องการได้ปริญญา (เป็นกรณีของผู้ที่กำลังศึกษาต่อ)
- (ข) ทำเพราะอยากได้ตำแหน่งทางวิชาการหรือเลื่อนระดับทางราชการ
- (ค) ทำวิจัยเพราะอยากได้เงิน (โดยเฉพาะในกรณีรับจ้างหรือขอทุนได้มากๆ)
- (ง) ทำวิจัยเพราะอยากได้ชื่อเสียงทางวิชาการโดยเฉพาะการได้ตีพิมพ์ในวารสารต่างประเทศ และมีคนอื่นนำไปอ้างอิง
- (จ) ทำวิจัยเพราะเป็นงานในหน้าที่ตั้งกรณีของหน่วยวิจัยต่างๆ หรือเป็นข้อบังคับในการนำงานวิจัยไปเป็นฐานในการประเมินผลงานประจำปี
- (ฉ) ทำวิจัยเพราะมีความรักในความรู้ มีความกระหายใคร่รู้ มีความสุขในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ
- (ช) ทำวิจัยเพราะต้องการแก้ปัญหาให้กับชุมชน/สังคม

อุทัยยังกล่าวต่อไปด้วยว่า เมื่อวิเคราะห์ภาพรวมจากข้อเท็จจริงแล้วก็พบว่า แรงผลักดันหรือแรงบันดาลใจให้คนมหาวิทยาลัยทำวิจัยนั้นจะตกอยู่แถวๆ ข้อ ข, ค, ง และ จ มีเพียงส่วนน้อยที่ทำเพราะข้อ ฉ และข้อ ช ซึ่งหากเป็นดังนั้น ก็ไม่จำเป็นต้องตั้งคำถามเรื่อง “วิธีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์” เพราะมีคำตอบสำเร็จรูประยะสั้นเรื่องเงินทุน ชื่อเสียง การทำตามหน้าที่เป็นคำตอบสุดท้ายอยู่แล้ว

เหตุผลประการที่สองที่อาจจะเป็นไปได้ก็คือ ข้อคิดเห็นของสุธีระ ประเสริฐสรรพ (2548) ที่นำเสนอว่า เหตุผลที่การทำวิจัยมักจะไม่ค่อยถูกตั้งคำถามว่า “ทำวิจัยแล้วจะเอาไปใช้ประโยชน์อะไรนั้น” ก็อาจจะเนื่องมาจากข้อเท็จจริงที่ว่า จุดเริ่มต้นของงานวิจัยนั้นสังกัดอยู่ในแวดวงวิชาการ โดยมีอาจารย์มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาเป็นคนทำวิจัย

คุณลักษณะของคนเป็นอาจารย์นั้นถูกกำหนดให้วางบทบาทเป็น “ผู้ให้” ไม่ใช่ผู้หวังผลประโยชน์จากผลงานที่เกิดขึ้น วัฒนธรรมวิธีคิดนี้จึงติดมาจนกระทั่งถึงงานวิจัย กล่าวคือ อาจารย์ทำวิจัยก็เพื่อรู้ และเพื่อเอาไว้บอกให้คนอื่นรู้กันต่อไป นี่ก็เป็นคำตอบสุดท้ายของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเช่นเดียวกัน

ถึงแม้ว่าเหตุผลทั้งสองข้อจะดูแตกต่างกัน แต่ผลลัพธ์สุดท้ายที่ออกมาจากทั้ง 2 เหตุผลนั้นก็คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ นอกจากจะไม่มีหัวข้อ “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” บรรจุอยู่ในตำราเรียนทางการวิจัยแล้ว ในโลกแห่งความเป็นจริง ผลจากการสำรวจในหลายๆวาระโอกาสจากนักวิจัยหลายๆคน ก็ล้วนให้ข้อยืนยันตรงกันว่า “ทำวิจัยเสร็จแล้ว มีการนำไปใช้ประโยชน์น้อยมาก หรือมีการนำไปใช้ประโยชน์อย่างจำกัดมาก”

ตัวอย่างเช่น ปิยัทศน์ ทศนาวิวัฒน์ และคณะ (2549) สำรวจผลการนำรายงานการวิจัยด้านการแพทย์ของนักวิจัยคณะแพทยศาสตร์มหาวิทยาลัยขอนแก่น ในช่วงระหว่างปีพ.ศ.2545-2547 (รวม 3 ปี) พบว่า การนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ทั้งในการรักษาพยาบาลและการพัฒนาในเชิงพาณิชย์ยังทำได้น้อยมาก กล่าวคือ จากจำนวนงานวิจัย 205 โครงการ มีการนำไปใช้ได้เพียง 11 เรื่องเท่านั้น

เช่นเดียวกับผลการสำรวจปริมาณการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในอดีตที่ผ่านมาของไทย จินตนา วิศิษฎ์วงศ์ (2532) และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2535) (งานทั้งสองชิ้นอ้างอิงจาก การวิจัยไทย: วิวัฒนาการสู่อนาคต, 2547) ได้ข้อสรุปเรื่องการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อยได้ดังนี้

- (1) ใช้เป็นพื้นฐานในการวิจัยขั้นต่อไป
- (2) ใช้แก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่วิจัย
- (3) ใช้ประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย และ
- (4) ลำดับสุดท้ายคือ ใช้เพื่อนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์

ต่อมา จินตนาภา โสภณ (2539) ได้ทำการสำรวจอีกครั้งเพื่อดู

สถานภาพการนำเอาผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในปี พ.ศ.2536 และพบผลดังนี้

- (1) ผู้นำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงานวิจัย
- (2) ลักษณะการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ส่วนใหญ่ใช้เป็นพื้นฐานของการวิจัยขั้นต่อไป ร่องลงมาเพื่อใช้ในการเรียนการสอน
- (3) การนำผลการวิจัยไปใช้ในการปฏิบัติ (เมื่อเทียบกับงานด้านนโยบาย) กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ผลงานวิจัยถูกนำไปใช้ในระดับปฏิบัติการมากกว่าด้านนโยบาย
- (4) ปัญหาและอุปสรรคในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ คือ ขาดการส่งเสริมให้ผลงานวิจัยถูกเผยแพร่ไปสู่ผู้ใช้ผลงาน (users) อย่างเพียงพอ และตัวผลงานวิจัยเองยังขาดความสมบูรณ์เพียงพอที่จะนำไปสู่ระดับปฏิบัติ

และดูเหมือนว่า สถานการณ์ของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยของไทยในช่วงทศวรรษ 2530-2540 จะยังไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมากนัก เพราะแม้ในการสำรวจของคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปี พ.ศ.2544 (อ้างจาก *การวิจัยไทย, 2547*) ก็ยังคงระบุว่า โดยภาพรวมแล้ว การนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศยังถูกละเลยในทุกรูปแบบ ยังมีผลงานวิจัยอีกจำนวนมากไม่ได้ถูกนำไปใช้ประโยชน์ทางใดทางหนึ่งเลย การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในทางปฏิบัติและในเชิงพาณิชย์มีน้อยมาก เป็นต้น

แสงเรื่องรองของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ถึงแม้ผลจากการสำรวจสภาพความเป็นจริงในเรื่องการนำผลการวิจัยใช้ประโยชน์เท่าที่ผ่านมาของสังคมไทยในช่วงอดีตที่ผ่านมาจะค่อนข้างให้ภาพที่มีมิติว่า ยังมีทั้งแนวคิดและแนวการปฏิบัติที่เป็นจริงเป็นจังในเรื่องดังกล่าวอยู่น้อยมาก อย่างไรก็ตาม ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา (ทศวรรษ 2530-2540) ก็ได้เริ่มมีการขยับขับเคลื่อนเรื่องการใช้ประโยชน์

จากผลงานวิจัยขึ้นมาบ้าง การขยับเขยื้อนดังกล่าวน่าจะเกิดมาจากแรงผลักดัน 3-4 ประการ ดังนี้

1. การตั้งคำถามกับความคุ้มค่าของทรัพยากรลงทุนในงานวิจัยสำหรับในแวดวงวิชาการและวงการศึกษาก็เริ่มมีการพูดถึงงานวิจัยซึ่งแม้จะดูเป็นงานวิชาการที่มีเป้าหมายสูงสุดในเรื่องที่เป็นนามธรรมคือการแสวงหาความรู้ หากทว่ากิจกรรมดังกล่าวก็เป็นปฏิบัติการที่ต้องการใช้ทรัพยากรที่เป็นรูปธรรมต่างๆมากมาย ไม่ว่าจะเป็นเงินทุนสำหรับวิจัย เวลาและกำลังกาย/สมองของนักวิจัย วัสดุอุปกรณ์ ฯลฯ แม้แต่งานวิจัยขนาดเล็กๆของบรรดา “มือใหม่หัดขับ” (Research novice) เช่นงานวิทยานิพนธ์ ก็ยังต้องใช้ทรัพยากรจำนวนไม่น้อย ดังนั้น เมื่อสังคม/สถาบันจำเป็นต้อง “ลงทุนค่าใช้จ่าย” (cost) แก่งานวิจัยไปแล้ว ก็มีคำถามว่า “ผลประโยชน์” (benefit) อันเกิดจากงานวิจัยนั้นมีความคุ้มค่าหรือไม่ ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมา เราจึงเริ่มได้ยินคำว่า “วิจัยแล้วก็ขึ้นหิ้ง” หรือถูกใช้เพียงเพื่อเป็น “วรรณกรรมอ้างอิง” สำหรับงานวิจัยเล่มต่อมาเท่านั้น สุธีระ ประเสริฐสรรพ (2548) สรุปอย่างชัดเจนชัดคำว่า การทำงานวิจัยไม่ว่าจะเป็นแบบใดเป็นงานที่ต้องใช้ทรัพยากร และหากใช้ทรัพยากรทำวิจัยโดยไม่มีผลตอบแทนกลับมา หรือไม่มีผู้นำไปใช้งาน (ที่เรียกว่า “ขึ้นหิ้ง”) ก็เปรียบเสมือนสนิมที่กัดกร่อนโซ่ ทำให้งานวิจัยกลายเป็นโซ่ที่ขึ้นสนิมใช้งานไม่ได้ การตั้งคำถามในเชิง “การลงทุน-ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น” (cost-benefit) ดังกล่าวน่าจะเป็นแรงผลักดันให้เกิดการขบคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้มากขึ้น

2. ปัจจัยผลักดันประการต่อมาที่น่าจะเนื่องมาจาก**คุณวิเศษของตัวการวิจัยเอง** เนื่องจาก**กระบวนการวิจัย**ได้รับการยอมรับว่าเป็น “กระบวนการแสวงหาความรู้” ที่มีประสิทธิภาพมากกว่าวิธีการแสวงหาความรู้แบบอื่นๆ (เช่น การคิดเอาเอง การสังเกตอย่างไม่มีระบบ การสร้างข้อสรุปจากประสบการณ์ส่วนตัว การฟังคำบอกเล่าต่อกันมา ฯลฯ) ผลงานความรู้ที่ผ่านการค้นคว้าวิจัยจึงมักมีความชอบธรรมและได้รับการ

ยอมรับ (เราจะเห็นประจักษ์พยานได้แม้แต่ในชีวิตประจำวันของชาวบ้าน ร้านถิ่นทั่วไป เช่น ในชิ้นงานโฆษณาโทรทัศน์มักจะใช้ภาพ เสียงหรือ ข้อความที่แสดงให้เห็นว่าผลิตภัณฑ์ของตนได้ผ่านการวิจัยจากสถาบันวิจัย มาแล้ว) ด้วยเหตุดังกล่าว ตัวกระบวนการวิจัยจึงเริ่มถูกนำมาใช้ในแวดวง **อื่นๆ** นอกเหนือจากแวดวงวิชาการ เช่น หน่วยงานปฏิบัติงานของรัฐและ ภาคธุรกิจเอกชนซึ่งมีทรัพยากรมากพอที่จะลงทุนด้านการวิจัยได้

3. การขยายตัวของบริบทที่มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย เมื่อ การวิจัยขยายตัวมาสู่แวดวงอื่นๆ การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยก็ขยายตัว ออกไปจากวิธีการใช้ประโยชน์ของแวดวงวิชาการที่ได้กล่าวมาแล้วซึ่งมี เพียง 3-4 อย่างเท่านั้น (เช่น ใช้เพื่อจะวิจัยขึ้นไป) สุธีระ ประเสริฐสรพร (2548) สรุปแก่นแกนของหลักการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยว่า งานวิจัย และผลของมันคือตัวเร่งปฏิกิริยา (Catalyst) ของการเปลี่ยนแปลง เมื่อ มีการวิจัยแล้ว **สภาพการณ์**เดิมๆต้องเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้นด้วยการ ใช้ความรู้จากการวิจัย สภาพเดิมๆนั้นครอบคลุมมิติหลายด้านนับตั้งแต่ กิจกรรมแบบเดิมๆ นโยบายแบบเดิมๆ วัสดุอุปกรณ์แบบเก่าๆ วิถีชีวิต แบบเดิมๆ ค่านิยม/วัฒนธรรมแบบเดิมๆ เครื่องมือแบบเดิมๆ วิธีประพฤติ ปฏิบัติแบบเดิมๆ ฯลฯ

4. การแตกตัวของประเภทงานวิจัย พร้อมกับที่การวิจัยได้เคลื่อน ตัวไปสู่แวดวงอื่นๆ **ประเภทของงานวิจัย**ก็ได้แตกตัวออกเป็นสายพันธุ์ใหม่ๆ เช่น จากงานวิจัยเชิงวิชาการ ก็ได้เกิดงานวิจัยแบบใหม่ๆ เช่น งานวิจัย เชิงนโยบาย งานวิจัยประเมินผล งานวิจัยเพื่อแก้ไขปัญหาขององค์กร เป็นต้น ตัวอย่างเช่น **งานวิจัยเชิงนโยบาย** ปารีชาติ วลัยเสถียร และสุรพล ปธานวนิช (แปล, 2535) กล่าวว่า สำหรับการบริหารนโยบาย แผนหรือ โครงการนั้นจะอาศัยสามัญสำนึกของบุคคลหรือกลุ่มเป็นพื้นฐานสำหรับการตัดสินใจไม่ได้ เนื่องจากความจำกัดของ**ทรัพยากร**ที่มีอยู่ (กำลังคน เงินทุน วัสดุอุปกรณ์) แต่ก็มี**เป้าหมาย**ที่ต้องบรรลุอย่างแน่นอน ดังนั้นจึง จำเป็นต้องนำเครื่องมือ/เทคนิคทางวิชาการมาใช้ เครื่องมือนั้นก็คือการ

วิจัย ฉะนั้นการที่ฝ่ายบริหารจะตัดสินใจว่าจะทำกิจกรรมอะไร จะต้องมีความงานวิจัยและข้อมูลที่ประมวลความคิดเห็นจากทุกส่วนที่เกี่ยวข้องมาเป็นพื้นฐาน

สุธีระ ประเสริฐสุพรรณ (2548) มีความเห็นที่สอดคล้องกันโดยระบุว่า การวิจัยเชิงนโยบายนั้นควรจะมีให้มากขึ้น ทั้งนี้ เนื่องจากการวิจัยเชิงนโยบายนั้นจะช่วยแก้ไขปัญหาได้ใน 2 ระดับ ระดับแรกคือ **แหล่งที่มาของนโยบาย** เพราะไม่ว่าแหล่งที่มาของนโยบายจะมาจากข้างบน (top-down policy) เช่น มาจากความคิดเห็นของผู้บริหาร หรือนโยบายที่มาจากข้างล่าง (bottom-up policy) เช่น มาจากการผลักดันของประชาชน แต่หากนโยบายดังกล่าวไม่มีข้อมูลรูปธรรมที่ผ่านกระบวนการวิจัยมาสนับสนุนแล้ว นโยบายดังกล่าวก็อาจเป็นนโยบายที่เลื่อนลอยหรืออุดมคติแต่ดำเนินการไม่ได้ หรือไม่ได้ตอบสนองความต้องการของผู้ที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น ส่วนในระดับที่สอง ก็คือ **ระดับของการกำกับติดตาม** ให้มีการปฏิบัติตามนโยบายนั้น โดยอาศัยขั้นตอนของกระบวนการวิจัย เช่น การติดตามผล (monitoring) การรับฟังปฏิกิริยาป้อนกลับ (feedback) การตรวจสอบกระบวนการดำเนินงาน (process auditing) เป็นต้น

(ในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ ของ สวช., 2552 ก็มีงานวิจัยบางชิ้นที่ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายด้านวัฒนธรรมได้ในระดับท้องถิ่น โปรดดูรายละเอียดในตอนต่อไป)

5. ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น ในการคลี่คลายใช้ประโยชน์ของงานวิจัยที่เป็นข้อเรียกร้องจากแวดวงอื่นๆ นอกเหนือจากวงวิชาการแล้ว ผลสะท้อนบางประการก็ได้เกิดขึ้น ผลสะท้อนระลอกแรกก็คือ งานวิจัยเชิงวิชาการเองก็เริ่มจะถูกตั้งคำถามเรื่อง “ประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นจากการวิจัย” (ด้วยเหตุนี้ในแบบฟอร์มโครงร่างวิทยานิพนธ์หรือโครงร่างการวิจัยเพื่อขอรับทุนจึงต้องมีการระบุ “ประโยชน์ที่(คาดว่า)จะเกิดจากงานวิจัย” อยู่แล้ว หากทว่า การติดตามผลที่เกิดอย่างเอาจริงเอาจังนั้นยังไม่มีกลไกที่จะ

ดำเนินการ) และผลสะท้อนประการที่สองก็คือ การแตกสายพันธุ์ใหม่ๆ ของตัวการวิจัยเองเริ่มตั้งแต่การวิจัยเชิงนโยบาย การวิจัยประเมินผล การวิจัยเพื่อสำรวจความเป็นไปได้ การวิจัยเชิงปฏิบัติการ การวิจัยแบบมีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงการวิจัยเพื่อท้องถิ่น ในการแตกตัวของสายพันธุ์วิจัยแบบใหม่นี้ แม้ว่าจะยังคงต้องรักษาคุณลักษณะบางอย่างของ**บรรพบุรุษ/ต้นแบบของการวิจัย**เอาไว้ (มิฉะนั้น ก็จะหลุดจากค่านิยมของ “การวิจัย”) แต่ทว่าก็มีบางคุณลักษณะที่ต้องปรับเปลี่ยนไป

ตัวอย่างเช่น ในงานวิจัยเชิงนโยบายนั้นจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ต้องรู้ว่า ใครจะเป็น**คนใช้ผลงานดังกล่าว** และจะต้องดึงผู้ใช้งานนั้นให้เข้ามามีส่วนร่วมหรือมีส่วนรับรู้งานวิจัยตั้งแต่ต้นทางของกระบวนการวิจัย ตัวอย่างที่ดีในโครงการวิจัย “การบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ” ของสวช. ก็เช่น โครงการวิจัยประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ของวัดเกษม-จิตตาราม อ.เมือง จ.อุดรดิตถ์ ซึ่งเป็นกรณีของการทำงานวัฒนธรรมกับชุมชนเมือง คณะผู้วิจัยได้ดึงทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการวิจัย คือภาครัฐ (ครู อาจารย์ ข้าราชการในชุมชน เทศบาล และสภาวัฒนธรรมจังหวัด) ภาคองค์กร (พระสงฆ์และกรรมการองค์กรต่างๆในชุมชน) และภาคประชาชน (เยาวชนและประชาชนในชุมชน) ผลจากการวิจัยครั้งนี้ ทำให้การจัดประเพณีในปีที่มีการวิจัยมีผู้เข้าร่วมอย่างมากมาย มีชีวิตชีวา ทุกฝ่ายร่วมแรงร่วมใจกันอย่างแตกต่างจากปีที่ผ่านมา เนื่องจากทีมวิจัยได้ดึงผู้ที่จะใช้ผลงานวิจัยเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นทาง

ในลำดับต่อมา **การกำหนดโจทย์ของการวิจัย**นั้น ก็ต้องไม่ถือเอาความสนใจของนักวิจัย (ซึ่งเป็นคนนอกชุมชน) เป็นที่ตั้ง หากแต่ต้องกำหนดโจทย์มาจากปัญหาที่เป็นจริงของชุมชน (ซึ่งก็เท่ากับเป็นทำบังคับให้ต้องตั้งโจทย์ร่วมกับชุมชนที่จะศึกษา) และหลังจากดำเนินการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว ก็ต้องได้แนวทาง/ข้อเสนอแนะจากงานวิจัยที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (practical) และปฏิบัติอย่างได้ผล

จากการคลี่คลายทั้งแควดวงที่ทำวิจัย การแตกตัวของงานวิจัยสาย

พันธุ์ต่างๆ องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นเพื่อมุ่งสู่การตอบโจทย์ที่ได้ตั้งเอาไว้แต่เริ่มแรกว่า จะใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้คุ้มค่าได้อย่างไร ในลำดับต่อมา ก็ "ได้เกิดนวัตกรรมของกระบวนการที่เรียกว่า "การบริหารจัดการงานวิจัย" เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเรื่องของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยดังจะได้กล่าวถึงในลำดับต่อไป

การแตกตัวของประเภทงานวิจัย

ดังที่ได้เกริ่นมาบ้างแล้วในตอนต้นว่า เมื่อมีเสียงเรียกร้องทวงถามหาการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ก็เป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวงานวิจัยเอง ในที่นี้จะยกตัวอย่างการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญๆ สัก 2 ตัวอย่าง

1) **Basic V.S. Applied research** ดูเหมือนว่าการเปลี่ยนแปลงในตัวงานวิจัยที่มองเห็นได้อย่างชัดเจนก็คือ การเกิดรอยแยกตัวขนาดใหญ่ระหว่างงานวิจัย 2 ประเภทที่กำหนดเป้าหมายปลายทางเอาไว้อย่างแตกต่างกัน คือ **งานวิจัยประเภทพื้นฐาน** (Basic research) ซึ่งเป็นงานวิจัยที่มุ่งสร้างชุดความรู้พื้นฐานที่จำเป็นของแต่ละสาขาวิชา โดยที่ความรู้ดังกล่าวยังไม่สามารถจะนำไปใช้งานได้ทันที หากทว่าเป็นชุดความรู้ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาสายโซ่หรือตาข่ายแห่งความรู้ของศาสตร์แต่ละศาสตร์ งานวิจัยประเภทพื้นฐานนี้ การกำหนดโจทย์ของการวิจัยมักจะถูกกำหนดมาจาก**ตัวนักวิจัย**ที่เกาะติดหัวข้อที่ศึกษาเป็นสำคัญ

ส่วนงานวิจัยอีกประเภทหนึ่งคือ **งานวิจัยเชิงประยุกต์** (Applied research) เป้าหมายของงานวิจัยประเภทนี้ระบุอย่างชัดเจนในชื่อของประเภทการวิจัย กล่าวคือเป็นงานวิจัยที่มุ่งจะนำเอาสรรพความรู้ทั้งหลายไปแก้ไขสภาพปัญหาที่เป็นจริงและกำลังเผชิญหน้าอยู่ ส่วนเป้าหมายเรื่อง การสร้างความรู้ใหม่นั้นมีความสำคัญรองลงมา ด้วยเหตุนี้ ที่มาของโจทย์การวิจัยของงานวิจัยประเภทนี้จึงเกิดมาจาก "สภาพความเป็นจริง" ที่นักวิจัยและกลุ่มตัวอย่างกำลังเผชิญอยู่ เมื่อผลการวิจัยสำเร็จออกมา

ก็มีความคาดหวังว่า จะมีการนำผลการวิจัยดังกล่าวไป “ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง พัฒนา” สภาพความเป็นจริงให้ดีขึ้น

กล่าวเฉพาะในสาขาวิชาการด้านนิเทศศาสตร์/สื่อสารศึกษา การแบ่งแยกประเภทของงานวิจัยทั้ง 2 แบบนี้สามารถมองเห็นได้อย่างชัดเจน ก่อนช่วงกลางทศวรรษ 1940 งานวิจัยด้านการสื่อสารนั้นมักจะมีลักษณะเป็นการวิจัยประเภทพื้นฐานที่ริเริ่มมาจากความสนใจของนักวิชาการ/นักวิจัยในสถาบันการศึกษา โดยมีแหล่งเงินทุนสนับสนุนเป็นหน่วยงานของรัฐ สถาบันการศึกษาหรือนักการเมือง แต่ทว่าในราวช่วงปี 1945 P. Lazarsfeld ได้นำเอาวิธีการสำรวจและการทดลองไปใช้ในงานวิจัยเรื่องการโฆษณาในนิตยสาร โดยได้รับเงินทุนสนับสนุนจากนิตยสาร และมุ่งตอบปัญหาการวิจัยเพื่อนำไปใช้ประโยชน์แก่นิตยสารแหล่งเงินทุน Lazarsfeld ได้แยกประเภทงานวิจัยออกเป็น 2 ประเภทคือ งานวิจัยเชิงวิชาการ (Academic research) ซึ่งน่าจะเทียบเท่ากับ Basic research และงานวิจัยเชิงบริหาร (Administrative research) ซึ่งน่าจะเทียบเท่ากับ Applied research นั้นเอง

สำหรับ “การแบ่งงานวิจัย” ทั้ง 2 ประเภทนั้นจะส่งผลหรือมีความเชื่อมโยงมาถึงเรื่อง “รูปแบบการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” ได้พอสมควร กล่าวคือ การวิจัยเชิงวิชาการหรือการวิจัยขั้นพื้นฐานนั้นน่าจะมีการนำไปใช้ในการวิจัยขั้นต่อไป หรือการนำมาใช้ในการเรียนการสอน เป็นรูปแบบหลัก ส่วนงานวิจัยประยุกต์หรือการทำวิจัยเชิงบริหารนั้นน่าจะมีการนำไปใช้ในภาคปฏิบัติการระดับต่างๆ เช่น การกำหนดนโยบาย การประเมินผลงาน/ประเมินองค์กร การปรับปรุง/พัฒนากิจกรรม การพัฒนาผลผลิต/ผลิตภัณฑ์/วิธีการดำเนินงาน ฯลฯ

นอกจากนั้น การแบ่งประเภทของงานวิจัยทั้งสองแบบนี้ก็ยังสามารถสัมพันธ์กับ “หน่วยงาน/องค์กรที่ทำวิจัย” อีกด้วย กล่าวคือ สำหรับบรรดาสถาบันวิชาการ มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษา หรือสถาบันวิจัยของรัฐนั้น น่าจะมีแนวโน้มที่จะทำวิจัยเชิงวิชาการ หรือวิจัย

ขั้นพื้นฐาน เพื่อลงหลักปักรากความรู้ด้านวิชาการให้แข็งแกร่ง ในขณะที่หน่วยงานภาคธุรกิจ องค์กรผู้ปฏิบัติงาน องค์กรภาคประชาชน ฯลฯ นั้น น่าจะมีแนวโน้มที่จะทำวิจัยประยุกต์หรือการวิจัยเชิงการบริหาร เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ปรับปรุงสภาพการณ์ที่กำลังเผชิญอยู่

อนึ่ง ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า แม้จะมีการแบ่งแยกประเภทของงานวิจัยทั้งสองแบบนี้ ไม่ว่าจะแบ่งแยกโดยหน่วยงานที่ทำวิจัยหรือลักษณะการนำผลการวิจัยไปใช้ก็ตาม แต่ทว่าก็ไม่จำเป็นว่าการแบ่งแยกดังกล่าวจะต้อง “แยกขาดจากกันโดยไม่มีวันมาพบกันได้เลย” ความจริงแล้วหากมีวิธีการบริหารจัดการที่ดี ก็อาจจะมีบางจังหวัด/บางช่วงต่อนที่งานวิจัยทั้งสองประเภทอาจจะเวียนมาบรรจบกันในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ตัวอย่างเช่น เมื่องานวิจัยขั้นพื้นฐานในบางหัวข้อ/บางประเด็นได้พัฒนามาถึงขั้นสูงอ้อมเต็มที ก็สามารถจะถูกนำไปวิจัยประยุกต์ใช้ เช่น หลังจากมีการวิจัยในห้องทดลองจนได้ข้อสรุปที่ชัดเจนแล้ว ก็อาจจะมีการนำการทดลองนั้นไปดำเนินการในสภาพความเป็นจริง ในทางกลับกัน เมื่อมีการทำวิจัยประยุกต์ที่มีจำนวนมากพอ ก็อาจจะมีการวิจัยเพื่อการสังเคราะห์ (เช่น การทำ Meta Analysis) เป็นการประมวล “องค์ความรู้” เพื่อสร้างเป็นชุดความรู้พื้นฐาน ดังเช่นตัวอย่างของงานวิจัยในโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช” นี้เป็นรูปแบบที่เริ่มต้นจากงานวิจัยเชิงประยุกต์

47 โครงการ หากแต่มีการบริหารจัดการในลักษณะของ “ชุดโครงการ” โดยที่แต่ละโครงการต่างมีเป้าหมายเฉพาะที่จะตอบโจทย์ปัญหาการบริหารจัดการวัฒนธรรมในแต่ละจังหวัดของตนเอง และหลังจากที่งานวิจัยทั้ง 47 โครงการได้เสร็จลงแล้ว ก็มีทีมประสานงานกลางนำเอาความรู้จากผลงานวิจัยที่เป็นส่วนเสี้ยวจากแต่ละโครงการมาสังเคราะห์เป็นภาพรวมเพื่อตอบโจทย์ที่มีลักษณะเป็น “ความรู้ขั้นพื้นฐาน” เช่น จะบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบเชิงรุกด้วยนวัตกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมได้อย่างไร เป็นต้น

2) Academic V.S. Action Research อีกเกณฑ์หนึ่งที่จะ

สามารถนำมาใช้จัดแบ่งประเภทของการวิจัยอันจะมีความเชื่อมโยงมาถึงเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย” ก็คือ เจตนารมณ์ของงานวิจัยซึ่งมีอยู่ 2 แนวทาง แนวทางแรกถือว่า การวิจัยเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ให้นักวิจัยได้รับรู้และได้เข้าใจโลกอย่างกระจ่างแจ้ง และเข้าใจโลกอย่างที่โลกกำลังเป็นอยู่ (To perceive and understand the reality) ส่วนแนวทางที่สองถือว่า งานวิจัยนั้นไม่เพียงแต่เป็นกระบวนการที่ช่วยให้นักวิจัยเข้าใจโลกเท่านั้น แต่ต้องเปลี่ยนแปลงโลกได้ด้วย (not only to understand but to change the reality)

เราสามารถมองเห็นงานวิจัยที่มีเจตนารมณ์ของแนวทางประเภทแรกได้จากบรรดางานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ของนักศึกษา หรืองานวิจัยแบบวิชาการของคณาจารย์ในมหาวิทยาลัยที่ต้องการจะศึกษาทำความเข้าใจความเป็นจริง จึงมักเรียกงานวิจัยแบบนี้ว่า “การวิจัยแบบวิชาการ” (Academic research) และหลังจากที่วิจัยเสร็จสิ้นแล้ว “ความเป็นจริงนั้นก็จะยังคงเหมือนเดิม” (แม้ว่าอาจจะมีส่วนเสนอแนะจากงานวิจัยบ้าง แต่ก็อยู่ในกระดาษเท่านั้น) ส่วนงานวิจัยที่มีแนวทางแบบที่สองนั้น ปัจจุบันนี้ แวดวงวิจัยจะรู้จักกันในนามของ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการ” (Action research) หรือ “การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม” (Participatory Action Research - PAR)

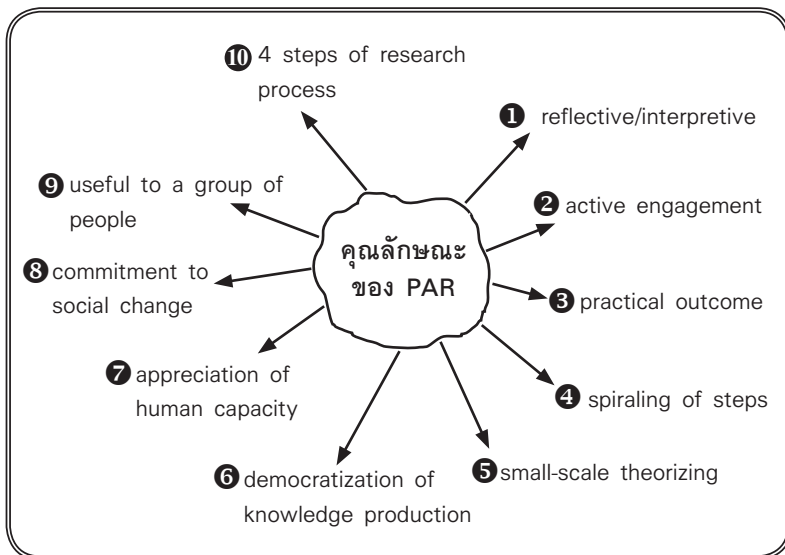
เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของงานวิจัยทั้ง 2 ประเภท คือ การวิจัยแบบวิชาการกับงานวิจัยเชิงปฏิบัติการ เราก็จะเห็นได้โดยง่ายว่า งานวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นมีหลักประกันของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์มากกว่า เพราะถูกระบุเอาไว้เป็นเจตนารมณ์ของงานวิจัยประเภทนี้เลย ในที่นี้ผู้เขียนจึงจะขอสำรวจคุณลักษณะสำคัญของงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ทั้งนี้โดยที่ผู้เขียนมีความเห็นว่า บรรดางานวิจัยทั้ง 47 โครงการในโครงการวิจัย “การบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ” ของสวช. นั้น เข้าข่ายที่จะจัดว่าเป็นงานวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

สำหรับที่มาของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ หรือหากในแบบฉบับที่

เต็มรูปแบบคือ การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมนั้น นักวิชาการที่ค้นคว้าในเรื่องนี้ส่วนใหญ่ลงความเห็นว่า ผู้ที่ใช้คำศัพท์คำนี้เป็นคนแรกคือ เคิร์ต เลวิน (Kert Lewin, 1890-1947) นักจิตวิทยาสังคมชาวเยอรมัน ผู้ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกในราวปี ค.ศ.1934 พร้อมกับได้ให้คำนิยามว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการนั้นเป็นประเภทของงานวิจัยที่สนใจการพัฒนาพลังในการขบคิด การอภิปรายถกเถียง การตัดสินใจ และการลงมือปฏิบัติอย่างใช้ความคิดสติปัญญาไตร่ตรอง (reflection) ของกลุ่มประชาชนหรือของกลุ่มคนที่กำลังเผชิญหน้ากับสภาพการณ์ที่เป็นปัญหาและได้เข้ามาดำเนินการวิจัยร่วมกัน

หลังจากที่เลวินได้ให้คำนิยามต้นแบบนี้แล้ว ในลำดับต่อมาก็ได้มีผู้ช่วยขยายพัฒนาปรับเปลี่ยนคำนิยามดังกล่าวไปบ้าง แต่ทว่า จุดร่วมที่เป็นแก่นแกนสำคัญของแนวคิดการวิจัยเชิงปฏิบัติการก็ยังหมุนอยู่รอบๆ คำหลักๆ (key term) 4 คำคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน (participation) การขบคิดไตร่ตรอง (reflection) การเสริมพลังอำนาจ (empowerment) และการปลดปล่อยประชาชนออกจากปัญหา (emancipation) และจากคำหลักคำสุดท้ายนี้เองที่ให้หลักประกันอย่างมั่นคงของการนำผลงานวิจัยมาใช้ประโยชน์ในภาคปฏิบัติการ

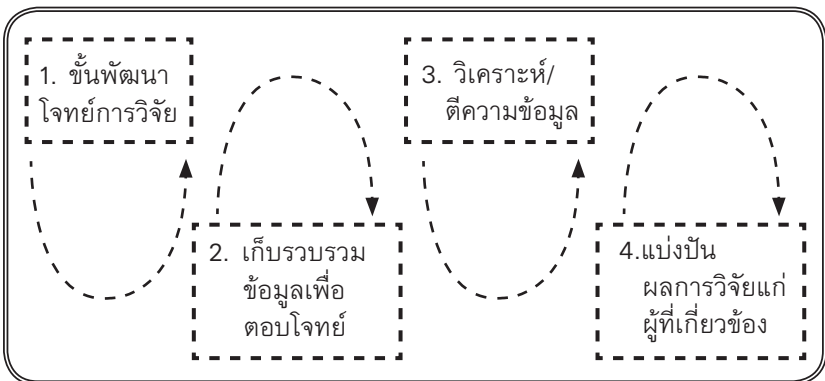
สำหรับคุณลักษณะหลักๆของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จะมีดังนี้

ภาพที่ 2: คุณลักษณะของ PAR

- (1) ต้องเป็นงานวิจัยที่มีการตีความ/การพิจารณาขบคิดได้ตรงตรง
อยู่บนข้อมูลรูปธรรมที่เก็บมาได้
- (2) กลุ่มคนที่อยู่กับปัญหาที่กำลังวิจัย (ซึ่งตามปกติมักจะมีฐานะ
เป็น “กลุ่มตัวอย่าง” ในงานวิจัยเชิงวิชาการ) จะต้องก้าวเข้ามา
เป็น “ผู้มีบทบาทและมีส่วนร่วมในกระบวนการวิจัย” (con-
tributor)
- (3) ผลการวิจัยที่ออกมาจะต้องมีคำตอบที่เกี่ยวกับสภาพปัญหา
ที่กำลังวิจัย
- (4) กระบวนการวิจัยจะมีลักษณะเป็น “วงเกลียว” (Spiral) ของ
ขั้นตอนการวิจัย/การทำงาน คือการวางแผน-การลงมือปฏิบัติ
การ-การประเมินผล-และเริ่มวางแผนใหม่
- (5) อาจมีการใช้ทฤษฎีขนาดเล็กที่ช่วยส่องให้เห็นทั้งปัญหาและ
แนวทางแก้ไขโจทย์การวิจัยได้ชัดเจนขึ้น

- (6) กระบวนการสร้าง/ผลิตความรู้ที่จะออกมาจากงานวิจัยต้องมีลักษณะเป็นประชาธิปไตย ซึ่งหมายความว่ามีความเสมอภาคเท่าเทียมกันระหว่างนักวิจัยที่เป็นนักวิชาการและเป็นชาวบ้าน
- (7) ผู้ที่เข้าร่วมกระบวนการวิจัยจะต้องมีความเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ว่าสามารถที่จะขบคิด เรียนรู้และเปลี่ยนแปลงสรรพสิ่งต่างๆได้
- (8) เป็นงานวิจัยที่มีเจตนารมณ์ที่ไม่เพียงแต่จะ “เข้าใจความเป็นจริง” แต่ต้องมุ่งมั่นที่จะ “เปลี่ยนแปลงสภาพความเป็นจริงให้ดีขึ้นด้วย”
- (9) มีหลักประกันว่าจะมีการนำผลการวิจัยไปใช้กับกลุ่มบุคคลที่อยู่กับปัญหา หรือผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในหลายๆระดับ หลากรูปแบบ เช่น การให้การศึกษ การดำเนินการด้านการเคลื่อนไหวทางสังคม-การเมือง/เศรษฐกิจ-วัฒนธรรม การขยายผลการวิจัยไปสู่กลุ่มอื่นๆ
- (10) มีขั้นตอนการวิจัย 4 ขั้นที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องเป็นวงเกลียวดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 3: ขั้นตอนวงเกลียวของ Action Research

นวัตกรรมใหม่ของการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อมุ่งการใช้ประโยชน์

จากกระแสการวิพากษ์วิจารณ์เรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” ที่ตกผลึกอยู่ในคำกล่าวที่ว่า “วิจัยมาแล้วก็ขึ้นห้าง” ที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้น ทำให้เกิดการปรับขบวนการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้ ทั้งการปรับในระดับวิธีคิดที่มุ่งเพิ่มให้เห็นความสำคัญของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้มากขึ้น โดยอาจจะเริ่มจากการนำผลการวิจัยไปใช้ในเชิงพาณิชย์ ซึ่งมีลำดับความสำคัญน้อยที่สุดจากผลการสำรวจที่อ้างอิงมาในข้างต้น เราจึงเริ่มเห็นกระแส “งานวิจัย: จากหิ้งสู่ห้าง” ถูกสร้างขึ้นมาโดยเฉพาะงานวิจัยในสาขาวิทยาศาสตร์ รวมทั้งการปรับขบวนการในระดับของภาคปฏิบัติการ ดังจะเห็นได้จากการพลิกตัวของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (วช.) ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นหัวขบวนของทิศทางการวิจัยของไทยเนื่องจากเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบงานวิจัยในระดับชาติเป็นหน่วยงานแรก ในเอกสารนโยบายการวิจัยของชาติฉบับที่ 6 (พ.ศ.2545-2549) ในส่วนที่ 4 มีหัวข้อที่เกี่ยวกับการปรับระบบบริหารการวิจัยแห่งชาติอยู่ 9 ข้อ และมีหลายข้อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย เช่น แนวทางการสร้างวัฒนธรรมการใช้ผลการวิจัยในการแก้ไขปัญหา แน่แน่นอนว่า การร่างนโยบายดังกล่าวนั้นก็เกิดขึ้นจากผลการสำรวจที่พบว่า งานวิจัยส่วนใหญ่ของไทยยังมีการใช้ประโยชน์อย่างน้อยมาก

การเปลี่ยนแปลงในระดับความเป็นจริงที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งก็คือ การถือกำเนิดขึ้นของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ในปี พ.ศ.2535 ซึ่งมีฐานะเป็นหน่วยงานวิจัยระดับชาติแห่งที่สอง และได้กำหนดพันธกิจที่จะมุ่งการนำการวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ดังนั้น สกว. จึงเปรียบเสมือนเป็นพื้นดินอันอุดมสมบูรณ์ที่จะทดลองเพาะพันธุ์กล้าใหม่ของบริษัทเรียนและความรู้ที่โยงใยอยู่กับการแสวงหาวิธีการบริหารจัดการเพื่อการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ให้มากที่สุด

ในที่นี้ ผู้เขียนจะขอสกัดบทเรียนของการบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อการนำไปใช้ประโยชน์ที่ทางชุดโครงการวิจัย “การบริหารจัดการวัฒนธรรม

ธรรมฯ สวช.” ได้นำมาใช้เป็นแนวทางใน 3 เรื่องด้วยกัน คือ

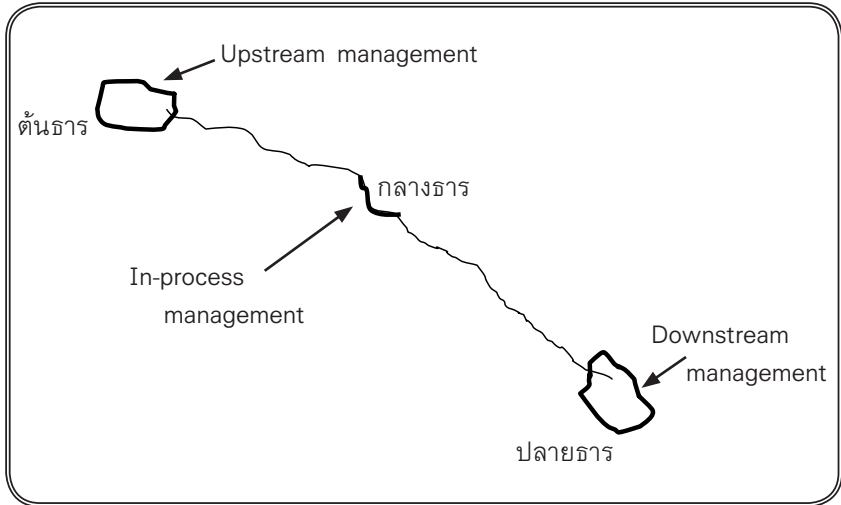
1. การบริหารจัดการงานวิจัยตลอดทั้งสายธาร
2. การบริหารจัดการงานวิจัยเป็นชุดโครงการ
3. การมี “คนใน” เป็นคนทำวิจัยเอง

1. การบริหารจัดการงานวิจัยตลอดทั้งสายธาร

1.1. หลักการพื้นฐานของการบริหารจัดการ

สำหรับแนวคิดดั้งเดิมของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั้น จะแบ่งขั้นตอนของ “การทำวิจัย” กับ “การใช้ประโยชน์” ออกจากกันอย่างชัดเจน และกำหนดลำดับขั้นเอาไว้อย่างแน่นอนว่า จะมาขบคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย หลังจากที่ได้ทำวิจัยเสร็จสิ้นไปแล้ว อย่างไรก็ตาม ในการประมวลปัญหาอุปสรรคของการนำผลการวิจัยไปใช้ สุธรรม อารีกุล (2543, อ้างในการวิจัยไทย, 2547) ก็ระบุว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้นำผลการวิจัยไปใช้ไม่ได้นั้น เนื่องมาจากทั้งสองฝ่ายกล่าวคือ ตัวงานวิจัยเองก็ไม่สอดคล้องกับปัญหา หรือในส่วนตัวผู้ใช้ประโยชน์ (users) ก็ไม่ได้รับทราบเรื่องราวของการวิจัยนั้นๆ สภาพปัญหาดังกล่าวหากกล่าวโดยสรุปก็คือ มีสาเหตุมาจากรูปแบบวิธีการบริหารจัดการงานวิจัยแบบดั้งเดิมนั้นเป็นแบบการบริหารเรื่องการใช้ประโยชน์ตรงปลายธาร/ปลายน้ำ (downstream management) เนื่องจากการคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยหลังจากที่สายธารของกระบวนการวิจัยได้ไหลมาถึงขั้นตอนสุดท้ายคือปลายธารแล้ว

เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เป็นสาเหตุ หน่วยงานวิจัยใหม่ๆ เช่น สกว. จึงได้ริเริ่มรูปแบบของวิธีการบริหารจัดการงานวิจัยแบบใหม่ที่เริ่มบริหารจัดการงานวิจัยที่ประกอบด้วย 3 ช่วงจังหวะ โดยเฉพาะเรื่องการใช้ประโยชน์ตั้งแต่ตรงต้นธาร (Upstream management) กลางลำธาร (In-process management) และปลายธาร (Downstream management) ดังแสดงในภาพ (สนใจรายละเอียดยุทธศาสตร์, 2548)

ภาพที่ 4: 3 จังหวะของการบริหารจัดการงานวิจัย

(ก) จังหวะที่ 1: การบริหารจัดการงานวิจัยตรงต้นธาร

(Upstream management) จากรูปแบบเดิมที่การริเริ่มโครงการวิจัยจะเป็นเรื่องของนักวิจัยตามลำพัง แต่ในการบริหารจัดการแบบใหม่จะต้องเป็นการทำงานร่วมกันของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะ “กลุ่มที่จะใช้ประโยชน์จากงานวิจัย” ดังนั้น การร่างโครงการวิจัย การพัฒนาโจทย์การวิจัยจะเป็นการทำงานร่วมกันตั้งแต่ต้นทาง ซึ่งน่าจะเป็นกลไกในการบรรเทาปัญหาอุปสรรคที่จะเกิดขึ้นในการใช้ประโยชน์ที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือ “การเกาไม่ถูกที่คัน” เพราะได้มีการนำเอาผู้ที่มีอาการคัน ผู้ที่อาสา มาเกา มาร่วมกันแสวงหาวิธีการเกา รวมทั้งค้นหาคำตอบที่เกิดอาการคันด้วย

สุธีระ ประเสริฐสรณ์ (2548) ได้ให้แนวทางการทำงานร่วมกันระหว่างทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการวิจัยว่า น่าจะมีตั้งคำถาม 5 ข้อ ร่วมกันดังนี้

(1) ปัญหาที่จะวิจัยนั้นเป็นปัญหาที่สำคัญหรือเร่งด่วน (serious) มากน้อยเพียงใด

- (2) ทำไมจึงเกิดปัญหานี้ขึ้นมา
 - (3) เราจะหาความรู้จากที่ไหนมาแก้ไขปัญหาดังกล่าว
 - (4) หากลงมือทำแล้ว มีลู่วาง/ที่ทำว่าจะสำเร็จหรือไม่
 - (5) เมื่อทำงานวิจัยนี้เสร็จแล้วจะมีประโยชน์มากน้อยเพียงใด
- ผู้เขียนมีความเห็นว่า สำหรับกระบวนการทำงานวิจัยของนัก

วิชาการวัฒนธรรม (นวช.) ของกระทรวงวัฒนธรรม ซึ่งในปัจจุบันนี้ เน้นนวัตกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม ดังนั้นการดำเนินงานวิจัย ในแง่ของการบริหารคน (นักวิจัย) ผู้ทำวิจัยจึงมักจะไม่ใช่รูปแบบ “เข้ามาคนเดียว” แต่มักจะเป็น “คณะทำงาน/คณะนักวิจัย” ที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น สภาวัฒนธรรมระดับต่างๆ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตัวแทนประชาชนกลุ่มต่างๆ ตัวแทนสถาบันต่างๆ ในชุมชน เช่น วัด โรงเรียน สถานีนอนามัย ภาคธุรกิจเอกชน ฯลฯ (ที่เรียกว่า “ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย/ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง”-Stakeholder) คำถามทั้ง 5 นั้นจึงสามารถจะใช้เป็นเนื้อหาในการพูดคุยทำความเข้าใจร่วมกันตั้งแต่เริ่มจะทำโครงการ อันเป็นไปตามหลักการของการบริหารจัดการงานวิจัยที่ต้นธาร คำถามทั้ง 5 ข้อนั้นจะช่วย “หยั่ง” โครงการวิจัย (ซึ่งเป็นงานที่ต้องใช้ทรัพยากรอย่างมาก โดยเฉพาะกับกลุ่มชาวบ้านและเจ้าหน้าที่รัฐระดับท้องถิ่น ซึ่งในชีวิตต้องมีภารกิจอย่างอื่น ๆ มากมายอยู่แล้ว) ในหลายๆแง่มุม ทั้งการหยั่งดูโอกาสแห่งความสำเร็จ ลู่วางที่จะเป็นไปได้/เป็นจริง ความรู้เกี่ยวกับปัญหาและสาเหตุ และโดยเฉพาะคำถามข้อที่ 5 นั้นจะเป็นเสมือน “ของหมั้น” ที่จะช่วยตรวจสอบเนื้อในของงานวิจัยว่า “จะมีประโยชน์จริงหรือไม่” ซึ่งเป็นหลักประกันของการใช้ประโยชน์ในลำดับต่อไป เพราะหากตัวงานวิจัย “ไม่มีประโยชน์” เป็นเบื้องต้น (necessary factor) “โอกาสที่จะนำเอาไปใช้” ก็ย่อมเป็นไปได้

(ข) **จังหวะที่ 2: การบริหารจัดการงานวิจัยตรงกลางธาร** (In-process management) คือการติดตาม (monitor) กระบวนการวิจัยระหว่างทาง ซึ่งหากเป็นการบริหารจัดการที่เป็นระบบ ก็จะมีการจัดตั้ง

“ทีมงาน” หรือมอบหมาย “ตัวบุคคล” เพื่อรับผิดชอบภารกิจติดตามเป็นการเฉพาะ เช่น มอบหมายให้ “ทีมประสานงานชุดโครงการ” หรือเจ้าหน้าที่ฝ่ายองค์กรเงินทุนเป็นผู้ติดตามความก้าวหน้าของงาน

สำหรับรูปแบบของการติดตามงานระหว่างทางนั้นดำเนินการได้หลายรูปแบบทั้งเชิงรุกและเชิงรับ เช่น การตรวจเยี่ยมพื้นที่การวิจัย (site visit) การเขียนรายงานความก้าวหน้า การนำเสนอรายงานความก้าวหน้าด้วยวาจา (oral presentation) การจัดประชุมนักวิจัยทั้งหมดในชุดโครงการ การตรวจรับร่างแรกของรายงานการวิจัย ฯลฯ

ในขั้นตอนนี้ มิติของการใช้ผลประโยชน์จากงานวิจัยก็อาจจะเริ่มต้นขึ้นได้บ้างแล้ว ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการจัดประชุมเพื่อให้นักวิจัยจากโครงการต่าง ๆ นำเสนอผลการดำเนินงาน นักวิจัยจากต่างโครงการก็อาจจะได้เรียนรู้จากกันและกัน

(ค) **จังหวะที่ 3: การบริหารจัดการงานวิจัยตรงปลายธาร (Downstream management)** เป็นรูปแบบของการบริหารจัดการเพื่อการใช้ประโยชน์ของการวิจัยที่รับรู้และเข้าใจกันเป็นส่วนใหญ่ กล่าวคือ เป็นช่วงจังหวะที่เมื่องานวิจัยดำเนินการเสร็จสิ้นแล้ว จะนำไปใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง ความแตกต่างที่อาจจะมียกคือ การให้น้ำหนักความสำคัญกับจังหวะขั้นตอนนี้ เช่น หากทางผู้สนับสนุนเงินทุนการวิจัยไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก ก็จะปล่อยให้การบริหารจัดการในขั้นตอนนี้เป็นความรับผิดชอบของนักวิจัยฝ่ายเดียว และเป็นกระบวนการตามธรรมชาติ (แล้วแต่ว่า นักวิจัยจะนำเอาผลวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างไร) แต่หากผู้สนับสนุนเงินทุนให้ความสำคัญ ก็จะเข้ามามีบทบาทและร่วมรับผิดชอบกับนักวิจัยทั้งการให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ (เงินทุน การประสานงาน การจัดพื้นที่/โอกาส การตีพิมพ์เผยแพร่ การจัดทำเอกสาร ฯลฯ) รวมทั้งการติดตามประเมินผลด้วย (ในประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียน เคยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ให้มีช่วงระยะเวลาเพิ่มเติมอีก 1 ปี ต่อเนื่องเมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้นแล้ว เพื่อเน้นการนำ

เอาผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นรูปแบบของการบริหารจัดการงานวิจัยตรงปลายธารนี้เอง)

สุธีระ ประเสริฐสรพรพ์ (2548) ให้ตัวอย่างรูปธรรมของกิจกรรมที่สามารถเป็นไปได้ของการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยในช่วงจังหวะของปลายธาร เช่น

: การจดสิทธิบัตรเพื่อคุ้มครองการผลิตความรู้ไปใช้อีกต่อไปในอนาคต

: การทำการตลาดจากความรู้ที่มาจากการวิจัย ซึ่งเป็นมิติการใช้เชิงพาณิชย์ ซึ่งแม้แต่การวิจัยด้านวัฒนธรรมก็ยังสามารถจะนำมาใช้ในเชิงพาณิชย์ได้ เช่น ภททิรา วิริยะสกุลธรรณ (2551) พบว่าโครงการวิจัยสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก จ.สระบุรี ก็เป็นต้นกำเนิดของความคิดเรื่องการทำตลาดน้ำได้

: การนำความรู้ไปขยายหรือบอกต่อยังกลุ่มอื่นๆ โดยเฉพาะกลุ่มที่อยู่ในเครือข่าย การใช้ประโยชน์ในแง่นี้อาจจะต้องถือเป็นท่าบังคับเลยสำหรับงานวิจัยด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีลักษณะเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายอยู่แล้ว

: การนำผลการวิจัยมาใช้เพื่อการปรับปรุงกิจกรรมที่ทำอยู่แล้วให้เป็นไปในทางที่เหมาะสมที่ควรมากขึ้น เช่น งานวิจัยด้านวัฒนธรรมที่พบว่าในประเพณีของการทำบุญนั้น แต่เดิมชาวบ้านเป็นผู้จัดทำอาหารและสิ่งของถวายพระองค์ และมีหลักการประจำใจว่า จะต้องจัดทำให้มีคุณภาพดีที่สุดในแต่ต่อมา เริ่มมีแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่ผิดเพี้ยน ด้วยวิธีคิดที่เน้นความสะดวกสบายไม่ยุ่งยาก จึงมีการปรับเปลี่ยนเป็นการซื้อของถวายพระซึ่งผู้ซื้อไม่สามารถตรวจสอบคุณภาพได้เพราะผู้ซื้อมิใช่ผู้ใช้อย่างแท้จริง จึงเกิด “ปรากฏการณ์ถังเหลือง” คือการซื้อของที่เสื่อมคุณภาพแล้วไปถวายพระ (โดยรวมสิ่งของทั้งหมดใส่ไว้ในถังพลาสติกสีเหลือง) เมื่อผลการวิจัยแบบมีส่วนร่วมที่ชาวบ้านได้ค้นพบสาเหตุของปัญหาดังกล่าว จึงได้เริ่มมีแนวคิดและแนวทางปฏิบัติที่จะย้อนกลับมาใช้ธรรมเนียมแบบเดิมคือการทำสิ่งของ

ถวายพระองค์ หรือหากกลไกการควบคุมคุณภาพของร้านจำหน่ายสิ่งของเพื่อทำบุญ เป็นต้น

: การแสวงหาวิธีการเพื่อการต่อยอดของกิจกรรม เช่น ในการจัดงานประเพณีบุญกลางบ้านของ จ.ชลบุรี มีการจัดนิทรรศการจำลองวัฒนธรรมประเพณีของ 3 ชนชาติ คือ ไทย ลาว และจีน หลังจากที่ได้มีการใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมแล้ว ทำให้ผู้ที่เข้ามาร่วมงานวิจัยมองเห็นคุณภาพของการสืบทอดจิตสำนักแห่งชนชาติ ดังนั้น ผู้แทนสถาบันศาสนาจึงสนใจที่จะใช้รูปแบบดังกล่าวต่อยอดเพื่อสืบทอดจิตสำนักทางศาสนาด้วยเช่นกัน

สำหรับกิจกรรมที่จะดำเนินการในขั้นตอนของการบริหารจัดการงานวิจัยตรงปลายธารนี้ยังเปิดกว้างต่อการคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของนักวิจัยได้อีกมาก

1.2 ตัวอย่างของการบริหารจัดการงานวิจัยแบบตลอดทั้งสายธาร ประโยชน์ คุปต์กาญจนกุล และคณะ (2549) ได้สาธิตวิธีการบริหารจัดการงานวิจัยแบบตลอดทั้งสายธาร ในโครงการวิจัยเรื่อง “การพัฒนากระบวนการจัดการการวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี” โดยใช้หลักการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) ตลอดขั้นตอน 4 ขั้นตอนหลักๆ ดังนี้

ขั้นที่ 1: ขั้นตอนการพัฒนาโจทย์การวิจัย ซึ่งถือเป็นขั้นการบริหารจัดการที่ต้นธาร และเป็นขั้นตอนที่คณะผู้วิจัยให้ความสำคัญอย่างมาก คณะผู้วิจัยได้จัดการประชุมภาคีที่มีส่วนร่วมกับหัวข้อการวิจัย โดยเปิดกว้างแนวความคิดเกี่ยวกับภาคีอย่างกว้างขวางมาก ภาคีที่เกี่ยวข้องจึงมีตั้งแต่หน่วยงานรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ถือเป็นตัวแทนของภาคประชาชน) องค์กรธุรกิจ

ขั้นที่ 2: ขั้นตอนของการพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัย ซึ่งก็ยังเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารจัดการงานวิจัยที่ต้นธาร ในขั้นตอนของ

การพัฒนาข้อเสนอโครงการวิจัยนี้ คณะผู้วิจัยก็ยังคงใช้กระบวนการกลุ่มของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งจากภายนอกและภายใน กล่าวคือ ทั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้ความชำนาญในหัวข้อ/ประเด็น และจากนักวิจัยในโครงการ ในขั้นตอนนี้ถือเป็นการพัฒนาโจทย์การวิจัยและพัฒนาตัวนักวิจัยไปพร้อมๆ กัน

ขั้นที่ 3: ขั้นตอนการติดตามประเมินผลแบบเหรียญสองด้าน เพื่อสนับสนุนการวิจัย ถือเป็นขั้นตอนการบริหารจัดการแบบกลางธำร ข้อความที่จำเป็นต้องขีดเส้นใต้ก็คือ เป้าหมายของการติดตามประเมินผลนั้นมิใช่เป็นการตรวจสอบการทำงานหรือความก้าวหน้าของงานแต่เพียงด้านเดียว เพราะในอีกด้านหนึ่ง การติดตามประเมินผลดังกล่าวนั้นก็เป็นการไปเพื่อเข้าร่วมแก้ไขปัญหาและให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆ แก่นักวิจัยไปพร้อมๆ กัน

ขั้นที่ 4: ขั้นตอนของการเผยแพร่งานวิจัยไปสู่การใช้ประโยชน์ ซึ่งเป็นขั้นตอนของการบริหารจัดการในชั้นปลายธำร ในขั้นตอนนี้ ทางคณะผู้วิจัยไม่ได้ปล่อยให้การเผยแพร่งานวิจัย (ซึ่งเป็นขั้นตอนก่อนที่จะไปถึงขั้นต่อไปคือการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย) ดำเนินไปอย่างตามยถำรกรรม หากทว่าได้เข้ามาจัดระบบเพื่อให้เข้าตรงสู่เป้าหมายยิ่งขึ้น นอกเหนือจากรูปแบบทั่วไปของการเผยแพร่ คือ การตีพิมพ์ในวารสารทางวิชาการแล้ว ทางคณะผู้วิจัยยังได้จัดการประชุมให้มีการนำเสนอผลงานวิจัยกับกลุ่มที่สนใจ และผู้ที่มีโอกาสจะนำผลการวิจัยไปใช้ได้มาก ซึ่งในขั้นตอนนี้ คณะผู้วิจัยกล่าวว่าได้เอาจริงเอาจังอย่างมากเนื่องจากที่เคยพบปัญหาจากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยว่า การบริหารจัดการปลายน้ำนี้เป็นขั้นตอนที่ถูกละเลยไปอย่างมาก

ผลจากการทดลองใช้รูปแบบการบริหารจัดการงานวิจัยแบบตลอดทั้งสายธำร คณะผู้วิจัยก็ได้พบการขยับขับเคลื่อนจากภาคส่วนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยตั้งแต่ระดับยอดจนถึงระดับราก เริ่มตั้งแต่ระดับผู้บริหารเริ่มเข้ามามีบทบาทในการจัดการงานวิจัยมากขึ้น ทางมหาวิทยาลัย

มีระบบการบริหารจัดการงานวิจัยที่เข้มแข็งและเป็นระบบมากขึ้น ทางมหาวิทยาลัยสามารถพัฒนาชุดโครงการวิจัยที่บูรณาการกับพื้นที่ได้อย่างดี รวมทั้งยังมีบูรณาการงานวิจัยเข้ากับงานด้านการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยอีกด้วย ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่า การบริหารจัดการงานวิจัยเป็นตัวแปรสำคัญในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย

1.3 กรณีตัวอย่างโครงการวิจัยของ สวช. สำหรับชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของ สวช. (2552) นี้ ก็ได้นำเอาหลักการบริหารโครงการวิจัยแบบตลอดทั้งสายธารมาใช้เช่นเดียวกัน โดยแบ่งขั้นตอนทั้งหมดออกเป็น 4 ขั้นตอนดังนี้

ขั้นที่ 1: ขั้นตอนการพัฒนาโจทย์การวิจัย คณะนักวิจัยที่มาทำหน้าที่เป็นทีมประสานงานกลางด้านวิชาการที่มาจากศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช และจากโครงการเมธีวิจัยอาวุโสของ รศ.ดร.กาญจนา แก้วเทพ (ฝ่ายวิชาการ สกว.) ได้มีประสบการณ์การทำงานด้านการศึกษาวิจัยร่วมกับส่วนวิจัยและพัฒนา สวช. มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2548 ทางคณะผู้วิจัยทีมประสานจึงมีความคุ้นเคย รวมทั้งเข้าใจศักยภาพและข้อจำกัดต่างๆของนักวิจัยที่มีแกนกลางเป็นนักวิชาการวัฒนธรรมของ สวช. กระทรวงวัฒนธรรม รวมทั้งได้เรียนรู้พัฒนาการทำงานทำงานของสวช. และกระทรวงวัฒนธรรม มาเป็นลำดับ เช่นเดียวกับที่ทาง สวช. ก็เข้าใจถึงศักยภาพและข้อจำกัดของคณะนักวิจัยที่มาทำหน้าที่เป็นทีมประสานงานกลางเช่นกัน ในท่ามกลางประสบการณ์การทำงานร่วมกันนั้น ทั้งสองฝ่ายได้ข้อสรุปสถานภาพปัจจุบันของการทำงานด้านวัฒนธรรมว่า แนวทางการทำงานของ สวช. ตั้งแต่ปีพ.ศ.2540 มาจนถึงปัจจุบันนั้นได้เน้นหนักการมีส่วนร่วมของประชาชนเจ้าของวัฒนธรรมเป็นตัวหลัก โดยหน่วยงานของรัฐจะทำหน้าที่ช่วยสนับสนุน ช่วยประสานงาน และให้ความช่วยเหลือตามความต้องการของประชาชน

การพัฒนาในทางปฏิบัติตามแนวทางดังกล่าวก็คือ การจัดตั้ง

สภาวัฒนธรรมระดับต่างๆ การทำโครงการเครือข่ายสายใยชุมชนขึ้นมาอย่างไรก็ตาม ปัญหาในภาคปฏิบัติก็คือยังขาดการประสานความร่วมมือเพื่อการทำงานร่วมกันให้มีประสิทธิภาพทั้งจากภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคอื่นๆ ดังนั้น โจทย์ใหญ่และเป็นวัตถุประสงค์ร่วมของโครงการวิจัยทั้ง 47 ชิ้นในชุดโครงการนี้ก็คือ **เพื่อแสวงหากระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมระหว่างวัฒนธรรมจังหวัดและสภาวัฒนธรรมในระดับต่างๆ** ซึ่งเป็นมิติหนึ่งของการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

และสำหรับ “คำตอบที่เป็นสมมติฐาน” ที่คณะวิจัยทีมประสานงานกลางเสนอให้สำหรับโจทย์ร่วมข้างต้นก็คือ การใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมน่าจะเป็นนวัตกรรมอีกอย่างหนึ่งของ สวช. ในการบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

สำหรับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาโจทย์ร่วมการวิจัยในขั้นตอนที่ 1 นี้ยังจำกัดอยู่ระหว่างผู้รับผิดชอบ คือเจ้าหน้าที่จากส่วนวิจัยและพัฒนาของ สวช. และคณะนักวิจัยของ มสธ. และโครงการเมธีวิจัยอาวุโสฯ ในช่วงปี พ.ศ.2550

ขั้นที่ 2: ขั้นตอนของการพัฒนาข้อเสนอของโครงการวิจัย
จากประสบการณ์การทำงานของคณะวิจัยทีมประสานงานกลางพบว่าในการบริหารจัดการชุดโครงการนั้น จะต้องใช้รูปแบบการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันและการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมโดยต้องสร้างความเข้าใจรวมทั้งระดับแนวคิดในเนื้อหาที่จะทำวิจัย โจทย์ร่วมของชุดโครงการรวมทั้งวิวิธนาการวิจัยด้วย ดังนั้น ในขั้นตอนนี้ กิจกรรมของชุดโครงการวิจัยจึงได้แก่การจัดประชุมและอบรมเชิงปฏิบัติการเพื่อดำเนินการให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว ในวันที่ 2-3 กุมภาพันธ์ 2551

ในการจัดประชุมนั้น ทางคณะผู้จัดการประชุมได้จัดทำเอกสารประกอบการประชุม ซึ่งมีลักษณะเป็นเอกสารแบบพร้อมใช้งาน (practical) เพื่อให้ตัวแทนของนักวิชาการวัฒนธรรม (นวธ.) ของแต่ละจังหวัดสามารถนำเอาเอกสารประกอบการประชุมไปเผยแพร่ต่อใน “คณะทำงานของ

โครงการวิจัยย่อย” และได้กำหนดระยะเวลาให้นักวิจัยจากแต่ละจังหวัด ส่งโครงร่างงานวิจัย โดยทีมประสานงานกลางทางวิชาการจะทำหน้าที่เป็น พี่เลี้ยง/ผู้ทรงคุณวุฒิในการช่วยพัฒนาโครงร่างงานวิจัย

ขั้นที่ 3: การติดตามงาน นับตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์-กันยายน 2551 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่นักวิจัยทั้ง 47 โครงการ (จาก 47 จังหวัด) ได้เริ่มลงมือดำเนินการวิจัย โดยมีกลุ่มผู้ติดตามผล 2 กลุ่ม คือทีมประสานงานกลางด้านวิชาการที่คอยให้การสนับสนุนและช่วยเหลือ (แต่ทว่ายังใช้กลยุทธ์เชิงรับ กล่าวคือจะให้บริการเมื่อมีการร้องขอมา) และทีมเจ้าหน้าที่จากส่วนวิจัยและพัฒนา สวช. ผลจากการติดตามงานที่ดีทำให้นักวิจัยทั้ง 47 โครงการสามารถดำเนินการได้สำเร็จลุล่วง

สำหรับในขั้นตอนนี้ก็ได้เริ่มมีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในระหว่างกลางทางบ้างแล้ว เนื่องจากทีมประสานงานกลางเป็นผู้ที่มองเห็น ข้อมูลความก้าวหน้าของงานวิจัยทั้ง 47 โครงการ ดังนั้น ทีมประสานงานกลางจึงได้นำเอาบทเรียน เครื่องมือการวิจัย (เช่น แบบสอบถาม) และอื่นๆ จากทีมวิจัยต่างๆทั้ง 47 ทีมไปแลกเปลี่ยนกัน (โดยทำงานผ่านตัวกลาง คืออีเมล) ซึ่งถือได้ว่า เป็นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในระหว่างกลางทาง

ขั้นที่ 4: ขั้นการใช้ประโยชน์ตรงปลายธาร-การเผยแพร่ผลงานวิจัยสู่การใช้ประโยชน์ ในช่วงที่โครงการวิจัยย่อยบางโครงการได้ทำเสร็จสิ้นหรือใกล้จะเสร็จสิ้นแล้ว และเมื่อมีวาระโอกาสเอื้ออำนวย ทางทีมประสานงานกลางก็ได้บริหารจัดการให้โครงการวิจัยย่อยบางโครงการไปเผยแพร่ผลงานวิจัยเพื่อปูทางไปสู่การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในลำดับต่อไป เช่น ในงานประชุมวิชาการโครงการเมธีวิจัยอาวุโส “บทเรียนดีๆ ใน 3 ปีที่ได้รับ: การสื่อสารเพื่อชุมชน” วันที่ 12 กรกฎาคม 2552 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ทางทีมประสานงานกลางได้คัดเลือกกรณีโครงการวิจัยที่เป็นตัวอย่างที่ดี (best practice) ไปร่วมเสนอในงานดังกล่าวถึง 4 โครงการ และได้เชิญชวนนักวิจัยจากทั้ง 47 โครงการมา

ร่วมรับฟังและให้ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะ

หรือในโครงการสัมมนาวิชาการ “พื้นที่เป็นจริงของการสร้างนักสื่อสารสุขภาพ” เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2552 (เนื่องในโอกาสวันสถาปนามหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช) ทางที่มประสานงานกลางก็ได้คัดเลือกโครงการวิจัยที่มีเนื้อหาด้านวัฒนธรรมสุขภาพของ จ.พะเยาไปร่วมนำเสนอด้วย และได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมประชุมอย่างมาก

และเมื่อโครงการวิจัยย่อยทั้ง 47 โครงการสำเร็จจุลวงแล้ว ทางที่มประสานงานกลางและ สวช. ก็ได้ร่วมกันจัดการประชุมวิชาการ “การเผยแพร่และติดตามผลการนำผลการวิจัยด้านการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมไปใช้ประโยชน์” เมื่อวันที่ 23 กันยายน 2552 ณ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช โดยคัดเลือกผลงานจากโครงการวิจัย 8 โครงการที่ได้รับการประเมินว่า “ดีเยี่ยม” มานำเสนอในรายละเอียด พร้อมทั้งมีผู้ทรงคุณวุฒิให้ข้อคิดเห็น/ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม รวมทั้งมีการนำเสนอผลงานวิจัยทั้ง 47 โครงการในรูปแบบของโปสเตอร์ ซึ่งได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมงานซึ่งเป็นคณาจารย์จากทั้ง 47 โครงการ รูปแบบการบริหารจัดการเช่นนี้จะทำให้นักวิจัยในโครงการ ซึ่งแม้จะทำวิจัยเพียง 1 ชิ้น แต่ก็ได้เรียนรู้ถึง 47 ชิ้น ซึ่งนับเป็นการใช้ประโยชน์การวิจัยในการขยายฐานความรู้ในชุดโครงการได้อย่างดีมาก

2. การบริหารจัดการงานวิจัยแบบชุดโครงการ

จากการประมวลปัญหาและอุปสรรคที่ทำให้ไม่สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ได้นั้น มีอยู่หลายข้อที่เกี่ยวกับลักษณะที่กระจัดกระจายของตัวงานวิจัยเอง เช่น สุธรรม อารีกุล (2543, อ้างใน การวิจัยไทย, 2547) พบสาเหตุสำคัญๆเกี่ยวกับตัวงานวิจัย ดังนี้

- งานวิจัยแบ่งย่อยและกระจายมากไป ทำให้ผลงานวิจัยที่ผลิตออกมาเป็นส่วนเสี้ยวเล็กๆ และแต่ละส่วนไม่สมบูรณ์พอที่จะนำไปใช้ประโยชน์ได้

- ผลงานวิจัยใช้ได้เหมาะสมเฉพาะพื้นที่
เป็นต้น

เพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรคดังกล่าว จึงได้มีการริเริ่มจัดทำงานวิจัยเป็น “ชุดโครงการ” (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยมีการบริหารจัดการในลักษณะนี้เป็นอย่างมาก) ถึงแม้การวิจัยในลักษณะของ “ชุดโครงการ” จะมีคุณลักษณะที่ประกอบด้วยงานวิจัยย่อยๆ ในโครงการหลายๆ งาน แต่ทว่าก็มีใช้เป็นเพียงการนำงานวิจัยหลายๆ ชิ้นมาทำพร้อมๆ กันเท่านั้น สุธีระ ประเสริฐสรณ์ (2548) ให้ภาพเปรียบเทียบอุปมาอุปไมยของงานวิจัยแบบชุดโครงการเอาไว้เป็นอย่างดีเยี่ยมว่า งานวิจัยแบบชุดโครงการนั้นเปรียบเสมือนผลน้อยหน้า ซึ่งประกอบด้วยกลีบน้อยหน้าแต่ละกลีบ ซึ่งมีเนื้อและเม็ดเป็นคุณลักษณะเฉพาะของตัวเอง แต่ว่าผลน้อยหน้าแต่ละผลก็ต้องมี “แกนกลาง” ร่วมกัน และยังต้องมี “เปลือกหุ้ม” มิให้กระจัดกระจาย

เมื่อเทียบเคียงกับชุดโครงการแล้ว โครงการย่อยแต่ละโครงการก็เปรียบเสมือนกลีบน้อยหน้า ส่วน “แกนกลาง” นั่นก็คือโจทย์การวิจัยร่วมกัน และส่วนที่เป็นเปลือกของน้อยหน้าก็คือการมี “ทีมประสานงานกลาง” ของชุดโครงการนั่นเอง

ในการทำงานวิจัยแบบชุดโครงการนั้นจำเป็นต้องใช้รูปแบบการบริหารจัดการแบบตลอดทั้งสายธารดังที่กล่าวมา จึงจะสามารถสร้าง “แกนกลาง” คือโจทย์การวิจัยร่วมกันได้ และมูลค่าเพิ่มประการหนึ่งที่จะเกิดขึ้นจากวิธีการบริหารจัดการแบบชุดโครงการก็คือ ในขั้นตอนสุดท้ายหลังจากโครงการวิจัยย่อยๆ ทั้งหมดได้ดำเนินการจนเห็นผลการวิจัยแล้ว ทีมประสานงานก็ควรจะต้องวิเคราะห์สังเคราะห์ผลการวิจัยย่อยๆ ให้ปะติดปะต่อออกมาเป็นผ้าผืนเดียวกัน ซึ่งโอกาสที่จะจัดทำดังกล่าวได้ก็มีอยู่สูง เนื่องจากตั้งแต่เริ่มแรก โครงการวิจัยย่อยๆ ทั้งหมดได้พัฒนาโจทย์การวิจัยทั้งหมดร่วมกัน จึงมี “แกนกลาง” หรือมีการปักธงไว้เป็นเป้าหมายปลายทางร่วมกัน

ในกรณีของชุดโครงการวิจัย “การบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ” ของ สวช. นี้ก็ได้ใช้วิธีการบริหารจัดการแบบชุดโครงการเช่นเดียวกัน ดังนั้น แม้ว่าในโครงการวิจัยย่อยแต่ละโครงการจะมีวัตถุประสงค์/เป้าหมายและ วัตถุประสงค์การวิจัยเฉพาะของตนเอง แต่ทุกโครงการก็จะมี **“โจทย์การวิจัย แขนงหลักร่วมกัน”** อยู่ 2-3 ข้อ เช่น จะบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบ มีส่วนร่วมและเชิงรุกได้อย่างไร จะใช้นวัตกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วม เพื่อประสานภาคี/เครือข่ายวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่ได้อย่างไร ด้วยเหตุนี้ เมื่อนานวิจัยทั้ง 47 โครงการได้สำเร็จลุล่วงแล้ว ทางทีมประสานงานจึง สามารถที่จะสังเคราะห์สรุปบทเรียนเพื่อตอบโจทย์หลักๆดังกล่าวได้

3. การมี “คนใน” เป็นนักวิจัยเอง

ตามรูปแบบประเพณีของวิธีการทำวิจัยนั้น โดยส่วนใหญ่แล้ว นักวิจัยมักจะเลือกศึกษา “ปัญหาของคนอื่น” ซึ่งหากเปรียบเทียบอุปมา อุปไมย นักวิจัยก็เป็นเสมือน “นก” ที่ลงไปศึกษา “ปลาที่อยู่ในน้ำ” ดังนั้น นักวิจัยจึงมักจะเป็น “คนนอก” (outsider) ส่วนคนวงใน (insider) ที่กำลัง เผชิญหน้าอยู่กับปัญหานั้น มักจะมีฐานะเป็น “กลุ่มตัวอย่าง” (subject)

รูปแบบประเพณีดังกล่าวนี้เกิดมาจากความเชื่อเบื้องหลัง 2-3 ประการ ประการแรกก็คือ เมื่อปลาอยู่กับน้ำ ปลาที่ย่อมมองไม่เห็นน้ำ ดังนั้น ปลาจึงไม่สามารถแก้ไขปัญหาน้ำได้ ส่วน “นก” คือนักวิจัยซึ่งเป็นคนภายนอกนั้น จะมี “อภิสิทธิ์ของคนภายนอก” (privilege of outsider) คือสามารถมองเห็นทั้งปลาและน้ำได้ ส่วนความเชื่อประการที่สองเป็นเรื่องเกี่ยวกับอคติ (bias) ซึ่งเป็นตัวแปรที่การวิจัย (เชิงปริมาณ/การวิจัยเชิงประจักษ์) หวั่นเกรงเป็นอย่างมากว่าจะสร้างความผิดเพี้ยนให้เกิดต่อ ผลการวิจัย หากนักวิจัยเป็นคนวงใน โอกาสที่จะเกิดอคติก็มีได้สูง

อย่างไรก็ตาม สืบเนื่องมาจากสภาพของปัญหาเรื่องการใช้ผลการวิจัยให้เป็นประโยชน์ที่ได้กล่าวมาตั้งแต่ต้นแล้วว่า การที่นักวิจัยมีฐานะ เป็น “คนวงนอกของปัญหา/ผู้ซึ่งไม่ต้องรับผลกระทบของปัญหา” จึงทำให้

นักวิจัยไม่ค่อยรับรู้ ไม่ค่อยเข้าใจ ไม่สามารถซึมซับปัญหาที่กลุ่มตัวอย่างกำลังประสบอยู่ได้ หรือบรรดาข้อค้นพบและข้อเสนอแนะที่เป็นแนวทางแก้ไขก็ไม่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงเพราะไม่สอดคล้องกับสภาพการณ์เป็นจริง (inapplicable) กล่าวโดยสรุปก็คือ เมื่อคนภายนอกทำวิจัยมาแล้วคนวงในก็ไม่สามารถจะนำไปใช้ประโยชน์ได้

ดังนั้น หนทางหนึ่งในการแก้ปัญหาเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ก็คือ การปลดล๊อคความคิดเรื่อง “การให้คนนอกเป็นนักวิจัย” และเปลี่ยนสเปคมาเป็นการให้ “คนวงในบางคน” เปลี่ยนสถานะจากการเป็น “กลุ่มตัวอย่าง” ขึ้นมาเป็น “นักวิจัย” เสียเอง และพร้อมกันนั้นก็ต้องแสวงหาเงื่อนไขและกลไกที่จะแก้ไขปัญหาก่อๆ เช่น เป็นปลาจะให้เห็นน้ำ ได้อย่างไร ทำอย่างไรจึงจะไม่ให้คนวงในเกิดอคติขึ้น เป็นต้น

หนทางดังกล่าวได้ถูกนำมาปฏิบัติอย่างจริงจังแล้วในแวดวงการวิจัยของไทย เมื่อวิวัฒนาการขั้นล่าสุดของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้ริเริ่มจัดตั้งฝ่ายงาน “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในปี พ.ศ.2541 โดยมีเป้าหมายของการให้ชาวบ้านเจ้าของปัญหาเป็นนักวิจัยเสียเอง และสำหรับงานวิจัยในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สุข. นี้ ก็มีคุณลักษณะหลายประการที่ตรงกับงานวิจัยประเภท “การวิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยเฉพาะคุณสมบัติข้อที่ว่า มีกลุ่มประชาชนที่อยู่กับปัญหา เข้ามาร่วมเป็นนักวิจัยในโครงการ

สำหรับคุณลักษณะที่สำคัญๆของวิวัฒนาการประเภทงานวิจัยขั้นสุดท้ายคืองานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น มีอยู่หลายประการ (สนใจโปรดติดตามอ่านใน 10 ปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น, 2552) ในที่นี้จะกล่าวถึงคุณสมบัติบางข้อที่เกี่ยวข้องกับเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยพอสังเขปดังนี้

(1) งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องเป็นงานวิจัยที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้จริง ซึ่งหลักประกันที่ดีที่สุดก็คือ ต้องใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ในงานวิจัยประเภทนี้ เมื่อผ่านขั้นตอนของการเก็บรวบรวมและวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลแล้ว ก็ยังถือว่า

เป็นเพียง “ครึ่งทางของกระบวนการวิจัย” เท่านั้น เพราะทำบังคับของการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเพื่อท้องถิ่นก็คือ บรรดาข้อเสนอแนะต่างๆของการวิจัย (ซึ่งอาจจะเป็นเพียงแค่ “ของแถม” ของงานวิจัยเชิงวิชาการ) จะต้องถูกนำไปทดสอบด้วยการทดลองปฏิบัติและติดตามผลจนถึงจุดหมายปลายทางให้ได้ว่า เป็นหมู่หรือเป็นจำ

เหตุผลเบื้องหลังของการที่งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นต้องผนวกเอาคุณสมบัติที่เน้นการใช้ประโยชน์ได้อย่างแท้จริงเข้าไปด้วยนั้น ก็เนื่องจากว่า สำหรับเจ้าหน้าที่/ผู้ปฏิบัติงานระดับท้องถิ่นและชาวบ้านแล้ว หากตั้งเป้าหมายของงานวิจัยเอาไว้เพียงแค่ “แสวงหาความรู้” เท่านั้น ก็คงยังไม่สามารถจะเป็นแรงดึงดูดใจให้บุคคลเหล่านั้นเข้ามาร่วมงานวิจัยได้ หรือแม้จะเข้ามาร่วมแล้ว ก็ยังอาจจะไม่ล้มหัวจมท้ายไปจนตลอดรอดฝั่ง เนื่องจากกลุ่มบุคคลเหล่านั้นมีภาระงานและปัญหาอื่นๆรุมล้อมให้ต้องลงแรงและใช้เวลาแก้ไขมากกว่าจะมาทำวิจัย ในประสบการณ์ของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว. จึงพบว่า เมื่อเจ้าหน้าที่ของ สกว. ไปชักชวนให้ชาวบ้านมาทำวิจัยนั้น จำนวนคนที่สนใจจะลดน้อยถอยลงไปเรื่อยๆ เมื่อผ่านขั้นตอนต่างๆของการวิจัย จนในท้ายที่สุด จะเหลือกลุ่มแกนนำที่ยืนหยัดแบบ “รัก(งานวิจัย)จริงหวังแต่ง” อยู่เพียงไม่กี่คน

ด้วยเหตุนี้ ทางฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว.จึงต้องวางแผนเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยเอาไว้เป็นหลายระยะ เช่น ต้องสามารถแก้ไขปัญหาระยะสั้น/เฉพาะหน้าได้ก่อน(Quick Win) แล้วจึงค่อยขยายไประยะกลางและระยะยาว หากเปรียบเทียบกับการเล่นลูกพีช ก็ต้องมีทั้งพีชล้มลูกที่ใช้เวลาน้อยให้ผลเร็ว แล้วจึงค่อยเป็นไม้ยืนต้น ทั้งนี้เพื่อสร้างพลังดึงดูดที่มากพอให้ชาวบ้านและภาคที่เกี่ยวข้องมาเข้าร่วมกระบวนการวิจัย

(2) การสลบลำดับความสำคัญของเป้าหมาย งานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจำเป็นต้องมีการสลบลำดับความสำคัญของ “การทำวิจัย” ซึ่งตามรูปแบบประเพณีแล้ว เป้าหมายหลักของการทำวิจัยนั้น จะเน้น “ผลการ

วิจัย/การสร้างความรู้ใหม่ๆ” (New Finding) เป็นลำดับแรก ส่วนการพัฒนาตัวนักวิจัยนั้นจะมีความสำคัญรองลงมา ทั้งนี้ เพราะถือว่านักวิจัยมีความสามารถแล้วจึงมาทำวิจัย แต่การวิจัยเพื่อท้องถิ่นจะเน้น “กระบวนการเสริมพลังให้ชุมชน” (empowerment) ด้วยวิธีการ “พัฒนาขีดความสามารถของนักวิจัย” ซึ่งอาจจะเป็นเจ้าของหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานระดับท้องถิ่นหรือชาวบ้าน การสลัปลำดับความสำคัญดังกล่าวจะเป็นตัวแปรที่ส่งผลมาถึง “กิจกรรมการวิจัย” ในการวิจัยเพื่อท้องถิ่นจึงจะมีแต่กิจกรรมการออกแบบการวิจัย การสร้างเครื่องมือ การเก็บรวบรวมข้อมูล ฯลฯ เท่านั้นไม่ได้ หากแต่จะต้องมีกิจกรรมประเภท “ฝึกอบรมนักวิจัย พานักวิจัยไปแลกเปลี่ยนดูงาน ฯลฯ” เสริมเพิ่มเติมเข้ามา

เมื่อเทียบกับงานวิจัยในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ ของ สวช. นี้ ก็มีลักษณะที่ค่อนข้างใกล้เคียงกับคุณลักษณะดังกล่าวของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เพราะมีเป้าหมายที่จะใช้งานวิจัยเป็น “กระบวนการเชื่อมสมานฉันท์ในระดับระหว่างบุคคล กลุ่มบุคคล สภาวัฒนธรรม เครือข่ายสายใยชุมชน” ทั้งนี้ เพื่อเป็นการเพิ่มพลังทางวัฒนธรรมแบบทวีคูณ ด้วยเหตุนี้ การทำกิจกรรมทั้งในระดับภาพรวมของทั้งชุดโครงการ และกิจกรรมในระดับโครงการวิจัยย่อยจึงมีเป้าหมายที่จะพัฒนาผู้ที่เข้ามาร่วมโครงการ (capacity building) ให้มีความเข้าใจกระบวนการการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุกอันเป็นกระบวนการทัศนใหม่ของการทำงานวัฒนธรรม

(3) การมีกลไกสนับสนุน เนื่องจากระยะห่างระหว่างสิ่งที่เรียกว่า “งานวิจัย” อันมีต้นกำเนิดมาจากแวดวงวิชาการ กับผู้ปฏิบัติงานระดับท้องถิ่น/ชาวบ้าน ดังนั้นจึงต้องมีการสร้าง “กลไกที่ทำหน้าที่เป็นสะพานทอดเชื่อม” ให้ชาวบ้านสามารถข้ามมาสู่ฝั่งของการทำวิจัยได้สำเร็จ จากประสบการณ์ของฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว.พบว่า ต้องมีการสร้าง “พี่เลี้ยง” (Research counselor) หรือการสร้าง “โหนด/ศูนย์ประสานงาน” (Node) มาทำงานสนับสนุนการวิจัย

เมื่อเทียบกับชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช.

แล้ว คณะนักวิจัยของศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มสธ. และนักวิจัยจากโครงการเมธีวิจัย สกว. ที่ทำหน้าที่เป็น “ทีมประสานงานกลาง” ของชุดโครงการวิจัยก็เล่นบทบาทเดียวกับที่เลี้ยงนั่นเอง บทบาทหน้าที่ของทีมประสานงานก็เป็นไปดังที่ได้กล่าวมาข้างต้น คือต้องมีการให้อาหารเสริมปัญญาแก่นักวิจัย (ผ่านกิจกรรมการฝึกอบรม การให้คำปรึกษาระหว่างทาง) การติดตามงาน การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัย การนำเสนอผลงานวิจัยในเวทีการประชุมต่างๆ เป็นต้น

(4) **การใช้ประโยชน์ในหลากหลายรูปแบบจากงานวิจัย** จาก การสรุปสังเคราะห์บทเรียนของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น สกว. ในประเทศไทย ที่ผ่านมาช่วง 10 ปี (พ.ศ.2541-2551) ผู้เขียนสามารถประมวลรูปแบบที่หลากหลายมากมายของการนำเอาประโยชน์จากงานวิจัยไปใช้ ซึ่งผู้เขียนได้นำมาเป็นกรอบสำหรับการสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยทั้ง 47 โครงการในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช., 2552 เช่นเดียวกัน รูปแบบการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยมีตัวอย่างดังนี้

(i) การนำผลการวิจัยไปเป็นแนวทางแก้ไขปัญหในพื้นที่/องค์กร เช่น ปัญหาเรื่องขยะ การท่องเที่ยว ฯลฯ ซึ่งการนำไปใช้ประโยชน์นั้นสามารถเป็นไปได้จริง (มีใช่เป็นแค่ “แนว” แต่ “ไม่มีทาง”) เนื่องจากคุณลักษณะของงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นนั้น เป็นงานที่มีจุดเริ่มต้นมาจาก**สภาพปัญหาที่เป็นจริง** ที่เรียกภาษาวិชาการว่า “problem-based research”

(ii) การนำผลการวิจัยไปคืนข้อมูลให้กับชุมชนเจ้าของปัญหา เช่น การนำข้อมูลภาพรวมหนี้สินของชุมชนมานำเสนอให้ชุมชนมองเห็นระดับความรุนแรงของปัญหา เห็นประเภทของหนี้สิน (ที่จำแนกโดยอาศัยหลักวิชาการทางเศรษฐศาสตร์มาช่วยจำแนก) เข้าใจสาเหตุและกลไกการสืบทอดหนี้สินให้ยั่งยืน (เช่น ส่งดอกเบี้ยวเท่าไรก็ไม่หมดหนี้สักที) ก่อนที่จะมีการนำเสนอกลไกการแก้ไขที่ลือคอศพคเอาไว้แล้วคือ “การทำบัญชีครัวเรือน” ใส่เข้าไป เนื่องจากการใส่ “กลไกแก้ปัญหา” เข้าไปให้ประชาชนโดยไม่มี การติดตั้งความเข้าใจควบคู่ไปด้วย (โดยอาศัยกระบวนการวิจัย)

ก็เปรียบเสมือนการพรมน้ำมนต์โดยไม่มีการว่าคาถากำกับ ความศักดิ์สิทธิ์ย่อมไม่บังเกิด

(iii) การนำผลการวิจัยเข้าไปเป็นหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน หลังจากที่ได้นำผลการวิจัยแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า/ระยะสั้นแล้ว เพื่อสร้างหลักประกันความยั่งยืนของการป้องกัน/แก้ไขปัญหา จึงต้องนำเอาผลการวิจัยนั้น “เข้าสู่สถาบันของชุมชน” เช่น สถาบันโรงเรียน เพื่อให้เกิดการสืบทอดเนื้อหาจากผลการวิจัยอย่างต่อเนื่อง และเพื่อสืบทอดเด็ก/เยาวชน ให้มีสำนึกในการพัฒนา/รักษาชุมชน

(iv) การนำผลการวิจัยไปขยายผลสู่กลุ่มอื่นๆ พื้นที่อื่นๆ ไม่ว่าจะมาจากเหตุผลของการสร้างเครือข่าย หรือเพื่อเป็นต้นแบบด้านความรู้แก่คนอื่นๆ

(v) การนำผลการวิจัยมาเป็นเนื้อหาสำหรับสร้างกลไกการจัดการของชุมชน ซึ่งเป็นกรณีที่ชัดเจนสำหรับประเด็นการจัดการทรัพยากรของชุมชน เช่น ป่าชุมชน แม่น้ำ แหล่งเกลือ ฯลฯ รวมทั้งประเด็นอื่นๆ เช่น ประเด็นด้านวัฒนธรรม ทั้งนี้เนื่องจากการบริหารจัดการเรื่องราวต่างๆ ในชุมชนนั้น เพื่อให้การบริหารจัดการนั้นมีประสิทธิภาพ จำเป็นจะต้องใช้ “กลไกสองชั้นแบบการใส่กลอนสองชั้น” กลอนชั้นแรกนั้นคือการสร้างความเข้าใจหรือสร้างจิตสำนึกร่วมกัน แต่จำเป็นต้องมีกลอนชั้นที่สอง คือการมีกติกา/มีกลไกการจัดการซึ่งเป็นที่ยอมรับร่วมกัน หากเราวิเคราะห์ธรรมเนียมปฏิบัติของประเพณีโบราณก็จะพบรูปแบบการบริหารจัดการแบบใส่กลอนสองชั้นนี้อยู่เช่นเดียวกัน

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้

เพื่อขยายแนวคิดเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ ในที่นี้จะขอนำเสนอเพิ่มเติมเกี่ยวกับแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการนำผลการวิจัยไปใช้ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจกรอบการสังเคราะห์เนื้อหางานวิจัยของชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรม, สวช. (2552) ในลำดับต่อไป

แนวคิดที่จะนำมาเสนอนี้จะมี 3 แนวคิดคือ

1. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย แบ่งตาม “ทิศทางและประเภทผู้ใช้”
2. แนวทางการใช้ประโยชน์งานวิจัยจากทัศนะของมนุษยศาสตร์
3. แนวทางการใช้ผลงานวิจัยอย่างสมดุลและใช้ทุกส่วนอย่างคุ้มค่า

1. การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยแบ่งตาม “ทิศทางและประเภทผู้ใช้”

มีวิธีการที่จะจัดแบ่งประเภทของการนำประโยชน์ไปใช้ได้หลายแบบ เช่น แบ่งตามเป้าหมายของการใช้ แบ่งตามลักษณะกิจกรรม ฯลฯ แต่ทว่า D. Silverman (2000) ซึ่งศึกษาเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านสาธารณสุขได้นำเสนอให้ใช้ “ประเภทของผู้ใช้ประโยชน์” (type of user) เป็นเกณฑ์แบ่ง เขากล่าวว่า เมื่อนำผลการวิจัยไปเผยแพร่เพื่อการใช้ประโยชน์ในลำดับต่อไปนั้น นักวิจัยจะต้องรู้ว่า กำลังจะนำเอาผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์กับใคร เพราะในขณะที่เนื้อหาของผลงานวิจัยมีอยู่เนื้อหาเดียว แต่ความต้องการเนื้อหาความรู้ของผู้ใช้ประโยชน์แต่ละคนไม่เหมือนกัน การนำเสนอเนื้อหาการวิจัยแบบเดียวกับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ทุกๆกลุ่มจึงไม่ถูกต้อง หากทว่าต้องมีการคัดเลือกและออกแบบเนื้อหา (Message selection and design) เพื่อให้สอดคล้องกับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ (Matching message with audience)

Silverman ได้แบ่งทิศทาง (direction) ที่จะนำเสนอข้อมูลผลการวิจัยออกเป็น 3 ทิศทาง คือ การมองขึ้นข้างบน การมองไปข้างๆ และการมองลงข้างล่าง ดังนี้

(ก) การมองขึ้นข้างบน คือ การนำผลการวิจัยไปให้ผู้ที่ใช้ประโยชน์ที่เป็น “ระดับบริหาร” สำหรับกลุ่มบุคคลกลุ่มนี้ ความต้องการข้อมูล/ความรู้จากงานวิจัยของพวกเขาก็คือข้อมูลที่สามารนำไปใช้งานที่สอดคล้องกับนโยบายปัจจุบันได้ Silverman ตั้งข้อสังเกตเรื่องการใช้

ประโยชน์จากงานวิจัยในระดับนี้ว่า อาจจะมีเรื่องประเภทของงานวิจัยที่ทำเข้ามาเป็นตัวแปรเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ ตามปกติ งานวิจัยชิ้นเล็กๆที่มีลักษณะเป็น “กรณีศึกษา” (case study) (เช่น งานวิจัยในชุดโครงการของ สวช.นี้) ซึ่งมักจะใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ไม่ใช่เชิงปริมาณ อาจจะไม่ค่อยถูกนำไปใช้ในงานระดับนโยบายมากนัก เนื่องจากผู้บริหารเกรงว่า ผลการวิจัยนั้นอาจจะไม่ครอบคลุมหรืออาจเป็นข้อยกเว้นเฉพาะพื้นที่ซึ่งก็สอดคล้องกับเหตุผลเรื่องปัญหาอุปสรรคของการนำผลการวิจัยไปใช้ของประเทศไทยที่ได้กล่าวมาในข้างต้น

อย่างไรก็ตาม Silverman ก็มีความเห็นว่า แม้จะเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบกรณีศึกษา แต่ทว่า ประตุแห่งการใช้ประโยชน์ระดับนโยบายก็เชื่อว่าจะปิดตายเสมอไป เขาได้ยกตัวอย่างผลงานวิจัยเชิงคุณภาพหลายชิ้นที่ถูกนำไปใช้ในการปรับปรุงนโยบายของสหรัฐอเมริกา เช่น งานวิจัยเชิงคุณภาพของ E. Goffman (1961) เรื่องแนวทางการบริหารจัดการสถานที่รักษาผู้ป่วยโรคจิต (Asylum) และสถาบันบริการด้านสุขภาพ เป็นต้น

ดังนั้น หากทางสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) สามารถสร้างความร่วมมือกับผู้บริหารนโยบาย เริ่มตั้งแต่ระดับท้องถิ่น เช่น ประธานสภาวัฒนธรรมระดับต่างๆ วัฒนธรรมจังหวัด ผู้บริหารองค์กรปกครองท้องถิ่น เจ้าหน้าที่รัฐระดับผู้บริหารในหน่วยงานต่างๆ ฯลฯ โอกาสที่จะปรับเปลี่ยนนโยบายโดยเฉพาะระดับท้องถิ่นก็มีความเป็นไปได้สูง และได้มีกรณีที่สามารถเป็นไปได้แล้วในชุดโครงการวิจัยนี้

(ข) การมองลงไปข้างๆ คือการนำผลการวิจัยไปให้ผู้ใช้ประโยชน์ที่เป็น “ระดับปฏิบัติงาน” สำหรับบุคคลกลุ่มนี้ ความต้องการข้อมูล/ความรู้จากงานวิจัยของพวกเขาก็คือ หลักคิดที่ช่วยให้ปรับปรุงงานได้ดีขึ้น มีข้อเท็จจริง มีข้อเสนอแนะที่นำไปใช้พัฒนา ปรับปรุง เปลี่ยนแปลง กระบวนการและวิธีทำงานให้ดียิ่งขึ้น สามารถค้นคิดกิจกรรมรูปแบบใหม่ๆ

สไตล์แปลกๆได้ต่อไป

เนื่องจากงานวิจัยที่ Silverman ศึกษา นั้นเป็นงานวิจัยด้านสาธารณสุข เขาจึงพบว่าโอกาสของการนำผลการวิจัยไปใช้ในระดับผู้ปฏิบัติงานนี้จะมีได้อย่างมากที่สุด ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว นั้น คล้ายคลึงกับงานวิจัยทั้ง 47 โครงการในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรม สวช. (2552) นี้ เนื่องจากหน่วยงานของ สวช. และกระทรวงวัฒนธรรมมีเจ้าหน้าที่ที่เป็นนักวิชาการวัฒนธรรมที่ทำงานในลักษณะเดียวกันรองรับอยู่ในทุกจังหวัดทั่วประเทศ รวมทั้งมีเครือข่ายการติดต่อประสานงานกัน ซึ่งเอื้ออำนวยต่อการไหลถ่ายเทของความรู้ที่ได้จากงานวิจัยอยู่แล้ว (Transfer of Knowledge) นอกจากนี้ก็ยังมีผู้ที่ทำงานอยู่ในสภาวัฒนธรรมระดับต่างๆ และเครือข่ายสายใยชุมชนทั่วประเทศ

และหากคำนึงถึงในแง่ “เนื้อหาความรู้” ที่จะนำไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากโครงการวิจัยชุดนี้มี “แนวคิดใหม่ๆ” อยู่หลายแนวคิด เช่น แนวคิดเรื่องกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก การทำงานวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม การใช้นวัตกรรมงานวิจัยแบบมีส่วนร่วม ฯลฯ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สามารถจะช่วยยับยั้งขับเคลื่อนการทำงานด้านวัฒนธรรมให้เพิ่มพูนพลังได้อย่างดี

รวมทั้งผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า กระบวนการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยที่นักวิจัยในชุดโครงการนี้ได้นำมาใช้นั้น เป็นไปตามหลักการการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยแบบตลอดสายธาร และใช้วิธีการที่ “เนียน” มากในการเรียนรู้ กล่าวคือ นักวิจัยที่เป็น “แกน” มักจะชักชวนเพื่อนๆ นักวิชาการวัฒนธรรมคนอื่นๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะวิจัยไปด้วย ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีคิดแต่เดิมที่ว่า “ต้องมีความรู้ในเรื่องที่จะวิจัย/และความรู้เรื่องการวิจัยมาก่อน (a priori) จึงจะมาเป็นนักวิจัยได้” แต่กระบวนการทำงานในชุดโครงการนี้จะให้หลักการว่า “ทั้งช่วยทำงานวิจัย ทั้งเรียนรู้เนื้อหาและกระบวนการวิจัยไปพร้อมๆกัน” อย่างไรก็ตาม การที่จะใช้หลักการดังกล่าว (คือเอาคนไม่รู้ไม่เข้าใจมาทำงานนั้น) ก็ต้องมีกลไก/

กิจกรรมเสริมเพิ่มเติม จึงจะได้ผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ ไม่ล้มเหลวระหว่างทาง เช่น กิจกรรมการติดตั้งความรู้/ความเข้าใจ กิจกรรมการสรุปบทเรียนระหว่างการทำงานเป็นระยะๆ เป็นต้น

ในส่วนของเกี่ยวกับ “ประเภทของงานวิจัย” Silverman มีความเห็นว่า ในขณะที่งานวิจัยแบบเชิงคุณภาพที่เป็นกรณีศึกษามักจะใช้ประโยชน์ได้ยากในระดับผู้บริหาร แต่กลับใช้ประโยชน์ได้มากในระดับผู้ปฏิบัติงาน ดังนี้คือ

(i) งานวิจัยเชิงคุณภาพสามารถดึงผู้ปฏิบัติงานคนอื่นๆให้เข้ามาร่วมกระบวนการวิจัยได้ในหลายๆฐานะ ตั้งแต่ฐานะกลุ่มตัวอย่าง (subject) ผู้ให้ข้อมูลหลัก (key informant) ผู้ตรวจสอบข้อมูล ผู้ช่วยนักวิจัย ผู้ช่วยแสวงหา/ระบุกลุ่มตัวอย่าง ผู้ประสานงานในพื้นที่ ผู้เก็บข้อมูล ฯลฯ ซึ่งเป็นไปตามวิธีการปฏิบัติของชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรม สวช. (2552) ที่ได้กล่าวมาข้างต้น

(ii) ในแง่ตัวเนื้อหาความรู้เอง ก็ง่ายที่จะนำไปใช้ เพราะมีสภาพการณ์ที่ใกล้เคียงกัน ดังเช่นตัวอย่างงานวิจัยทั้ง 47 โครงการที่ค้นพบแบบแผนปัญหาของสื่อพื้นบ้านในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน เช่น การหดตัวของสื่อพิธีกรรม การสูญหายของสื่อวัตถุ การลดทอนหน้าที่ของสื่อการแสดง เป็นต้น

(ค) การมองลงไปข้างล่าง สำหรับกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในทิศทางนี้ Silverman ได้จัดรวมประเภทเอาไว้หลายกลุ่ม (ซึ่งก็คือกลุ่มที่เหลือจาก 2 กลุ่มแรก) กลุ่มบุคคลที่เป็นเป้าหมายของการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในกลุ่มนี้จะครอบคลุมกลุ่มเป้าหมายดังต่อไปนี้

(i) กลุ่มชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เป็นกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ (focused audience) รูปแบบที่นิยมใช้กันมากที่สุดคือ “การคืนข้อมูลให้ชุมชน” Silverman กล่าวถึงรูปแบบการสื่อสารเพื่อการคืนข้อมูลให้ชุมชนว่า อาจจะมีได้หลายเป้าหมาย เช่น

: การเตรียมตัวของคณะวิจัยที่จะต้องตอบคำถามที่ชุมชนตั้ง

ขึ้นมา

: การตรวจสอบข้อเท็จจริง/ข้อมูลที่นักวิจัยเก็บรวบรวมมา

: การให้ปฏิกิริยาป้อนกลับ (feedback) กับองค์กร กลุ่มสถาบัน หน่วยงานที่ผลการวิจัยนั้นเกี่ยวข้องถึง เช่น เทศบาล สถาบันวัด/สถาบันสงฆ์ โรงเรียน สถานือนามัย กลุ่มแม่บ้าน ชมรมผู้อาวุโส ฯลฯ

การเตรียมเนื้อหาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะนี้จะทำได้อย่างมาก และน่าจะมีผลอย่างสูงเนื่องจากเป็นเรื่องของชุมชนเอง (content-related) ในงานวิจัยทั้ง 47 โครงการในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรม สวช. (2552) นี้ เกือบจะทุกโครงการจึงมีการจัดกิจกรรมคืนข้อมูลให้ชุมชน ซึ่งถือเป็นรูปแบบพื้นฐานที่สุดของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยแบบทันทีและโดยตรง

(ii) **กลุ่มเพื่อนนักวิชาการ/นักศึกษาในสถาบันการศึกษา** เนื่องมาจากงานวิจัยเป็นงานผลิตความรู้ (Knowledge generation) ไม่ว่าจะป็นงานวิจัยประเภทใดก็ตาม แต่อย่างน้อยก็ต้องสามารถผลิตความรู้ได้ส่วนหนึ่ง ดังนั้น รูปแบบหนึ่งของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยก็คือ การนำเอาผลงานวิจัยไปนำเสนอให้แก่**สถาบัน/กลุ่มบุคคล**ที่กำลังทำหน้าที่ผลิตความรู้โดยตรง คือนักวิชาการ/นิสิตนักศึกษาในสถาบันการศึกษา

Silverman ระบุว่า สำหรับบุคคลกลุ่มนี้น่าจะต้องการเนื้อหาประเภท “ข้อเท็จจริง” (เช่น สภาพการณ์ปัจจุบันของสื่อพื้นบ้านเป็นอย่างไร มีหลักฐานอะไรมาอ้างอิงข้อสรุปดังกล่าว) รวมทั้งเนื้อหาประเภท “วิธีการวิจัย” ที่ใช้ เนื่องจากพวกเขาเป็นกลุ่มที่มีหน้าที่ใช้เครื่องมือการแสวงหาความรู้ที่เรียกว่า “การวิจัย” เหมือนกัน

ในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรม สวช. (2552) ได้มีการจัดกิจกรรมให้มีการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในลักษณะนี้เช่นเดียวกัน เช่น ในการจัดโครงการสัมมนาทางวิชาการ “ฝันที่เป็นจริงของการสร้างนักสื่อสารสุขภาพ” ของสาขาวิชานิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช เมื่อวันที่ 4 กันยายน 2552 หนึ่งในโครงการวิจัยจาก

ชุดโครงการนี้คือ “โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาสมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อการดูแลสุขภาพ ต.ห้วยแก้ว อ.ภูเก็บบาย จ.พะเยา” ก็ได้ไปนำเสนอ ผลการวิจัยในการประชุมดังกล่าว

(iii) **กลุ่มผู้ฟังทั่วไปและกลุ่มสื่อมวลชน** Silverman เสนอว่า ความต้องการข่าวสารข้อมูลของกลุ่มบุคคลกลุ่มนี้จะเป็นเรื่อง “ข้อเท็จจริง **ใหม่ๆ**” แนวคิดที่เกี่ยวกับการปรับปรุงระบบ แนวทาง/คู่มือเพื่อจะบริหารจัดการเรื่องราวต่างๆในชีวิตประจำวัน หรือเนื้อหาที่ช่วยให้ความมั่นใจว่า คนอื่นๆ/ที่อื่นๆ ก็มีปัญหาเหมือนเรา กล่าวโดยสรุปก็คือ เนื้อหาสำหรับ กลุ่มบุคคลผู้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัยกลุ่มนี้ควรจะเป็นเนื้อหาความรู้ที่ พร้อมนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวัน โดยอาจไม่จำเป็นต้องมีการพรรณนา อธิบายมากนัก ไม่ต้องเป็นวิชาการ ไม่ต้องให้รายละเอียดเรื่องระเบียบวิธีการวิจัยเช่นกลุ่มที่สอง (เป็น practical knowledge) รวมทั้งภาษาที่ใช้ก็ ควรเป็นภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน

2. แนวทางการใช้ประโยชน์งานวิจัยจากทัศนคติของมนุษยศาสตร์

เนื่องจากงานวิจัยด้านวัฒนธรรมในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการ วัฒนธรรม สวช. (2552) นี้ถือได้ว่า มีคุณลักษณะส่วนหนึ่งที่ยุบรวมกัน กับงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์ ผู้เขียนจึงได้นำเอาแนวทางการใช้ประโยชน์ จากงานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์มาใช้พิจารณาทิศทางการใช้ประโยชน์จาก งานวิจัยชุดนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

ปรีชา ช่างขวัญยืน (2547) นำเสนอแนวคิดที่ว่า แม้ว่างานวิจัย ด้านมนุษยศาสตร์จะถูกรับรู้ว่ามี การนำไปใช้ประโยชน์ได้ยาก เนื่องจาก เป็นงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องคุณค่า ความดี ความงาม สุนทรียะ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ จินตนาการ ฯลฯ แต่อันที่จริง งานวิจัยด้าน มนุษยศาสตร์ก็สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากเช่นเดียวกับงานวิจัยสาขา อื่นๆ เช่น ด้านวิทยาศาสตร์ ด้านการบริหารธุรกิจ ฯลฯ เพียงแต่ว่าจะ เป็น “ประโยชน์ในทางใด” (เช่น อาจจะไปใช้ด้านเชิงพาณิชย์ได้ยากกว่า

การวิจัยการตลาด เป็นต้น) อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ งานวิจัยด้านมนุษยศาสตร์หลายๆสาขา เช่น การวิจัยด้านประวัติศาสตร์ท้องถิ่นได้แสดงให้เห็นแล้วว่า หากมีการปรับแนวคิดและแนวทางในกระบวนการวิจัยเสียใหม่ เช่น การใช้ประวัติศาสตร์เพื่อการปลูกสำนึกรักท้องถิ่นของเด็ก/เยาวชนด้วยวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม ก็สามารถช่วยแก้ไขปัญหาสังคม เช่น ปัญหาการละทิ้งถิ่นฐานอพยพเข้าสู่เมืองของเยาวชนได้ เป็นต้น

สำหรับรูปแบบการใช้ประโยชน์ผลงานวิจัยด้านวัฒนธรรมซึ่งอาจจะเลียนแบบทิศทางการใช้ผลงานวิจัยของมนุษยศาสตร์มีได้ดังนี้คือ

(i) การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งอนุรักษ์ “ต้นฉบับทางวัฒนธรรม” ไม่ว่าจะเป็นตัวบุคคล พิธีกรรม สถานที่ วัตถุ ฯลฯ ซึ่งงานวิจัยในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรม สวช (2552) ก็มีอยู่หลายโครงการที่นำไปใช้ประโยชน์ในด้านนี้

(ii) งานวิจัยที่มีทิศทางมุ่งสร้างองค์ความรู้ สำหรับในชุดโครงการฯนี้ก็คือ ชุดความรู้เรื่องกระบวนการทำงานวัฒนธรรมเชิงรุก การใช้นวัตกรรมการวิจัยแบบมีส่วนร่วมเพื่อเป็นเครื่องมือการสานสัมพันธ์เครือข่ายการทำงานวัฒนธรรม เป็นต้น

(iii) การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งการพัฒนาตัววัฒนธรรมเอง เช่น การนำเอาวัฒนธรรมพื้นบ้านมาปรับประยุกต์ แต่ทว่าต้องมีหลักการ/มีปัญญากำกับการพัฒนา/การปรับประยุกต์นั้น

(iv) การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งการตอบปัญหาสังคม เช่น นำเอาพลังทางวัฒนธรรมมาแก้ปัญหายาเสพติด เด็กติดเกม การมีเพศสัมพันธ์ก่อนวัยที่เหมาะสม ฯลฯ

(v) การวิจัยที่มีทิศทางมุ่งสู่การพัฒนาประเทศ เช่น งานวิจัยวัฒนธรรมด้านสื่อพิธีกรรม/ศาสนาที่มีเป้าหมายจะพัฒนาศีลธรรม/คุณธรรมของคนในสังคม

3. แนวทางการใช้ผลงานวิจัยอย่างสมดุล และใช้ทุกส่วนอย่าง คุ้มค่า

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้นว่า ผลจากการวิจัยสำรวจของนักวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (อ้างใน การวิจัยไทย: วิวัฒนาการ สู่อนาคต, 2547) พบว่า การใช้ประโยชน์จากผลการวิจัยของไทยเรียง ลำดับจากมากไปหาน้อยได้ 4 ลำดับคือ

- (i) ใช้เป็นพื้นฐานสำหรับการวิจัยขั้นต่อไป
- (ii) ใช้แก้ปัญหาในการดำเนินงานของหน่วยงานที่วิจัย
- (iii) ใช้ประโยชน์ต่อประชากรกลุ่มเป้าหมาย และ
- (iv) ใช้เพื่อนำไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์

เนื่องจากข้อค้นพบนี้ระบุว่า การนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์นั้นยังรั้งตำแหน่งสุดท้ายเนื่องจากมีการใช้อยู่บ่อยมาก ดังนั้นจึงมีกระแสการเรียกร้องให้มีการใช้งานวิจัยไปสู่มิตินี้มากขึ้น ที่รู้จักกันในนามของกระแส “จากหิ้งสู่ห้าง”

อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนมีความเห็นว่า แนวทางการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยนั้นควรจะมีลักษณะสมดุลทั้ง 4 ด้าน มิใช่โน้มเอียงไปด้านใดด้านหนึ่ง รวมทั้งควรพิจารณา “สาขาของงานวิจัย” นั้นๆประกอบด้วย เช่น งานวิจัยด้านวัฒนธรรมนั้น อาจจะนำไปใช้ประโยชน์ด้านการผลิตเชิงพาณิชย์ไม่ได้มากนัก (และหากมุ่งแต่เป้าหมายนี้อย่างเดียว ก็อาจจะตกหลุมพรางกลายเป็นการวิจัยเพื่อนำเอาวัฒนธรรมไปขายหรือไปทำเป็นสินค้า ซึ่งดูเหมือนว่า แม้จะไม่ต้องวิจัย ก็มีการดำเนินการอย่างเป็นล่ำเป็นสันอยู่แล้ว) เนื่องจากผลประโยชน์ที่เกิดจากงานวิจัยด้านวัฒนธรรมนั้นมักจะเป็นผลประโยชน์นามธรรมที่ไม่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ จับต้องไม่ได้ หากทว่ามีความสำคัญอย่างยิ่ง เช่น ผลประโยชน์ด้านความสามัคคีของชุมชน ความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์/ศักดิ์ศรี การเสริมขวัญ/กำลังใจ ความอึดอ้อมใจ ฯลฯ ผู้เขียนจึงเห็นว่า งานวิจัยในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ, สวช (2552) นี้ อาจจะมีมุ่งไปในด้าน

ผลประโยชน์ข้อ (ii) และข้อ (iii) เป็นหลัก

และสำหรับแนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยอย่างคุ้มค่านี้ ผู้เขียนจะขออุปมาอุปไมยกับการมองเห็นผลประโยชน์จากการใช้ต้นมะม่วง ถ้าเรามองเห็นต้นมะม่วงเพียง “ผลมะม่วง” เราก็จะใช้ประโยชน์ได้แค่ “เก็บผลมารับประทาน” แต่ถ้าเรามองเห็นว่า “ลำต้น” ก็สามารถนำมาใช้เป็นฟืนได้ “ใบที่ร่วงลงมาแห้ง” ก็นำมาทำเป็นปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมักได้ “เปลือก” สามารถนำมาเข้ายาได้ ฯลฯ เมื่อมองต้นมะม่วงให้หลากหลายรอบด้านมากขึ้น ก็จะใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น หรืออีกตัวอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนได้เรียนรู้จากกรณีของต้นยางนาซึ่งกำลังสูญหายไปจากป่าเมืองไทย มีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นที่พบว่า ลำพังประโยชน์ของต้นยางนานั้นอาจจะมีไม่มากนัก โดยเฉพาะผลประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ แต่ทว่ารอบๆโคนต้นยางนานั้น จะมีเห็ดชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่เฉพาะใต้ต้นยางนาเท่านั้น เมื่อเก็บไปขายจะสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอย่างเป็นกอบเป็นกำ ผลจากการวิจัยจึงเป็นเหตุผลสนับสนุนที่หนักแน่นว่า เพราะเหตุใดจึงควรอนุรักษ์ต้นยางนาเอาไว้

เมื่อตัดภาพกลับมาที่การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านวัฒนธรรมในชุดโครงการฯนี้ ผู้เขียนก็เห็นว่า หากเราจะพิจารณาการวิจัยให้มีแง่มุมที่หลากหลายและกว้างขวางแบบมองต้นมะม่วงหรือต้นยางนาแล้ว เราอาจจะกล่าวได้อย่างคร่าวๆว่า การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยให้หลากหลายและคุ้มค่านี้ อาจจะมีการนำมาใช้อย่างน้อยใน 2 มิติ

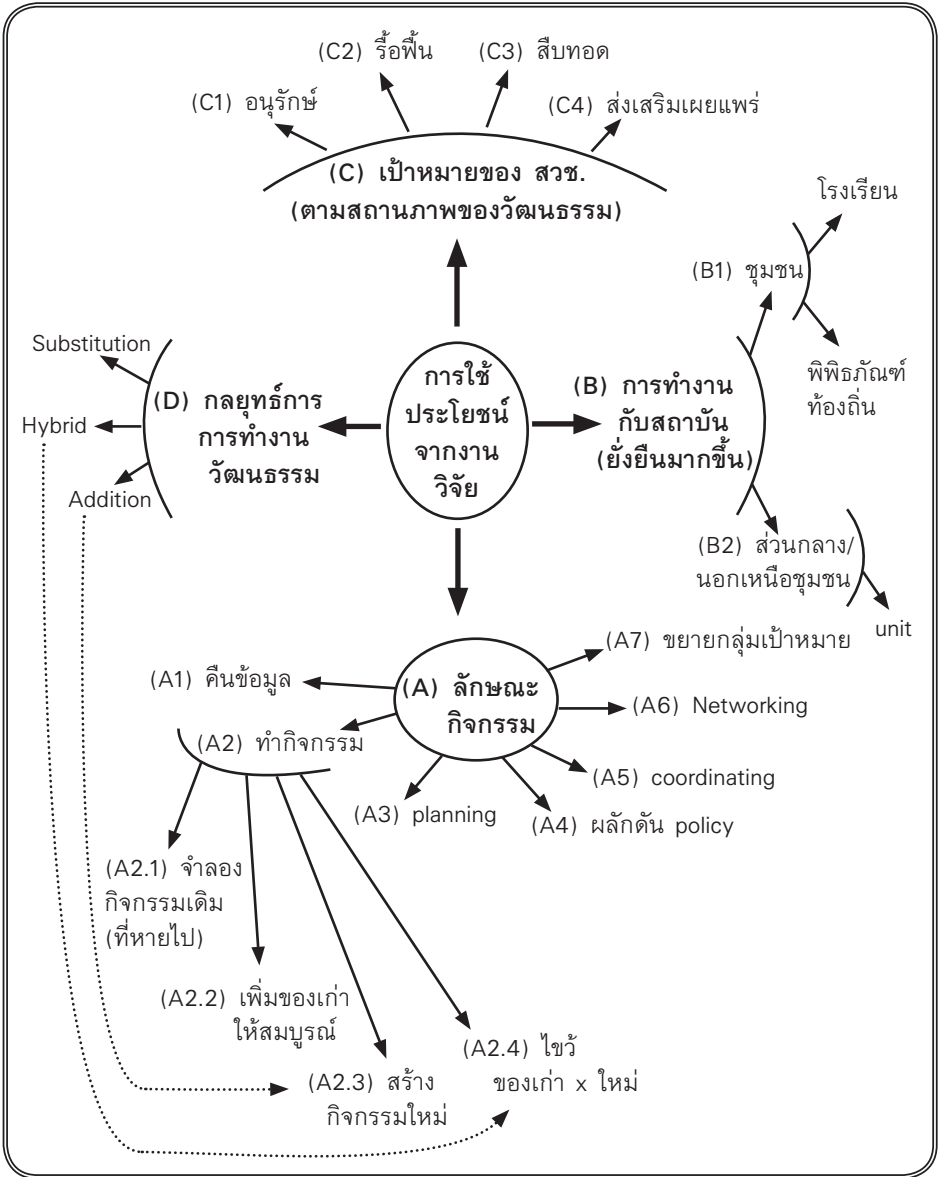
มิติแรก คือการใช้ประโยชน์จาก**เนื้อหา/ผลงานวิจัย** (research product) มิติแรกนี้เป็นมิติที่เราคุ้นเคยกัน

มิติที่สอง คือมิติการใช้ประโยชน์จาก**ตัววิธีการวิจัย** (research process) เนื่องจากชุดโครงการวิจัยฯนี้ มีวิธีการวิจัยที่แปลกใหม่ เช่น การวิจัยแบบมีส่วนร่วม การมีคณะทำงานวิจัยที่มาจากหลายภาคส่วน การใช้เครื่องมือการเก็บข้อมูลแบบใหม่ (เช่น การสนทนากลุ่ม) การให้เด็ก/เยาวชนเข้ามาช่วยเก็บข้อมูล ฯลฯ ดังนั้น ตัววิธีการวิจัยเองก็

สามารถจะนำไปใช้ประโยชน์ได้ ทั้งในเรื่องการพัฒนาความเข้าใจของคน ในเรื่องการวิจัยแนวใหม่ การโยกบทเรียนเรื่องการทำวิจัยแนวใหม่ไปใช้ในการทำงานประเภทอื่นๆ เป็นต้น

กรอบการสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในชุดโครงการบริหารวัฒนธรรม

หลังจากที่ได้ทบทวนชุดความรู้จากวิชาการหลายๆสาขา หลายๆ แง่มุมแล้ว ผู้เขียนและทีมประสานงานวิจัยได้ร่างกรอบการสังเคราะห์ผลงานวิจัยทั้ง 47 โครงการจากชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช. (2552) โดยมีความตระหนักว่า ในด้านหนึ่ง แนวคิดและรูปแบบของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยของชุดโครงการฯ นี้ย่อมมี **คุณลักษณะบางอย่าง** ร่วมอยู่กับชุดความรู้ต่างๆ ที่ได้กล่าวมาในข้างต้น แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อเท็จจริงที่ว่า งานวิจัยทั้ง 47 ชุดนี้เป็นงานวิจัยด้านวัฒนธรรม ผู้ที่ทำวิจัยได้ดำเนินงานตามแนวทางของ สวช. ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมี **คุณลักษณะพิเศษเฉพาะตัว** บางอย่างเช่นเดียวกัน ดังที่แสดงในภาพ

ภาพที่ 5: กรอบการสังเคราะห์การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย
 ในภาพที่แสดงมานั้น จะมีมิติ 4 มิติในการใช้ประโยชน์จากงาน

วิจัยในชุดโครงการฯนี้คือ

(A) **มิติของลักษณะกิจกรรม** มิตินี้จะเป็นคุณลักษณะร่วมกันกับการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในสาขาอื่นๆ ในมิตินี้ยังแยกออกได้เป็นอีก 7 คุณลักษณะย่อย(ดูรายละเอียดต่อไป)

(B) **มิติของการทำงานกับสถาบัน** เป็นมิติที่เน้นการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้านวัฒนธรรมให้มีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งที่เรียกว่าเป็น “วัฒนธรรม” นั้นจะต้องมีคุณสมบัติประการหนึ่งคือ มีอายุยืนยาว (หากมีอายุสั้นก็เรียกว่า “แฟชั่น”) ต้องมีลักษณะเป็นมรดกที่มีการส่งมอบสืบทอด การมีหลักประกันนั้นก็คือ วัฒนธรรมนั้นๆจะต้องเข้าไปอยู่เป็นส่วนหนึ่งของสถาบันในชุมชนในสังคม (institutionalization)

(C) **มิติของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตามแนวทางของ สวช. กระทรวงวัฒนธรรม** อาศัยแนวคิดเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตามทิศทางของด้านมนุษยศาสตร์ที่ได้กล่าวไปข้างต้น บวกผสมกับแนวทางการทำงานด้านวัฒนธรรมของกระทรวงวัฒนธรรมและสวช. การพิจารณาเรื่องการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์จึงอาจพิจารณาตามเป้าหมายการทำงานของ สวช. นั่นเอง ทั้งนี้โดยมี “ตัวแปร” คือสถานภาพของวัฒนธรรมพื้นบ้านแต่ละชนิดในแต่ละพื้นที่เป็นตัวกำหนดเป้าหมาย

(D) **มิติกลยุทธ์การทำงานวัฒนธรรม** เนื่องจากสังคมไทยเป็นสังคมที่มีอดีตมายาวนาน มีการสั่งสมวัฒนธรรมมาตั้งแต่ครั้งโบราณกาลแต่ในเวลาเดียวกัน สังคมไทยก็เปิดรับวัฒนธรรมใหม่ๆ และได้ผ่านช่วงเวลาของการเปลี่ยนผ่านทางวัฒนธรรมมายาวนานพอสมควรเช่นกัน ในการพิจารณาเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจึงจะมีหลักแนวคิดเรื่องกลยุทธ์การทำงานวัฒนธรรมในสภาพการณ์ที่มีวัฒนธรรมทั้งเก่าและใหม่มาพบกัน (ดูรายละเอียดต่อไป)

(A) **มิติของลักษณะกิจกรรม**

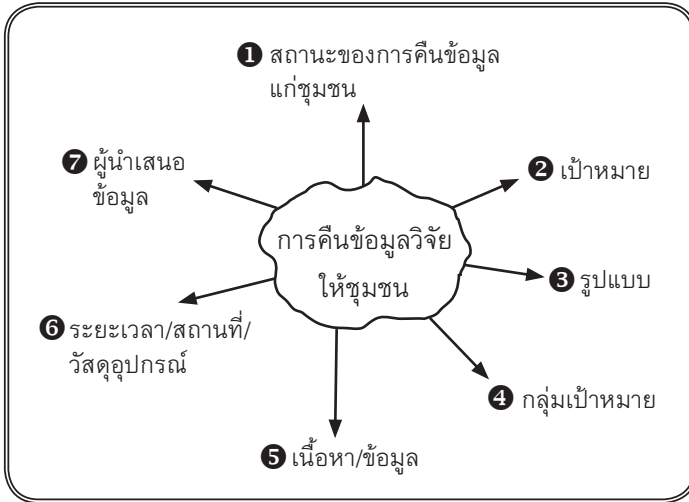
มิติด้านลักษณะกิจกรรมนี้เป็นส่วนที่เห็นได้ง่ายและรับรู้กันโดย

ทั่วไปเกี่ยวกับการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ซึ่งมีอยู่หลายรูปแบบ กิจกรรม โดยที่การดำเนินกิจกรรมเหล่านี้มีความยากง่ายแตกต่างกัน เช่น การคืนข้อมูลให้ชุมชนนั้น มีความยากน้อยกว่าการผลักดันนโยบายซึ่งต้องอาศัยกำลังและทรัพยากรมากกว่า แต่ในทางกลับกัน เมื่อลงแรงไปมาก ผลตอบแทนที่กลับมาก็ย่อมมากกว่า ครอบคลุมกว้างขวางกว่า มีความยั่งยืนกว่า

สำหรับมิติของลักษณะกิจกรรมนี้ อาจแบ่งย่อยได้ดังนี้

A1: การคืนข้อมูลให้ชุมชน รูปแบบกิจกรรมนี้ดูจะเป็นรูปแบบที่ง่ายที่สุด ได้ผลทันทีทันใด และได้ผลตรงที่สุดต่อกลุ่มเป้าหมายเฉพาะของการวิจัย (ดังที่ได้กล่าวมาข้างหน้า) และดูจะเป็น “ทำบังคับ” สำหรับการวิจัยทั้ง 47 โครงการในชุดโครงการนี้ ทั้งนี้เนื่องจากในการติดตั้งความรู้เรื่อง “การวิจัย: การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม” โดย ดร.กาญจนา แก้วเทพ เป็นวิทยากร (2-3 ก.พ. 2551) ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นของโครงการเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกันนั้น ในเนื้อหาการอบรมนั้น วิทยากรได้ถือเอาขั้นตอน “การคืนข้อมูลให้แก่ชุมชน” เป็นขั้นตอนหนึ่งของการวิจัยแบบมีส่วนร่วม นักวิจัยเกือบทุกโครงการจึงได้ดำเนินกิจกรรมการคืนข้อมูลนี้แก่ชุมชน

และเนื่องจากคณะวิจัยของศูนย์สหวิทยาการชุมชนศึกษา มสธ. และนักวิจัยจากโครงการเมธีวิจัย สกว. ซึ่งทำหน้าที่เป็นทีมประสานงานกลางด้านวิชาการได้สั่งสมประสบการณ์และบทเรียนเรื่องการคืนข้อมูลให้แก่ชุมชนมาเป็นระยะเวลาประมาณ 5 ปีก่อนจะมีการริเริ่มชุดโครงการนี้ คณะวิจัยทีมประสานงานกลางฯ จึงทำหน้าที่ให้ข้อเสนอแนะเรื่องการคืนข้อมูลชุมชนแก่นักวิจัยในชุดโครงการฯ ภายใต้กรอบความเข้าใจดังนี้

ภาพที่ 6: คุณลักษณะของการค้นข้อมูลวิจัยให้ชุมชน

(1) **สถานะของการค้นข้อมูลแก่ชุมชน** ถือเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยแบบมีส่วนร่วมอย่างครบวงจร และเป็นขั้นตอนหนึ่งของการเก็บข้อมูลภาคสนามเพิ่มเติม ที่กล่าวว่า “ครบวงจร” ก็คือ ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโจทย์การวิจัย มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล และท้ายที่สุดก็คือการมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์/สังเคราะห์ การค้นข้อมูลให้แก่ชุมชนนี้ถือเป็นกระบวนการที่จะทำให้งานวิจัยชิ้นหนึ่งมีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เพราะวิธีการนี้ได้ใช้รูปแบบของการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication)

(2) **เป้าหมายของการค้นข้อมูล** นักวิจัยสามารถจะเลือกใช้ประโยชน์ของการค้นข้อมูลได้อย่างหลากหลายมาก เนื่องจากเป้าหมายของการค้นข้อมูลนั้นทำได้หลายแบบ เช่น

- เพื่อตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ในกระบวนการวิจัยนั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดาามากที่จะเกิดข้อมูลที่ไม่ตรงกับความเป็นจริง (false) ข้อมูลที่มาจากแหล่งที่ไม่น่าเชื่อถือ (unreliable) หรือข้อมูลที่

ไม่ตรงกับเรื่องที่ต้องการจะศึกษา (invalid) การคืนข้อมูลให้ชุมชนจะช่วยแก้ไขปัญหาดังเรื่องปริมาณและคุณภาพของข้อมูลได้

- เพื่อสร้างความสมบูรณ์ของข้อมูล โดยใช้วิธีการซักถามเพิ่มเติมในเวทีคืนข้อมูล หรือบางครั้ง เมื่อชาวบ้านได้เห็น “ข้อมูลเบื้องต้น” ก็สามารถจะกระตุ้นให้เกิดการให้ข้อมูลที่ละเอียดมากขึ้นตามมา

- เพื่อจัดระบบชุดความรู้-ข้อมูลกลับคืนให้ชุมชน ในการคืนข้อมูลให้ชุมชนซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาตอนท้ายๆของการทำวิจัย นักวิจัยควรจัดระบบข้อมูล ติความ/วิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูลที่ได้ก่อนที่จะนำไปคืนให้ชุมชน มิใช่การคืนข้อมูลดิบที่กระจัดกระจายแบบที่เก็บมา กล่าวคือนักวิจัยต้องเพิ่มมูลค่าให้แก่ข้อมูลที่เก็บมา ดังนั้น ในขั้นตอนนี้ ชาวบ้านสามารถที่จะเข้ามามีส่วนร่วมไม่เพียงในระดับ “ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล” เท่านั้น หากยังสามารถมีความเห็นต่อ “การจัดระบบ การตีความ การวิเคราะห์/สังเคราะห์ข้อมูล” ได้อีกด้วย

- เพื่อตรวจสอบปฏิบัติการของชุมชน เนื่องจากข้อมูลที่เก็บมานั้นเป็นข้อมูลของชุมชนเอง ชาวบ้านที่มาร่วมประชุมในการคืนข้อมูลจึงถือได้ว่า “เป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง” ฉะนั้น ไม่ว่าจะพบปัญหาสาเหตุของปัญหา ความสำเร็จ/ความล้มเหลว ความสุข/ความทุกข์ ความน่าอัศจรรย์/น่าประหลาดใจของข้อมูลการวิจัย จึงเป็นเรื่องของชาวบ้านในชุมชนโดยตรง (เช่นการวิจัยเรื่องหนี้สินของชาวบ้าน) ในระหว่างการคืนข้อมูล ชาวบ้านจึงมักมีปฏิกิริยาต่อข้อมูลนั้น และนักวิจัยสามารถจะตรวจสอบปฏิบัติการของชาวบ้านที่มีต่อผลการวิจัยที่แสดงออกมา

- เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนเกิดการขบคิด/ทบทวนต่อประเด็นการวิจัย โดยคิดให้เกินเลยไปจาก “สภาพปัจจุบันที่เป็นอยู่” ด้วยการมองย้อนกลับไปในอดีต และมองล่วงหน้าไปถึงอนาคต ซึ่งเท่ากับเป็นการติดตั้งจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ ซึ่งเป็นจิตสำนึกที่สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากเป็นวิธีคิดที่ว่า “เพราะวันนี้ไม่เหมือนเมื่อวานนี้ พรุ่งนี้จึงไม่จำเป็นต้องเหมือนวันนี้”

- เพื่อช่วยกระตุ้นให้ชุมชนค้นคิดกิจกรรมสำหรับอนาคต เช่น เนื้อหางานวิจัยในส่วนที่เกี่ยวกับ “คุณลักษณะของสื่อพื้นบ้าน/ตาข่ายวัฒนธรรมพื้นบ้าน” จะช่วยให้ชุมชนมองเห็นว่า จะสามารถทำกิจกรรมอะไรได้บ้างเพื่อเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ รวมทั้งตัวอย่างจากที่อื่นๆซึ่งนักวิจัยอาจจะนำมาเสนอ

- เพื่อคณะวิจัยจะได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ชุมชน ดังที่ผู้เขียนได้กล่าวถึงหลัก “อภิสัทธิตของคนภายนอก” ซึ่งอาจจะมองเห็นปัญหาและทางออกจากมุมมองที่คนวงในจะมองไม่เห็น ในช่วงเวลาคืนข้อมูล จึงถือเป็นโอกาสที่นักวิจัยจากภายนอกจะได้ให้ข้อเสนอแนะแก่ชุมชน และได้ทดสอบว่าข้อเสนอแนะนั้นมีลู่วางเป็นจริงได้มากน้อยเพียงใด

(3) รูปแบบของการคืนข้อมูล ก็มีได้อย่างหลากหลายเช่นเดียวกัน เช่น

- การนำเสนอแบบปากเปล่า (oral presentation)
- การแจกเอกสารสรุปแล้วอ่านพร้อมกัน
- การนำเสนอด้วยภาพถ่ายประกอบการเล่าผลการวิจัย
- การนำเสนอด้วย PowerPoint
- การจัดเวทีเสวนาที่มีผู้ทรงคุณวุฒิร่วมให้ข้อเสนอแนะด้วย
- การนำเสนอในรูปแบบโปสเตอร์/นิทรรศการที่สอดแทรกเข้าไปในงานประเพณี/พิธีกรรมของชุมชน

(4) กลุ่มเป้าหมาย (Target Group) เป็นประเด็นที่นักวิจัยจะต้องตัดสินใจว่าจะคืนข้อมูลให้กับกลุ่มเป้าหมายใดโดยไม่จำเป็นต้องเป็นคนทั้งชุมชนเสมอไป เช่น หากนักวิจัยต้องการปลูกจิตสำนึกคนรุ่นใหม่ให้หวงแหนสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ก็อาจจะคืนข้อมูลให้เด็ก/เยาวชน แต่หากต้องการระดมสมองผู้อาวุโสของชุมชนให้ช่วยกันค้นคิดกิจกรรม ก็อาจจะเลือกคืนข้อมูลให้กลุ่มผู้อาวุโส เป็นต้น

(5) การคัดเลือกและจัดระบบ/ออกแบบเนื้อหาข้อมูล (Message Selection/Design) ในส่วนของเนื้อหานี้จะเกี่ยวข้องกับเป้าหมาย กลุ่ม

เป้าหมาย และรูปแบบของการคืนข้อมูลที่กล่าวมาข้างต้น แต่หลักการโดยทั่วไปก็คือ ต้องไม่ใช่ “เนื้อหาแบบเดียวกันสำหรับทุกเป้าหมาย/ทุกกลุ่มเป้าหมาย/ทุกรูปแบบ” หากทว่าจะต้องมีคัดเลือกและออกแบบให้สอดคล้องกับ 3 ปัจจัยที่กล่าวมา

(6) ระยะเวลา/สถานที่/วัสดุอุปกรณ์ ทั้งสองปัจจัยนี้ต้องมีการเตรียมเอาไว้ล่วงหน้า สำหรับสถานที่นั้น โดยทั่วไปควรจะเลือกสถานที่ในชุมชนเพื่อสร้างบรรยากาศที่เป็นกันเอง และเปิดโอกาสสำหรับการเข้าร่วมของชุมชน สำหรับระยะเวลาที่ใช้นั้น ควรเป็นช่วงเวลาที่ชุมชนมีความสะดวก ช่วงระยะเวลาของการประชุมไม่สั้นหรือยาวมากเกินไป (จากประสบการณ์ของผู้เขียน ประมาณ 2-3 ชั่วโมงเป็นช่วงเวลาที่เหมาะสม)

(7) ผู้นำเสนอข้อมูล โดยทั่วไป เรามักจะคิดว่า ผู้นำเสนอข้อมูลนั้นก็ควรจะเป็น “นักวิจัยจากภายนอก” แต่ทว่าในบางวาระโอกาส ผู้เขียนก็ได้เห็นประสบการณ์ที่มีการใช้พิธีกรคู่ เช่น นักวิจัยกับตัวแทนเยาวชนในหมู่บ้านเองในการคืนข้อมูลให้แก่กลุ่มเด็ก/เยาวชน และได้พบบทเรียนว่า พิธีกรที่เป็นตัวแทนเยาวชนได้ช่วยเป็น “ตัวสื่อกลาง” ที่เชื่อมโยงระหว่างนักวิจัยกับเยาวชนได้อย่างดีมาก อย่างไรก็ตาม ก็จำเป็นต้องมีการเตรียมตัวกับตัวแทนเยาวชนเสียก่อน

A2: การทำกิจกรรม เนื่องจากสถานภาพที่แตกต่างกันของสี่พื้นที่บ้านในแต่ละโครงการวิจัย (เช่น สูญหาย กำลังรอแร่ ผิดเพี้ยน ยังเข้มแข็งอยู่) รวมทั้งในโครงการวิจัยแต่ละโครงการอาจจะมีการทำกิจกรรมแบบเดิมๆที่เคยทำมา หรือมีการค้นคิดกิจกรรมใหม่ๆสำหรับงานวัฒนธรรม ดังนั้น มิติของการทำกิจกรรมนี้จึงอาจแยกได้เป็น 4 ประเภทย่อย คือ (ตัวอย่างที่นำมาประกอบคือโครงการวิจัย 47 โครงการ ในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช, 2552)

A(2.1): การจำลองกิจกรรมเดิมที่สูญหายไปขึ้นมาใหม่ ตัวอย่าง เช่น งานวิจัยเรื่องประเพณีอาสาของชุมชนโพหัก อ.บางแพะ จ.ราชบุรี ซึ่ง

เป็นประเพณีที่หนุ่มสาวที่จะแต่งงานกันจะต้องอาสาทำสิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ ที่เรียกว่า “ของอาสา” เพื่อพิสูจน์ความรัก/ความปักใจและแสดงอุปนิสัยของคู่หนุ่มสาว แต่ทว่าปัจจุบันประเพณีนี้ได้สูญหายไปแล้ว ดังนั้นคณะวิจัยจึงจะจัดให้มีการจำลองของอาสา (เช่น ไม้พาย) เพื่อนำมาจำหน่ายเป็นที่ระลึกแก่นักท่องเที่ยว และจัดพายเรือให้นักท่องเที่ยวชมล้าคลองโพหักเพื่อให้เหมือนบรรยากาศการนำเรือมารอรับสาวคนรักในอดีต

A(2.2): การเพิ่มเติมของเก่าให้สมบูรณ์ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องประเพณีทอดผ้าป่าแถวชุมชนเพชรชูทรัพย์ อ.เมือง จ.กำแพงเพชร ซึ่งแต่เดิมประชาชนที่มาร่วมประเพณีนั้นจะจัดหาของถวายพระด้วยตนเอง แต่ต่อมา เนื่องจากวิถีชีวิตในเมืองที่เร่งรีบมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านหันไปนิยมซื้อของจากร้านค้ามาถวายพระ ซึ่งเป็นของที่ไม่สามารถตรวจสอบคุณภาพได้ ดังนั้น ผลจากการวิจัยจึงถูกนำไปณรงค์ให้ประชาชนจัดหาของที่ทำขึ้นเองมาตกแต่งพุ่มผ้าป่าของตน ซึ่งจะทำให้ประเพณีผ้าป่าแถวมีความหมายความสมบูรณ์เหมือนครั้งอดีต

A(2.3): การสร้างกิจกรรมใหม่ ตัวอย่างเช่น จากงานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านของ ต.ห้วยแก้ว อ.ภูกามยาว จ.พะเยา ที่เริ่มต้นด้วยกิจกรรมการอนุรักษ์ต้นฉบับ “ตำรายาแพทย์พื้นบ้าน” ที่เรียกว่า “บ๊อบสา” ซึ่งเขียนด้วยตัวอักษรแบบคำเมือง จากผลงานวิจัยนี้ นักวิจัยได้สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ที่รายล้อมอยู่รอบๆ ประเด็นเดิมคือ “การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้าน” เช่น กิจกรรมการจัดทำเพาะกล้าสมุนไพร (ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการรักษาแบบพื้นบ้าน) การจัดกิจกรรมให้เด็กๆ คัดลอกตำรายามาเก็บไว้ในคลังสมองความรู้ รวมทั้งกิจกรรมส่งเสริมให้เด็ก/เยาวชนเรียนรู้ภาษาตัวเขียนล้านนาเพื่อสามารถอ่านตำรายาได้ เป็นต้น

A(2.4): การไขว้กิจกรรมแบบเก่าและแบบใหม่เข้าด้วยกัน ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องประเพณีสลากภัตของหมู่บ้านหนองไทร ต.เขาชายธง อ.ตากผ้า จ.นครสวรรค์ ในขณะที่วิธีการจัดกิจกรรมแบบเดิมนั้น

คือการจัดให้มีประกวดหาบของสลากภัตที่มาร่วมงาน ผู้จัดงานวัฒนธรรมก็ได้แต่งเติมมิติใหม่ๆ ประเด็นใหม่ๆ เข้าไปในตัวกิจกรรมด้วย เช่น มีข้อบังคับว่า สลากภัตที่นำมาประกวดนั้นจะต้องประกอบด้วยอาหารพื้นบ้าน ซึ่งเป็นการรักษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมเดิม และมีข้อบังคับว่าห้ามใช้โฟมเป็นภาชนะใส่อาหาร ซึ่งเป็นมิติใหม่ของการรักษาสิ่งแวดล้อม

A3: การวางแผน (Planning) นอกเหนือจากการทำกิจกรรมเป็นเรื่องๆแล้ว ในระดับที่สูงมากกว่านั้น โครงการวิจัยบางโครงการได้จัดทำเป็นแผนงานเพื่อให้การทำงานนั้นมีขอบเขตกว้างขวาง และมีความต่อเนื่อง ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องประเพณีสวดด้านวัดพระธาตุวรมหาวิหาร อ.เมือง จ.นครศรีธรรมราช คณะผู้วิจัยได้นำเสนอผลงานต่อมหาวิทยาลัย ซึ่งเห็นประโยชน์และมีความสนใจมาก และได้วางแผนงานโดยร่วมกับเครือข่ายสภาวัฒนธรรมทุกอำเภอจัดประกวดสวดด้านในงานบุญทั่วไป (เพื่อขยายพื้นที่) และนำเอากิจกรรมทั้งหมดเข้าสู่แผนปฏิบัติการประจำปีของชุมชนเพื่อขอรับการสนับสนุนด้านงบประมาณ

A4: การผลักดันนโยบาย (Policy) เป็นงานระดับที่สูงขึ้นมา ซึ่งต้องใช้ทรัพยากรมากขึ้น แต่ก็ให้ผลต่อเนื่องและครอบคลุมมากขึ้น ตัวอย่างเช่น งานวิจัยประเพณีรับเทียมดาใน ต.ดีหลวง อ.สทิงพระ จ.สงขลา ที่เป็นประเพณีรับส่งเทวดาองค์เก่าและองค์ใหม่ที่ชาวบ้านเชื่อว่าจะมาปกป้องรักษาชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข เนื่องจากเป็นประเพณีที่สร้างขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้าน จึงมีการนำผลการวิจัยไปผลักดันให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องรับเป็นนโยบายที่จะให้ประเพณีนี้เป็นประเพณีท้องถิ่นที่จะต้องสืบทอดต่อไป

A5: การประสานความร่วมมือ (Coordinating) ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องประเพณีเส่อกกระจาด เทศน์มหาชาติของชาวไทยพวน ต.บ้านทราย อ.บ้านหมี่ จ.ลพบุรี ซึ่งเป็นประเพณีที่สูญหายไปแล้วในช่วงเวลาหนึ่ง แต่สถาบันชุมชนคือชมรมผู้สูงอายุและโรงเรียนได้ช่วยกันรื้อฟื้นขึ้นมา คณะผู้วิจัยได้นำเอาผลการวิจัยในเรื่องนี้ไปประสานงานกับกลุ่มต่างๆที่

เกี่ยวข้องในชุมชน (นอกเหนือจาก 2 กลุ่มเริ่มต้นคือครูและผู้อาวุโส) คือ สภาวัฒนธรรมตำบล องค์การบริหารส่วนตำบล และกลุ่มชมรมต่างๆใน ตำบลบ้านทราย เพื่อให้ร่วมมือกันจัดประเพณีนี้อย่างต่อเนื่อง

A6: การสร้างเครือข่าย (Networking) ที่มาของการสร้างเครือข่ายนั้นก็เพื่อการระดมทรัพยากรในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นกำลังคน แรงงาน งบประมาณ การประสานงาน สถานที่ วัสดุอุปกรณ์ ความรู้ ฯลฯ ซึ่งคนๆเดียวหรือกลุ่มๆเดียวมีไม่เพียงพอ จึงต้องอาศัยพึ่งพาจากเครือข่ายด้วยลักษณะความสัมพันธ์แบบ “น้ำพึ่งเรือ เสือพึ่งป่า” โดยเฉพาะเมื่อมีความจำเป็นที่จะต้องลงมือทำกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง (ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ รูปแบบการเอามือเอาร่างลงแขกเกี่ยวข้าวดำนาในอดีตของ ชาวนาไทย) และความสัมพันธ์แบบเครือข่ายนี้มีลักษณะคงตัวพอสมควร เมื่อต้องการจะใช้งาน ก็จะสามารถใช้ทำงานได้

เครือข่ายนั้นมีหลายประเภทแล้วแต่เป้าหมาย/วัตถุประสงค์ของการสร้างเครือข่าย ซึ่งจะไปกำหนดรูปแบบกิจกรรมของเครือข่าย เช่น เครือข่ายการทำกิจกรรมร่วมกัน เครือข่ายการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เครือข่ายความรู้ เครือข่ายข้อมูลข่าวสาร เครือข่ายการผลิตนโนโยบาย เครือข่ายเฝ้าระวังอันตราย เป็นต้น

ตัวอย่างเช่นงานวิจัยเรื่องการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง” ต.ตาพระยา อ.ตาพระยา จ.สระแก้ว หลังจากที่ได้อาศัยสืบค้นประวัติความเป็นมาของดนตรีพื้นบ้านแล้ว คณะผู้วิจัยได้สร้างเครือข่ายกับหน่วยงานต่างๆ เช่น สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดสระแก้ว เพื่อนำเอาข้อมูลการวิจัยไปเผยแพร่ผ่านเว็บไซต์ของจังหวัด ประสานกับผู้นำชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายกับทางโรงเรียนเพื่อให้บรรจุเนื้อหาเรื่องดนตรีพื้นบ้านเข้าเป็นหลักสูตรท้องถิ่น และประสานเครือข่ายกับองค์กรปกครองท้องถิ่น เพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณ เป็นต้น

A7: การขยายกลุ่มเป้าหมาย การขยายกลุ่มเป้าหมายนั้นอาจจะ มีที่มาจากหลายๆแหล่ง เช่น ต้องขยายกลุ่มเป้าหมายเนื่องจาก “ความ

จำเป็น” เช่น กรณีการรักษาลุ่มน้ำ ซึ่งจะทำได้เพียงกลุ่มสองกลุ่มไม่ได้ หากว่าจะต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกกลุ่มที่อยู่บนลุ่มน้ำเดียวกัน หรือ อาจจะมีที่มาจาก “จิตสำนึกแห่งการให้/การแบ่งปัน” ความรู้ ประสบการณ์ บทเรียน สิ่งที่ดีงาม สิ่งที่มีประโยชน์แก่ผู้อื่น

ในการขยายกลุ่มเป้าหมายโดยใช้ “งานวิจัย” เป็นสิ่งที่จะนำไปให้ นั้น อาจเทียบได้กับ “การให้วิทยาทาน” เนื่องจากมิได้เป็นการให้วัตถุ/ สิ่งของ หากแต่เป็นการให้ความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์การวิจัย และดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เราสามารถจะคัดเอาส่วนเสี้ยวต่างๆของงานวิจัย เช่น ผลการวิจัยบางส่วน หรือกระบวนการทำวิจัยไปแบ่งปันกับกลุ่มใหม่ๆ

ตัวอย่างที่ชัดเจนของการใช้ผลการวิจัยไปขยายกลุ่มเป้าหมายและเป็นการใช้ประโยชน์จากการวิจัยวัฒนธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจ-สังคม-การปกครองของชาวบ้านโดยตรงก็คือ งานวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเลิกธรรมเนียมเลี้ยงเหล้าในประเพณีงานศพของชุมชนบ้านดิว อ.หล่มสัก จ.เพชรบูรณ์ หลังจากทำวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมแล้วได้รับผลสำเร็จ คณะผู้วิจัยก็ได้นำแนวคิดและประสบการณ์ของชุมชนตนเองแผ่ขยายตามแนวนอน (horizontal) ไปยังชุมชนอื่นๆในพื้นที่ใกล้เคียง และแผ่ขยายตามแนวตั้ง (vertical) โดยเข้าร่วมกับเครือข่ายลดเล้าของสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.)

(B) มิติของการทำงานกับสถาบัน

ดังที่ได้เกริ่นมาแล้วว่า งานด้านวัฒนธรรมเป็นงานที่ต้องเน้นความต่อเนื่องยาวนาน ดังนั้น หลักประกันที่แน่นอนคือการทำให้งานวัฒนธรรมเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของสถาบันชุมชน ดังเช่นในอดีตที่ธรรมเนียมประเพณีต่างๆได้ผูกพันเกาะเกี่ยวอยู่กับสถาบันวัด สถาบันผู้เฒ่าผู้แก่ สถาบันความเชื่อ ฯลฯ จึงสามารถประคองตัวให้อยู่ยั่งยืนงท่ามกลางกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไปได้

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากในยุคสมัยปัจจุบัน พลังของสถาบัน

ดั้งเดิมที่ธรรมเนียมประเพณีวัฒนธรรมพื้นบ้านเกาะเกี่ยวอยู่นั้นรอยตัวอ่อนแรงลง จึงมีความจำเป็นที่วัฒนธรรมพื้นบ้านจะต้องงอกรากใหม่ไปเกาะพันกับสถาบันใหม่ๆที่ตั้งขึ้นในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อกลุ่มบุคคลที่มักจะถูกทอดทิ้งจากวงโคจรของวัฒนธรรมพื้นบ้านคือกลุ่มเด็ก/เยาวชนคนรุ่นใหม่ คนกลุ่มนี้ใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในโรงเรียน และแหล่งแสวงหาความรู้ที่พวกเขาคุ้นเคยคือพิพิธภัณฑ์ (ในขณะที่คนโบราณ แหล่งค้นหาความรู้จะเป็นที่วัด) ดังนั้น สถาบันใหม่ๆที่โครงการวิจัยทั้ง 47 โครงการหมายต่าจะนำเอาวัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านที่ได้ศึกษาวิจัยแล้วเข้าไป “เพาะกล้า และรดน้ำพรวนดิน” ให้เติบโตในแปลงใหม่จึงเป็นรูปแบบของหลักสูตรท้องถิ่นในโรงเรียน และการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

ตัวอย่างเช่น โครงการวิจัยเรื่องการศึกษากระบวนการผลิตและลายของผ้าทอกระเหรี่ยง จ.ตาก ซึ่งปัจจุบันมีผู้สืบทอดความรู้ในด้านนี้น้อยมากจนน่าจะสูญหายไปไม่ช้า คณะวิจัยจึงได้นำผลการวิจัยเข้าไปจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นโดยประสานความร่วมมือในการเรียนการสอนระหว่างสถานศึกษากับภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือข้อเสนอให้มีการจัดทำพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านเกี่ยวกับวิถีชีวิตและของอาสาจากโครงการวิจัยเรื่องประเพณีอาสา ชุมชนบ้านโพหัก จ.ราชบุรี

นอกเหนือจากการทำงานร่วมกับสถาบันต่างๆในระดับชุมชนแล้ว หากตัวเนื้อหาของวัฒนธรรมที่ศึกษาวิจัยนั้นมีขอบเขตครอบคลุมกว้างขวางกว่าระดับชุมชน ในบางโครงการวิจัยก็สามารถจะทำงานกับสถาบันที่อยู่นอกเหนือชุมชน เช่น โครงการวิจัยเรื่องประเพณีสวดดำน จ.นครศรีธรรมราช คณะผู้วิจัยได้ประสานกับสถาบันการศึกษาของพระสงฆ์คือ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ให้เป็นตัวตั้งตัวตีในการสืบทอดประเพณีดังกล่าว เนื่องจากกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับภารกิจของสถาบันนั้นอยู่แล้ว

(C) มิติของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตามแนวทางของ สวช./

กระทรวงวัฒนธรรม

หากพิจารณามิติของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตามกรอบของ สวช. (กระทรวงวัฒนธรรม) แล้ว เนื่องจาก สวช. ได้กำหนดแนวทางการทำงานวัฒนธรรมเอาไว้อย่างชัดเจน บรรดานักวิจัยซึ่งเป็นนักวิชาการ วัฒนธรรม (นวร.) ของกระทรวงวัฒนธรรมจึงมีแนวทางการทำงานที่สอดคล้องกับแนวทางขององค์กร เราจึงอาจพิจารณาการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยได้ในอีกมิติหนึ่ง ดังนี้

C1: แนวทางการอนุรักษ์วัฒนธรรมพื้นบ้าน การใช้ประโยชน์ในแนวทางนี้จะใช้กับประเภทของสื่อพื้นบ้านที่กำลังอยู่ในสถานภาพที่กำลังจะสูญหาย ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” จ.ยะลา ทั้งๆที่ดนตรีชนิดนี้เคยเป็นดนตรีที่มีบทบาทสำคัญและเป็นดนตรีชั้นสูง เนื่องจากเชื่อกันว่าเป็นดนตรีที่ใช้เวลานำพระบรมศพของพระพุทธเจ้าตั้งแต่ครั้งอดีตกาล แต่ปัจจุบันดนตรีนี้ได้สูญหายไปหมดแล้วจาก จ.ยะลา คงเหลืออยู่ที่ชุมชนตำบลยุโปเพียงแห่งเดียว คณะผู้วิจัยจึงได้นำผลการวิจัยไปดำเนินการแต่งตั้งคณะทำงานจากทุกภาคส่วนเพื่อดำเนินการอนุรักษ์ดนตรีกาหลอตามแนวทางการบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม

C2: แนวทางการรื้อฟื้นวัฒนธรรมพื้นบ้าน เนื่องจากสภาพวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้วัฒนธรรมพื้นบ้านบางชนิดที่ถือกำเนิดและเกี่ยวโยงกับวิถีชีวิตอย่างแนบแน่น ไม่สามารถประคองตัวอยู่ได้ เช่นที่งานวิจัยเรื่องเพลงนา อ.สวี จ.ชุมพร ได้แสดงให้เห็นว่า เพลงนาซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านที่เคยร้องเล่นในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว แต่ปัจจุบัน เมื่อชุมชนปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการปลูกข้าวไปปลูกปาล์ม การร้องเล่นชนิดนี้ก็สูญหายไป งานวิจัยจึงได้พยายามแสวงหาแนวทางที่จะรื้อฟื้นสื่อพื้นบ้านประเภทนี้ให้คืนชีวิตกลับมาในท่ามกลางบริบทสมัยใหม่

C3: แนวทางการสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้าน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นแนวทางหลักที่โครงการวิจัยส่วนใหญ่มักจะดำเนินการ โดยเริ่มต้นจาก

ข้อเท็จจริงที่ว่า วัฒนธรรมนั้นเป็นมรดกที่คนรุ่นก่อนจะส่งทอดมอบให้แก่คนรุ่นต่อไป ในอดีต กระบวนการส่งมอบนี้ดำเนินไปได้อย่างดี แต่ในปัจจุบันนี้ คนรุ่นหลังได้หันไปรับมรดกทางวัฒนธรรมจากแหล่งอื่นๆ (เช่น วัฒนธรรมตะวันตก เกาหลี ญี่ปุ่น ฯลฯ) จึงเกิดการขาดตอน/การติดขัดในกระบวนการส่งมอบมรดก และเมื่อมรดกทางวัฒนธรรมไม่มีผู้รับ ก็หมายถึงมรดกกรรมของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นๆ การวิจัยในชุดโครงการนี้จึงมักจะค้นหาชุดความรู้ที่จะส่งทอดมรดกทางวัฒนธรรมพื้นบ้านให้ลูกหลานมารับต่อไป

ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องผ้าทอยกดอกลายพิกลของ จ.ลำพูน ที่สถานภาพปัจจุบันนั้น ผู้ที่ยังทอได้มีแค่ผู้หญิงสูงอายุเท่านั้น คณะวิจัยจึงได้นำความรู้จากการวิจัยไปขยายกลุ่มทอผ้าจากผู้ใหญ่สู่เยาวชน

C4: แนวทางการส่งเสริมเผยแพร่วัฒนธรรมพื้นบ้าน ในกรณีที่สื่อ/วัฒนธรรมพื้นบ้านนั้นมีความเข้มแข็งอยู่ตัวแล้ว งานวิจัยหลายโครงการก็ได้แสวงหาแนวทางส่งเสริมความเข้มแข็งให้มากยิ่งขึ้น และนำผลการวิจัยนั้นไปดำเนินการอย่างจริงจัง ตัวอย่างเช่น งานวิจัยเรื่องหนังใหญ่ วัดบ้านดอน ต.เชิงเนิน อ.เมือง จ.ระยอง ที่เป็นสื่อพื้นบ้านที่พัฒนาตนเองในแง่บทบาทหน้าที่อย่างหลากหลาย เช่น จากทำหน้าที่เพียงให้บันเทิงก็ขยายมาเป็นสื่อประสานสัมพันธ์บ้านวัดและโรงเรียน ทำหน้าที่แสดงอัตลักษณ์ของชุมชน ปัจจุบันมีหน่วยงานภาครัฐ เอกชน องค์กรปกครองท้องถิ่น ฯลฯ เข้าไปให้การสนับสนุน ทางคณะผู้วิจัยจึงได้แสวงหาแนวทางส่งเสริมด้วยการบันทึกบทประพันธ์ให้ครบถ้วนสมบูรณ์ทุกตอน และปรับเปลี่ยนเนื้อหาให้น่าสนใจเพื่อนำไปจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และขยายพื้นที่การแสดงต่อไป

D: กลยุทธ์การทำงานวัฒนธรรมตามหลักวิชาการ

สำหรับการใช้ประโยชน์ในข้อ A B และ C นั้น เป็นการพิจารณาการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยจากแง่มุมของสภาพความเป็นจริง และ

พันธกิจขององค์กร/หน่วยงาน สำหรับในมิติสุดท้ายนี้จะเป็นการพิจารณาการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยตามหลักวิชาการด้านการทำงานทางวัฒนธรรม ทั้งนี้เพื่อเสริมสร้างชุดความรู้ที่ได้มาจากการวิจัย

ตามหลักวิชาการด้านวัฒนธรรม เมื่อเกิดมีการพบกันระหว่างวัฒนธรรมตั้งแต่ 2 วัฒนธรรมขึ้นไป เช่น วัฒนธรรมไทยกับตะวันตก วัฒนธรรมไสยศาสตร์กับวิทยาศาสตร์ ฯลฯ รูปแบบของการพบกันนั้นจะมีได้อย่างน้อย 3 รูปแบบ คือ

(1) **รูปแบบของการเข้าแทนที่ (Substitution)** เช่น วัฒนธรรมสมัยใหม่จะเข้าไปแทนที่วัฒนธรรมเดิม รูปแบบดังกล่าวนี้เกิดขึ้นอยู่แล้วดังที่ปรากฏในที่มาและความสำคัญของปัญหาคำถามการวิจัยของเกือบจะทุกโครงการ วัฒนธรรม/สื่อพื้นบ้านในทุกพื้นที่ที่ศึกษาก็จะถูกแทนที่ด้วยวัฒนธรรมสมัยใหม่/สื่อมวลชน ผลลัพธ์ก็คือ การหดตัว/การสูญหายของวัฒนธรรมพื้นบ้านนั่นเอง

(2) **รูปแบบการเก็บรับไว้ทั้งสองวัฒนธรรม (Addition)** มักจะเป็นรูปแบบการปรับตัวของศิลปินพื้นบ้าน/สื่อพื้นบ้านที่พยายามดำรงรักษาของเก่าเอาไว้ แต่ในเวลาเดียวกัน ก็เปิดรับของใหม่เพิ่มเติมเข้ามา ตัวอย่างที่ชัดเจนคือ การบริหารจัดการมโนราห์ ที่ยังคงรักษาดนตรีเครื่องห้าแบบเดิมเอาไว้ แต่ก็เพิ่มเติมเครื่องดนตรีสมัยใหม่ เพิ่มเติมหางเครื่องเพิ่มเติมเวทีแบบมโหฬาร เครื่องเสียงแบบทันสมัย ฯลฯ ปัญหาของรูปแบบการบริหารจัดการแบบนี้ก็คือ ต้องลงทุนทรัพยากรทุกอย่างอย่างมหาศาลรวมทั้งทุนในการทำนุบำรุงรักษา ซึ่งในท้ายที่สุดแล้วก็จะกินกำลังความสามารถของศิลปินพื้นบ้าน/ของชุมชนที่จะรักษาวัฒนธรรมทั้งสองเอาไว้ได้

(3) **รูปแบบการปรับประสานของเก่า/ของใหม่ (Hybridization)** สืบเนื่องมาจากผลลัพธ์อันไม่พึงประสงค์ของรูปแบบการพบกันระหว่าง 2 วัฒนธรรมที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งผลลัพธ์สุดท้ายก็คือ การสูญสลายของวัฒนธรรมพื้นบ้าน ดังนั้น ในชุดโครงการวิจัยการบริหารจัดการวัฒนธรรมฯ สวช. (2552) นี้ นักวิจัยส่วนใหญ่ในโครงการจึงได้ใช้กลยุทธ์รูปแบบที่สาม

คือ การปรับทั้งวัฒนธรรมเก่าและวัฒนธรรมใหม่แล้วนำมาประสานกัน ซึ่งเป็นรูปแบบที่ชุมชนมีขีดความสามารถที่จะรองรับไหว และสามารถบรรลุเป้าหมายของการธำรงรักษาวัฒนธรรมพื้นบ้านเอาไว้ได้ โดยการใช้กลยุทธ์แบบปรับประสานนี้จำเป็นต้องมีกระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นฐานความรู้รองรับว่า จะต้องตัดทอน ปรับแต่ง ลดทอน เพิ่มเติม เปลี่ยนแปลง ฯลฯ องค์ประกอบส่วนใดของทั้งวัฒนธรรมเดิมและวัฒนธรรมใหม่ และจะนำมาผสมผสานกันอย่างไรจึงจะเหมาะสมและเป็นที่ยอมรับร่วมกันของเจ้าของวัฒนธรรม ดังนั้น ผลงานการวิจัยในชุดโครงการนี้จึงเท่ากับเป็นการค้นคว้าชุดความรู้ที่หลากหลายว่า จะนำเอากลยุทธ์การทำงานวัฒนธรรมผ่านรูปแบบการปรับประสานของใหม่และของเก่าได้อย่างไร

ปัจจุบันสมัยของการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในสังคมไทย

ดังที่ได้เกริ่นมาข้างต้นแล้วว่า ในช่วง 2-3 ทศวรรษที่ผ่านมาในด้านหนึ่ง แม้ว่า สังคมไทยจะมีการวิพากษ์วิจารณ์เรื่องการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ได้มีการพัฒนาเรื่องการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยเป็นคู่ขนานมาโดยตลอด และเนื่องจากชุดโครงการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากงานวิจัยด้วยเครื่องมือการสื่อสาร” (2559) นี้ได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ดังนั้น สกว. จึงเป็นเสมือนระบบนิเวศที่แวดล้อมตัวชุดโครงการนี้ และเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับความสำเร็จของชุดโครงการ ผู้เขียนจึงจะขอสำรวจระบบนิเวศของชุดโครงการการใช้ประโยชน์สักเล็กน้อย

ในปี พ.ศ.2535 สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยได้จัดตั้งขึ้นโดยมีการระบุภารกิจที่ชัดเจนคือ “เพื่อสนับสนุนการวิจัย เผยแพร่ผลงานวิจัย และนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาประเทศไทยในทุกด้าน” เมื่อวิเคราะห์จากภารกิจทั้ง 3 ประการ ก็จะพบว่า ภารกิจการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์

นั้นเป็นหนึ่งในสามของภารกิจสำคัญของ สกว. และภารกิจนี้ยังตกผลึก อยู่ในคำขวัญประจำของ สกว. คือ “สร้างสรรค์ปัญญา เพื่อพัฒนาประเทศ” ดังนั้น สกว. จึงเป็นพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์สำหรับการทำงานเรื่องการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างยิ่ง

เนื่องจากเป็นองค์กรการวิจัยระดับชาติแห่งใหม่ สกว. จึงได้ค่อยๆ สั่งสมประสบการณ์และบทเรียนที่เกี่ยวกับการดำเนินภารกิจทั้ง 3 ประการ โดย สกว. ได้แบ่งยุคสมัยของตนเองดังนี้

ยุคที่ 1 พ.ศ.2536-2544 ยุคบุกเบิก สร้างรูปแบบ สร้างระบบ สร้างเครื่องมือในการบริหารจัดการงานวิจัย ในช่วงเวลานี้ เป็นช่วงเวลาของการเกิดนวัตกรรมเครื่องมือการจัดการงานวิจัยอย่างมากมาย เช่น การบริหารงานวิจัยที่ต้นทาง กลางทาง และปลายทาง ดังที่ได้กล่าวมาแล้ว

ยุคที่ 2 พ.ศ.2544-2552 ยุคสร้างสรรค์ปัญญา ขยายสาขา พันธมิตรวิจัยทั้งในและนอกประเทศ การมีพันธมิตรส่งผลต่อความหลากหลายของประเภทงานวิจัยที่แตกตัวอย่างมาก และยังส่งผลการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์เนื่องจากหน่วยงานพันธมิตรจำนวนมากที่มาทำวิจัยร่วมกับ สกว. เป็น “คนใน” ที่ได้ใช้ผลการวิจัยทันที

ยุคที่ 3 เริ่มต้น พ.ศ.2552 จนถึงปัจจุบัน ยุคบูรณาการผลัก ต้นผลงานสู่การใช้ประโยชน์และเตรียมตัวเข้าสู่ประชาคมอาเซียน ซึ่งหมายถึงยุคสมัยที่ สกว. ให้ความสำคัญอย่างสูงสุดต่อภารกิจการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ และสกว.ได้พัฒนากลไกใหม่ๆเพื่อบรรลุเป้าหมาย ดังกล่าว เช่น ในแผนยุทธศาสตร์ สกว. ปี 2557-2560 ในยุทธศาสตร์ที่ 4 ได้ระบุอย่างชัดเจนคือ “การบริหารจัดการเพื่อนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ การพัฒนาระบบการสื่อสารและการเชื่อมโยงกับสังคมและฝ่ายนโยบาย

และเพื่อขับเคลื่อนการวิจัยให้สามารถตอบสนองการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศได้ตามเป้าหมายข้างต้น สกว. จะต้องพัฒนาระบบที่

สำคัญได้แก่

1. การสร้างระบบและกลไกการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ ทั้งเชิงวิชาการ เชิงสาธารณะ เชิงชุมชน เชิงนโยบาย และเชิงพาณิชย์ ซึ่งแต่ละประเภทของการใช้ประโยชน์จะต้องมีกลไกผลักดันการนำผลงานวิจัยไปใช้ที่แตกต่างกัน

2. การสื่อสารสังคมเพื่อสร้างความเข้าใจและความตระหนักของผู้ผลิต ผู้บริโภค ภาคสังคม ภาครัฐและภาควิชาการ ต่อความจำเป็นในการใช้ผลงานวิจัยเพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

3. การเชื่อมโยงกับฝ่ายการเมืองและนโยบาย ให้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และมองเห็นเป้าหมายร่วมกับฝ่ายวิชาการ รวมทั้งเห็นความสำคัญและใช้ข้อมูลความรู้มากขึ้นในการตัดสินใจกำหนดนโยบาย

4. การปรับระบบการจัดการงานวิจัยพื้นฐานและงานวิจัยเพื่อพัฒนาให้เชื่อมโยงกัน และสามารถตอบโจทย์การพัฒนาในประเด็นใหญ่ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5. การพัฒนาจุดประสานในการรับโจทย์จากผู้ต้องการใช้งานวิจัย และเชื่อมกับการทำงานของนักวิจัยที่มาจากหลากหลายศาสตร์สาขาวิชาหรือหลายสถาบันได้ เพื่อให้ได้ผลงานวิจัยที่ได้ทั้งการตอบโจทย์ของผู้ใช้งาน และสามารถตีพิมพ์ในวารสารวิชาการระดับนานาชาติได้

นอกจากนั้น สกว. ได้จัดตั้งฝ่ายที่รับผิดชอบกับภาระงานการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์อย่างเต็มรูปแบบ รวมทั้งได้จัดแบ่งประเภทการใช้ประโยชน์จากงานวิจัยในแต่ละด้านอย่างชัดเจน โดยการแบ่งประเภทนั้นได้ใช้ sector เป็นเกณฑ์ดังนี้

1. การใช้ประโยชน์ด้านนโยบาย

คำจำกัดความ : การนำความรู้จากงานวิจัยไปใช้ในกระบวนการกำหนดนโยบาย ซึ่งนโยบายหมายถึง หลักการ แนวทาง กลยุทธ์ ในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ อาจเป็นนโยบายระดับ

ประเทศ ระดับภูมิภาค ระดับจังหวัด ระดับท้องถิ่น หรือระดับหน่วยงาน นโยบายที่ดีจะต้องประกอบด้วยวัตถุประสงค์ แนวทางและกลไกในการดำเนินงานที่ชัดเจน สอดคล้องกับปัญหาและความต้องการ การใช้ประโยชน์ด้านนโยบายจะรวมทั้งการนำองค์ความรู้ไปสังเคราะห์เป็นนโยบายหรือทางเลือกเชิงนโยบาย (policy options) แล้วนำนโยบายนั้นไปสู่ผู้ใช้ประโยชน์

2. การใช้ประโยชน์ด้านสาธารณะ

คำจำกัดความ : การดำเนินงานเพื่อนำผลงานวิจัยและนวัตกรรมไปใช้ในวงกว้างเพื่อประโยชน์ของสังคมและประชาชนทั่วไป ให้มีความรู้ความเข้าใจ เกิดความตระหนัก รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนวิธีคิด พฤติกรรม เพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตของประชาชน สร้างสังคมคุณภาพ และส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม

3. การใช้ประโยชน์ด้านพาณิชย์

คำจำกัดความ : เป็นผลงานวิจัยที่เน้นสร้างนวัตกรรม เทคโนโลยี ผลิตภัณฑ์ใหม่ ไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์ และลดการนำเข้าเทคโนโลยีจากต่างประเทศ โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม และการเพิ่มประสิทธิภาพในกระบวนการผลิตและการบริการ

4. การใช้ประโยชน์ด้านชุมชนและพื้นที่

คำจำกัดความ : การนำกระบวนการ วิธีการ องค์ความรู้ การเปลี่ยนแปลง การเสริมพลัง อันเป็นผลกระทบที่เกิดจากการวิจัยและพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นพื้นที่ ไปใช้ให้เกิดประโยชน์การขยายผลต่อ

ชุมชน ท้องถิ่นและสังคมอื่น

5. การใช้ประโยชน์ด้านวิชาการ

คำจำกัดความ : การนำองค์ความรู้จากผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ผลงานตีพิมพ์ในวารสารระดับนานาชาติ ระดับชาติ หนังสือ ตำรา บทเรียน ไปเป็นประโยชน์ด้านวิชาการ การเรียนรู้ การเรียนการสอน ในวงนักวิชาการและผู้สนใจด้านวิชาการ รวมถึงการนำผลงานวิจัยไปวิจัยต่อยอด หรือการนำไปสู่ product และ process ไปใช้ในการเสริมสร้างนวัตกรรม และเทคโนโลยี

ในทางปฏิบัติ สกว. ได้เผยแพร่กรณีตัวอย่างของการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์ในแต่ละด้านผ่านเครื่องมือการสื่อสารประเภทต่างๆ ของ สกว. เช่น วารสารประชาคมวิจัย และอื่นๆ

อนึ่ง ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า แม้จะมีการจัดแบ่ง sector ของการนำผลงานไปใช้ประโยชน์ในด้านต่างๆ และผลงานวิจัยแต่ละชิ้นก็อาจจะมีมุ่งเป้าไปที่การใช้ประโยชน์ด้านใดด้านหนึ่ง อย่างไรก็ตาม ก็ไม่เป็นการผิดกติกาแต่อย่างใดที่งานวิจัยชิ้นหนึ่งอาจจะนำมาใช้ประโยชน์แบบบูรณาการ เป็นการไปใช้ประโยชน์แบบ Two-in one หรือ Three-in one เช่น หลังจากมีการใช้ประโยชน์ด้านชุมชน/พื้นที่แล้ว ก็ยังสามารถนำไปใช้ประโยชน์เชิงพาณิชย์หรือเชิงนโยบายระดับท้องถิ่นได้ด้วย

สำหรับชุดโครงการวิจัยการใช้ประโยชน์นี้ เป็นโครงการที่จัดทำขึ้นในยุคสมัยที่ สกว. เน้นหนักเรื่องการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย จึงนับว่าเป็นเงื่อนไขอันดียิ่ง โดยจะสังกัดอยู่ในด้านการใช้ประโยชน์ด้านชุมชนและพื้นที่เป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับความรู้และความเชี่ยวชาญของทีมวิจัยที่ได้สั่งสมองค์ความรู้เรื่องการสื่อสารเพื่อชุมชนมาอย่างยาวนานพอสมควร

การใช้ประโยชน์จากงานวิจัย: มุมมองด้านการสื่อสาร

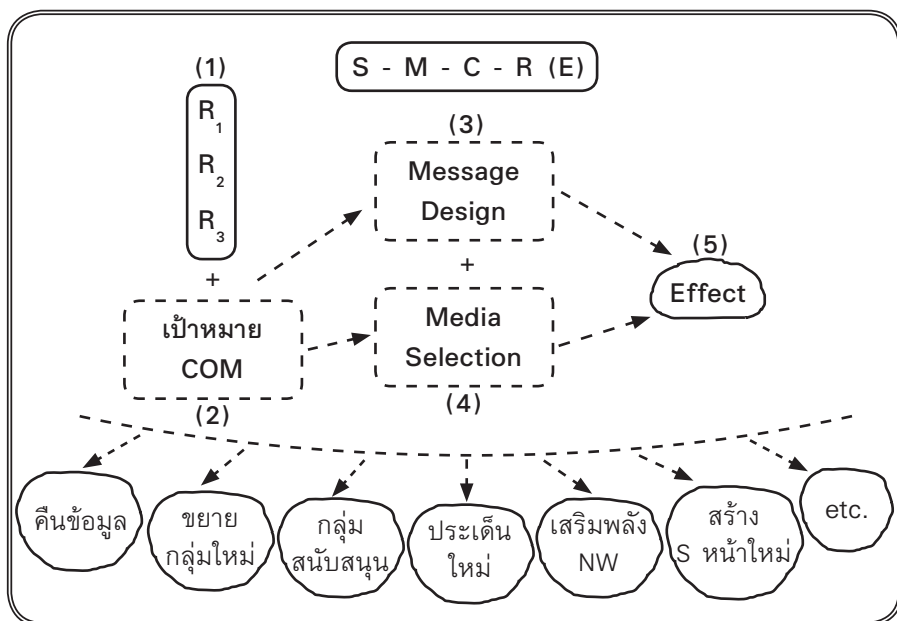
ทัศนคติสุดท้ายนี้เป็นมุมมองของศาสตร์ด้านสื่อสารศึกษาที่ใช้พิจารณาการใช้ประโยชน์จากงานวิจัย จุดเริ่มต้นของทัศนศึกษาดังกล่าวก็คือเนื่องจากงานวิจัยเป็นกิจกรรมทางปัญญาของนักวิชาการ ดังนั้น บรรดาคำศัพท์ที่ใช้ แนวคิดและทฤษฎี วิธีการเก็บ/วิเคราะห์-สังเคราะห์ข้อมูล รวมทั้งการสรุปตีความผลการวิจัย ทั้งหมดนี้มักจะเกินกว่าการทำความเข้าใจของคนทั่วไป ดังนั้น จึงมักเกิดช่องว่างในการเผยแพร่และนำเสนอผลการวิจัยให้แก่คนทั่วไป ซึ่งจะมีผลสืบเนื่องไปถึงเรื่องการนำไปใช้ประโยชน์ แม้แต่ในกลุ่มคนที่เข้ามาเกี่ยวข้องของในฐานะกลุ่มตัวอย่างของงานวิจัย ก็อาจจะยังไม่ทราบผลการศึกษาที่ตนเองเป็นผู้ให้ข้อมูล เป็นต้น

ดังนั้น นักนิเทศศาสตร์/นักการสื่อสารจึงถูกคาดหวังให้ทำหน้าที่เป็น “ตัวสื่อกลาง” ในการเชื่อมช่องว่างระหว่างผลการวิจัยของนักวิชาการกับคนกลุ่มต่างๆที่จะได้ใช้ประโยชน์จากงานวิจัย ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มตัวอย่างหน่วยงานสนับสนุน ผู้วางนโยบายท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการ สื่อมวลชน ฯลฯ เนื่องจากนักนิเทศศาสตร์มีเครื่องมือด้านการสื่อสารที่จะทำหน้าที่ “แปล” เนื้อหาวิชาการให้เข้าถึงความเข้าใจของผู้รับสารกลุ่มต่างๆได้

แต่ที่ว่า ในการรับอาสาทำหน้าที่เป็น “ตัวสื่อกลาง” นี้ ก็นับเป็นภารกิจท้าทายและเรียกร่องการพัฒนาตัวเองของนักนิเทศศาสตร์อยู่ไม่น้อย ทั้งนี้ เพราะตามหลักการสื่อสารนั้น ผู้ที่จะส่งสาร (sender) ก็ต้องเข้าใจในเนื้อหาที่จะถ่ายทอดออกไปเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นเสียก่อน (pre-condition) และผลการวิจัยนั้น เมื่อนำมาเทียบกับ “ประเภทต่างๆของเนื้อหา” แล้ว ผลงานวิชาการนั้น มิได้เป็นเนื้อหาประเภท “ข้อมูลข่าวสาร” (information) หากแต่เป็นเนื้อหาประเภท “ความรู้” (knowledge) ที่จะต้องนำไป “จัดส่ง” (delivery) มากกว่า “แพร่กระจาย/ถ่ายทอด” (transmission) ให้กับผู้รับสารกลุ่มต่างๆ กล่าวคือ ภารกิจในการทำหน้าที่เป็นตัวสื่อกลางของการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัยนี้ นักนิเทศศาสตร์จะ

มิใช่เป็นเพียง “ผู้ถ่ายทอด/แพร่กระจายข้อมูล/ความรู้” แก่ผู้รับสารทั่วๆไปเท่านั้น (Information transmission) หากแต่จะต้องเป็น “ผู้จัดส่งความรู้แก่ผู้ที่ต้องการ/จำเป็นต้องใช้” (Knowledge delivery) ซึ่งผู้รับสารแต่ละกลุ่มมีคุณลักษณะและความต้องการที่แตกต่างกัน

สำหรับศาสตร์ด้านสื่อสารศึกษานั้น จะทำงานเกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการ 4 องค์ประกอบของการสื่อสาร คือ ผู้ส่งสาร (sender) ผู้รับสาร (receiver) เนื้อหา (message) และตัวสื่อ (media) โดยมีจุดเริ่มต้น คือ การวิเคราะห์ผู้รับสาร (R) แล้วผู้ส่งสารก็ต้องกำหนดเป้าหมาย/วัตถุประสงค์ของการสื่อสารครั้งนั้นๆ หลังจากนั้น จึงทำการออกแบบเนื้อหาสาร (message design) และเลือกประเภทสื่อที่จะใช้ (media selection) ให้สอดคล้องกับลักษณะของผู้รับสารและเป้าหมายของการสื่อสารที่ตั้งไว้

ภาพที่ 7: กระบวนการทางนิเทศศาสตร์

จากวิธีการแบบนิเทศศาสตร์ดังกล่าว ในการออกแบบกิจกรรม เพื่อการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย จึงสามารถจะมีรูปแบบกิจกรรมได้หลากหลาย ตัวอย่างเช่น

- 1.) การคืนผลงานวิจัยให้เจ้าของพื้นที่/กลุ่มตัวอย่าง (R เดิม) เนื่องจากการทำงานที่ผ่านมายังพบว่านักวิจัยที่ลงไปทำงานในชุมชนท้องถิ่นมักคืนข้อมูลให้ชาวบ้านด้วยการส่งเล่มรายงานฉบับสมบูรณ์ให้กับชุมชน แต่ด้วยธรรมชาติของชาวบ้านมักไม่อ่านรายงานการวิจัย ดังนั้นรูปแบบแรกจึงเป็นการออกแบบการสื่อสารเพื่อการคืนข้อมูลให้กับชุมชนด้วยสื่อของชุมชน
- 2.) การขยายกลุ่มเป้าหมายร่วมประเด็น (R ใหม่) เป็นการขยายกลุ่มเป้าหมายไปยังกลุ่มคนที่มีปัญหาเดียวกัน และต้องการใช้ความรู้จากการวิจัย กรณีนี้เป็นการนำความรู้ไปให้กับผู้ที่ต้องการใช้ (Knowledge Delivery) ซึ่งแตกต่างจากการทำงานที่ผ่านมาที่มักทำงานแบบกระจายความรู้ทั่วไป (Knowledge Distributor) ซึ่งการขยายกลุ่มแบบนี้จะทำให้ได้กลุ่มเป้าหมายที่ตรงกว่า
- 3.) การทำงานกับกลุ่ม Stakeholder / support group การทำงานในแต่ละเรื่องจะมีกลุ่มคนที่เกี่ยวข้องที่หลากหลาย เช่น หน่วยงานต่างๆ ดังนั้นการทำงานกับคนกลุ่มนี้จะต้องมีการออกแบบสารที่เหมาะสม (Message Design) ซึ่งต้องออกแบบทั้งเนื้อหาและช่องทางการสื่อสารที่เหมาะสมกับคนแต่ละกลุ่มด้วย
- 4.) การใช้เนื้อหาเชิงประเด็น (Message) ที่ครบทุกมิติในการขับเคลื่อน เช่น การทำเรื่องข้าวที่ต้องทำทั้งห่วงโซ่อุปทาน ซึ่งจะสามารถขับเคลื่อนได้ในระดับจังหวัด ซึ่งมีโอกาสผลักดันไปสู่การวิจัยเชิงนโยบายต่อไป
- 5.) การทำงานเชิงเครือข่าย เป็นการใช้สื่อเพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย เพราะที่ผ่านมาการทำงานเครือข่ายมักใช้

รูปแบบการทำกิจกรรม การจัดประชุม หรือการศึกษาดูงาน มีเนื้อหาจากการทำงานมาก แต่ยังคงขาดหลักคิดทางการสื่อสาร และการธำรงรักษาเครือข่ายด้วยการสื่อสารรูปแบบต่างๆ ซึ่ง อาจเพิ่มประสิทธิภาพมากกว่าเดิม

6.) การสื่อสารประเด็นใหม่สู่การรับรู้สู่สาธารณะ เช่น ประเด็น เกษตรอินทรีย์ พลังงานทางเลือก ฯลฯ

7.) การฝึกชาวบ้านให้เป็น Smart User / Smart Opinion leader โดยการสร้างแกนนำที่มีเนื้อหาความรู้เรื่องการพัฒนา ประเด็นต่างๆในตัวเองอยู่แล้ว (เช่น เรื่องเกษตรอินทรีย์) หาก มีการเพิ่มเติมความสามารถด้านการสื่อสารเข้าไป จะช่วยให้ ชาวบ้านสามารถใช้สื่ออย่างชาญฉลาดและสามารถสื่อสารเรื่องราวของชุมชนได้ด้วยตนเอง

เอกสารอ้างอิง

1. กองนโยบายและวางแผนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2547)
การวิจัยไทย: วัตินนาการสู่อานาคด. กรุงเทพมหานคร
2. ประโยชน์ คูปต์กาญจนากุล และคณะ (2549)
 รายงานการวิจัย “**การพัฒนาาระบบบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อพัฒนาท้องถิ่น**”, มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
3. ปิยทัศน์ ทัศนาวินันท์ และคณะ (2549)
 รายงานการวิจัย “**การพัฒนาาระบบการนำผลงานวิจัยไปใช้ประโยชน์**”, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
4. ปรีชา ช่างขวัญยืน (บรรณาธิการ) (2547)
การวิจัยทางมนุษยศาสตร์, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
5. ปีเตอร์ เดลพ์ และคณะเขียน, ปารีชาติ วิลัยเสถียร และสุรพล ปธานวนิช (แปล) (2535)
ระบบเครื่องมือสำหรับการวางแผนโครงการ, สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
6. ภัททริรา วิริยะสกุลธรรณ (2551)
 “บทบาทสื่อพิธีกรรมในการอนุรักษแม่ น้ำป่าสักของชายไทย-ยวน อำเภอสลาคให้ จังหวัตสระบุรี” วิทยานินพนธ์ปริญญาหมหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตีพิมพ์ส่วนหนึ่งนใน **วารสารนิเทศศาสตร์ ปีที่ 27:4 (2552)** คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
7. สุธีระ ประเสริฐสรรรพ์ (2548) (พิมพ์ครั้งที่ 4)
สนุกกับงานวิจัย, สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
8. สุเทพ บุญซ้อน (บรรณาธิการ) (2545)
สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา: แนวคิดเกี่ยวกับการวิจัยและการพัฒนา,

จัดพิมพ์ในวาระอายุครบ 60 ปี ของ ดร.อุทัย ดุลยเกษม, บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันราชภัฏเพชรบุรีวิทยาสงครณ.

9. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อการพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัย
มหิดล และสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.).
การใช้ประโยชน์จากนวัตกรรมเพื่อจัดทำแผนที่และภาษาของกลุ่ม
ชาติพันธุ์ต่างๆในประเทศไทย มหาวิทยาลัยมหิดล นครปฐม.
10. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) (2547)
การบริหารจัดการงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร.
11. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น (2552)
10 ปีงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น: คุณค่า พลัง และความสุข, กรุงเทพมหานคร.
นคร.
12. Berg, B.L. (2004)
Qualitative Research Method (5thed.), Pearson Education, Inc.
13. Lazarsfeld, P.F. and Stanton, F. (1949)
Communication Research, 1948-9, New York: Harper & Row.
14. Silverman, D. (2000)
Doing Qualitative Research, Sage Publications.
15. Weiss, Carol H., "The many meanings of research utilization.
Public Administration Review Sept-Oct.1979.

ภาคผนวก

โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อพื้นบ้าน (สวช.) ทั้งหมด 47 ชิ้น

(ก) โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการแสดงพื้นบ้าน (สวช.) 13 ชิ้น

1. งานวิจัยเรื่อง "คำสอย" ประมวลวรรณกรรมมุขปาฐะในจังหวัด
กาฬสินธุ์"

2. งานวิจัยเรื่อง "การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมชุมชนใน
การบริหารจัดการวัฒนธรรม กรณีศึกษา เพลงนา อำเภอสี จังหวัดชุมพร"

3. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม ในการบริหารงานจัดการวัฒนธรรม “กรณีศึกษาเพลงระบำพื้นบ้าน” จังหวัดปราจีนบุรี”

4. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการแสดงมะโย่ง อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี”

5. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเป็นมา รูปแบบและแนวทางการอนุรักษ์วงปี่พาทย์ ตำบลบ้านขนุน อำเภอสอง จังหวัดแพร่”

6. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการสืบทอดดนตรีพื้นบ้าน “กาหลอ” จังหวัดยะลา”

7. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาหนังใหญ่วัดบ้านดอน ตำบลเชิงเนิน อำเภอเมือง จังหวัดระยอง”

8. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการถ่ายทอดดนตรีพื้นบ้าน “มโหรีบ้านปางกลาง ตำบลตาพระยา อำเภอตาพระยา จังหวัดสระแก้ว”

9. งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาการแสดงมังคละ ตำบลกกแรต อำเภอกงไกรลาศ จังหวัดสุโขทัย”

10. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาการแสดงมโนราห์ในกลุ่มโฮมสเตย์ ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี”

11. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเรือมตรดในประเพณีแคแจัดบ้านตรำตม อำเภอลำตวน จังหวัดสุรินทร์”

12. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชน

ในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษารูปแบบการจัดกิจกรรมการแสดงพื้นบ้านกลุ่มโฮมสเตย์ บ้านถ้ำกลองเพล ตำบลโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู”

13. งานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ศิลปะการแสดงหนังตะลุงและการใช้สื่อหนังตะลุงเพื่อจัดทำเป็นหลักสูตรท้องถิ่นของชุมชนบ้านดงบาก อำเภอหนองหาน จังหวัดอุดรธานี”

(ข) โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อพิธีกรรมพื้นบ้าน (สวช.) 26 ชิ้น

14. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม:กรณีศึกษาประเพณีทอดผ้าป่าแกว ชุมชนเพชรชูทรัพย์ ตำบลในเมือง อำเภอเมืองกำแพงเพชร จังหวัดกำแพงเพชร”

15. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่น: กรณีศึกษาประเพณีสืบชะตาแม่น้ำจัน ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย”

16. งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษาการบริหารจัดการประเพณีสลากภัตของหมู่บ้านหนองไทร ตำบลเขาชายธง อำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์”

17. งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีวิถีชีวิตไทดำ ตำบลวังอิทก อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก”

18. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนในการเลิกกรรมนิยมเลี้ยงเหล้าในประเพณีงานศพ ของชุมชนบ้านตัว อำเภอหล่มสัก จังหวัดเพชรบูรณ์”

19. งานวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน: กรณีศึกษาประเพณีกวนข้าวมธุปายาส (ข้าวทิพย์) ของวัดเกษมจิตตาราม อำเภอเมืองอุดรดิตถ์ จังหวัดอุดรดิตถ์”

20. งานวิจัยเรื่อง “การใช้สื่อพิธีกรรมทำขวัญข้าวแม่โพสพเพื่อ

เสริมสร้างอัตลักษณ์ศักดิ์ศรีของชุมชนอำเภอหนองขาหย่าง จังหวัดอุทัยธานี”

21. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการอนุรักษ์พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตาชาวกะเลิง ตำบลคำเตย อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม”

22. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีสู้ขวัญข้าวบ้านพรหมราช ตำบลตุม อำเภอปักธงชัย จังหวัดนครราชสีมา”

23. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาแนวทางการสร้างเสริมความเข้มแข็งของพิธีกรรมไหว้บูชาครุฑมะมวด ด้านสุขภาวะชุมชน: กรณีศึกษาบ้านหนองเต็งใหญ่ ตำบลหนองเต็ง อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์”

24. งานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ประเพณีแต่งงานแบบมีพอล่ามแม่ล่ามของชาวผู้ไทย กรณีศึกษาบ้านนาหนองแคน ตำบลหนองสูง อำเภอหนองสูง จังหวัดมุกดาหาร”

25. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีแห่มาลัยข้าวตอกอำเภอมหาชนะชัย จังหวัดยโสธร”

26. งานวิจัยเรื่อง “การปฏิบัติตนและการมีส่วนร่วมกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาของวัยรุ่นในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดร้อยเอ็ด”

27. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาพิธีแซนโดนตา อำเภอชูขันธุ์ จังหวัดศรีสะเกษ”

28. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรมประเพณี: กรณีศึกษาประเพณีทิ้งกระจาดศาลเจ้าที่ตลาดล่าง ชุมชนย่อยที่ 4 จังหวัดจันทบุรี”

29. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและ

ชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีบุญกลางบ้าน อำเภอน้ำสนิคม จังหวัดชลบุรี”

30. งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรม และชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาพิธีกรรมสู่ขวัญข้าว ตำบลเขาพระ อำเภอมืองนครนายก จังหวัดนครนายก”

31. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาแห่งสงกรานต์ จังหวัดนครปฐม”

32. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีอาสา ชุมชนบ้านโพหัก ตำบลโพหัก อำเภอบางแพ จังหวัดราชบุรี”

33. งานวิจัยเรื่อง “ประเพณีเสอกระจาด เทศน์มหาชาติของชาวไทยพวน ตำบลบ้านทราย อำเภอบ้านหมี่ จังหวัดลพบุรี”

34. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาการสืบชะตาแม่น้ำป่าสัก จังหวัดสระบุรี”

35. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาประเพณีการทำขวัญข้าว บ้านทุ่ง-ก้านเหลือง ตำบลป่าสะแก อำเภอดงเมืองนางบัว จังหวัดสุพรรณบุรี”

36. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาพิธีไหว้ครุบูชาเตาของชุมชนบ้านต้นโพธิ์และชุมชนบ้านไผ่หนอง ตำบลท่าช้าง อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”

37. งานวิจัยเรื่อง “การวิจัยแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีสวดด้านวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช”

38. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม: กรณีศึกษาประเพณีรับเทียนดาใน

ตำบลดีหลวง อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา”

39. งานวิจัยเรื่อง “ศึกษาประเพณีการแต่งงานแบบดั้งเดิมของชาวมุสลิม: กรณีศึกษา “เป็รซันดิง” ในจังหวัดสตูล”

(ค) โครงการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับสื่อวัตถุพื้นบ้าน (สวช.) 8 ชิ้น

40. งานวิจัยเรื่อง “เรื่องการมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาเครื่องสักการะบูชาอีสานโบราณ บ้านปลาค้าว อำเภอเมือง จังหวัดอำนาจเจริญ”

41. งานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนังวัดโพธิ์ชัย ตำบลนาพิง อำเภอนาแห้ว จังหวัดเลย”

42. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษาคลองตุ่มบ้านหนองบ่อ อำเภอเมือง จังหวัดอุบลราชธานี”

43. งานวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมของเครือข่ายวัฒนธรรมและชุมชนในการบริหารจัดการวัฒนธรรม : กรณีศึกษากลุ่มก่องปู่จ่า บ้านวังหม้อ ตำบลต้นธงชัย อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง”

44. งานวิจัยเรื่อง “การอนุรักษ์และฟื้นฟูภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านเพื่อการดูแลสุขภาพ ตำบลห้วยแก้ว อำเภอภูพาน จังหวัดพะเยา”

45. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิถีชีวิตไทยเงินและการคงอยู่ของเรือนไทยในเขตชุมชนเมือง : กรณีศึกษาเรือนไทยเงินชุมชนบ้านต้นแห่น้อย ตำบลท่าวังพร้าว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่”

46. งานวิจัยเรื่อง “การศึกษากระบวนการผลิตและลายของผ้าทอกะเหรี่ยงจังหวัดตาก : กรณีศึกษาบ้านป่าไร่เหนือ หมู่ 3 ตำบลพระธาตุ อำเภอแม่ระมาด จังหวัดตาก”

47. งานวิจัยเรื่อง “ผ้าทอยกดอกลายพิกุล : การศึกษาประวัติศาสตร์เพื่อการเรียนรู้และสืบทอดแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในเขตพื้นที่จังหวัดลำพูน”